

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TARİHİ, SİYASİ VE FİKRİ ARKA PLANIYLA
9 MART 1971 DARBE GİRİŞİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

**ERKAN ŞEN
1150Y78102**

İstanbul, Ekim 2014

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TARİHİ, SİYASİ VE FİKRİ ARKA PLANIYLA
9 MART 1971 DARBE GİRİŞİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

**ERKAN ŞEN
1150Y78102**

Danışman: Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK

İstanbul, Ekim 2014

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ONAY SAYFASI

Yüksek lisans öğrencisi Erkan Şen'in "Türkiye Siyasi Tarihinde 9 Mart 1971 Darbe Girişimi" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Kamu Hukuku Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

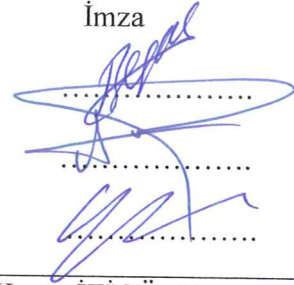
Adı - Soyadı

İmza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Bekir Berat Özipek

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ayhan Ceylan

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Doğan Gürpınar

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamiyle uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma çok sayıda kişinin desteği sonucu ortaya çıktı. Öncelikle, yüksek lisansa başlamam yönünde beni teşvik eden ve daha sonra tez danışmanlığımı kabul eden, sadece akademiye dair değil hayatın her alanına dair çok şey öğrendiğim Prof. Dr. Bekir Berat Özipek'e teşekkür ederim.

Tez jüri üyeleri olan Prof. Dr. Ayhan Ceylan ile Doç. Dr. Doğan Gürpınar tezin ilk hâlini okuyarak, tezin daha iyi bir çalışma olmasını sağladılar. Sarp Kuray, cezaevinde olmasına rağmen görüşme teklifimi kabul ederek, döneme dair sorularıma yanıt verdi. Oral Çalışlar, muhabbet ettiğimiz zaman dilimlerinde döneme dair anlattığı anıları ile çalışmaya ciddi bir katkı sağladı. Uluç Gürkan, Hüseyin Ergün, Mehmet Ümit Necef, Ömer Gürcan ve Celal Özcan 68 kuşağına dair anlattıkları anıları ile dönemi daha iyi anlamamı sağladılar. Nur Sürer ve Av. Görkem Gürcan, Sarp Kuray ile görüşmemi sağladılar. Tez konusu bulmak noktasında kafa karışıklığı yaşarken bana bu konuyu öneren Yıldırım Oğur oldu. Tez yazarken günlük hayatımda kolaylıklar sağlayan ve yaptığı önerilerle tezin daha da zenginleşmesini sağlayan değerli arkadaşım Zeynep Dikici'nin desteği bu süreçte çok önemli olmuştur. Bu isimlerin hepsine çok teşekkür ederim.

Tezin büyük bir kısmı, sosyal bilimler alanında çalışan araştırmacılar için entelektüel bir vaha olan İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi'nde yazıldı. Kütüphane çalışanlarına yardımları için teşekkür ederim.

Son olarak, “tezi ne zaman bitiriyorsun” soruları ile beni motive eden annemle babama, kardeşlerim Faysal, Ercan ve Tuba'ya sonsuz teşekkürler. Yüksek lisans öğrenimim boyunca onların maddi ve manevi desteği olmasaydı bu çalışma ortaya çıkmazdı.

ÖZET

27 Mayıs 1960 darbesi, Türkiye’de 1960’lı yılların siyasetini belirleyen ana etken olmuştur. Emir komuta zinciri dışında gerçekleşmiş olan darbe, siyasete karşı bir darbe olduğu kadar ordunun o güne kadarki kendine özgü işleyişine yönelik de bir darbedir. 27 Mayıs böylelikle, 1960’lı yıllar boyunca ordu içinde cuntaların oluşmasına neden olmuştur. Türkiye’de 27 Mayıs 1960 ile 12 Mart 1971 arası döneme ait asker-sivil ilişkilerine dair birçok çalışma yapılmış olsa da, bunlardan hiçbiri özel olarak 9 Mart 1971 darbe girişimi ile ilgili olmamıştır. Bu tez 9 Mart 1971 darbe girişiminin arka planını ele almakta ve darbe girişiminde bulunanların ideolojik konumlarını incelemektedir. 9 Mart 1971 hareketinin planlayıcıları, “yarım kalmış bir devrim” olarak değerlendirdikleri 27 Mayıs’ı devam ettirmek amacındadırlar. Onlara göre parlamentarizm, Türkiye’nin kalkınmasının önünde bir engel olup, ülkenin geri kalmasına neden olmaktadır. Darbecilere göre çözüm yolu, asker-sivil bürokrasinin öncülüğünde yapılacak olan askeri bir darbedir. Ancak bu şekilde 27 Mayıs, gerçek amacına ulaşabilir ve Türkiye ekonomik açıdan kalkınabilir.

Anahtar Kelimeler: 9 Mart 1971, 27 Mayıs darbesi, devrim, cunta, parlamentarizm.

ABSTRACT

The coup which was occurred in 27 May 1960 is the main effect that determined the politics of 1960s in Turkey. The coup was taken place out of the chain of command which is a coup for the politics also a coup for the internal functionality of the national army. Thus, the coup of 27 May had caused so many juntas in the army during 1960s. Although, there has been so many studies about the relationship of civilians and army in the term of 27 May 1960 and 12 March 1971, none of these studies have not been especially related to attempt of the coup in 9 March 1971. This thesis has discussed the background of the coup attempt in 9 March 1971 and analyzes the ideological statuses of the people who attempted for the coup. The masterminds of the coup attempt in 9 March 1971 who was described 27th May as an “unfinished coup” were aimed to sustain 27th May coup. Parliamentarism is an obstacle for the development of Turkey

and it causes to fall behind of the country in the minds of masterminds of the coup. According to soldiers who stage a coup, the solution for this is a coup with the leadership of army- civilian bureaucracy. Just this way 27th May can access its real purpose and Turkey can develop economically.

Keywords: 9 March 1971, the coup of 27th May, revolution, junta, parlementarism.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1. TÜRKİYE'DE ASKERİ MÜDAHALELERİN TARİHSEL ARKA PLANI	5
1.1. Bâb-ı Âli Baskını.....	5
1.2. Demokrat Parti ve 27 Mayıs 1960 Darbesi	8
1.2.1. Demokrat Parti	8
1.2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi.....	10
1.2.2.1. İdeoloji	11
1.2.2.2. Milli Birlik Komitesi'nde Bölünme: Ondörtler	13
1.2.2.3. 1961 Anayasası	14
2. 1960'LI YILLARIN SOSYO-POLİTİK ORTAMI	18
2.1. Talat Aydemir Darbe Girişimleri	18
2.1.1. 22 Şubat 1962 Darbe Girişimi.....	18
2.1.1.1. 22 Şubat'ın Amaçları ve Sonuçları	28
2.1.2. 21 Mayıs 1963 Darbe Girişimi.....	30
2.1.2.1. İhtilâl Gruplarının Arasındaki İlişkiler	33
2.2. 1960'lı Yıllarda Sol Siyaset	38
2.2.1. Türkiye İşçi Partisi (TİP).....	38
2.2.2. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)	43
2.2.3. Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF)	45
2.2.4. Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (DEV-GENÇ).....	48
3. 9 MART 1971 DARBE GİRİŞİMİ	51
3.1. Cuntaların Oluşumu	52
3.1.1. Madanoğlu Grubu.....	52
3.1.1.1. Sivil Grup.....	53
3.1.1.2. Asker Orijinli Sivil Grup.....	54
3.1.1.3. Asker Grup.....	55

3.1.1.4. Grupların Birleşmesi	56
3.1.1.5. Devrim Genel Kurulu.....	56
3.1.2. Faruk Gürler-Muhsin Batur Grubu.....	58
3.1.3. Orhan Kabibay Grubu	60
3.1.4. Grupların Gençlik Örgütleri ve Sivil Örgütlerle İlişkisi	61
3.1.5. 9 Mart 1971 Toplantısı	64
3.2. Cuntanın İdeolojisi	66
3.2.1. Kadro Dergisi	67
3.2.2. Yön Dergisi	69
3.2.3. Milli Demokratik Devrim (MDD).....	74
3.2.4. Devrim Dergisi	76
SONUÇ	82
EKLER	86
KAYNAKÇA.....	108

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
AP	: Adalet Partisi
ASD	: Aydınlık Sosyalist Dergi
AÜTB	: Ankara Üniversitesi Talebe Birliği
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü ve Millet Partisi
Dev-Genç	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DTCF	: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
EMİNSU	: Emekli İnkılap Subaylar Derneği
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
GYK	: Genel Yönetim Kurulu
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
İTÜTB	: İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği
İÜTB	: İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MDD	: Milli Demokratik Devrim
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
PDA	: Proleter Devrimci Aydınlık
SD	: Sosyalist Devrim
SKB	: Silahlı Kuvvetler Birliği
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
THKD	: Türkiye Huzur ve Kalkınma Derneği
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi

TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TMGT	: Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
TMTF	: Türk Milli Talebe Federasyonu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
Türk-İş	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi bir bakıma askeri müdahalelerin tarihidir. Cumhuriyet tarihi boyunca Silahlı Kuvvetler, kimi zaman 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980'de yaptığı gibi parlamentonun kapısına kilit vurarak iktidarı ele geçirmiş; kimi zaman da 28 Şubat 1997 ve 27 Nisan 2007'de olduğu gibi siyaset üzerindeki vesayetini kullanarak siyasete müdahale etmiştir.

27 Mayıs 1960 askeri darbesi, ordunun siyaset üzerindeki vesayetinin niteliği bakımından önemli bir milattır. Genç subayların yaptığı ve emir komuta zinciri dışında gerçekleşen bu darbe ile askeri vesayet düzeni yeni bir aşamaya geçer. Darbeden sonra yapılan anayasa ile oluşturulan kurumlarla askeri vesayet kurumsallaşır. Bu kurumlar, genel oya getirilmiş ortaklardır.

27 Mayıs'ın bu etkisi 1960'lı yıllar boyunca ağırlığını hissettirerek dönemin politik atmosferini belirler. 27 Mayıs'tan ilham alarak ordu içinde cuntalar oluşur ve siyaset kurumu gözden düşürülmeye çalışılır. Bunlardan en önemlisi, 1962 ve 1963 yıllarında Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir'in liderliğini yaptığı darbe girişimleridir. Bu darbe girişimleri de dahil olmak üzere 1960'lı yıllarda ortaya çıkan cuntalar, 27 Mayıs'ın amaçlarını gerçekleştiremediğini düşünerek 27 Mayıs'ı "tamamlamak" niyetiyle hareket ederler. Bunlara göre, yönetim askerlerde olmalı ve uzun bir süre daha, reformlar bitene kadar serbest seçimler yapılmamalıydı.

1960'ların politik ortamında ortaya çıkan bir diğer önemli özellik de sol siyasetin güçlü bir şekilde sahneye çıkmış olmasıdır. Sol siyasetin kökenleri Osmanlı'ya kadar dayansa da Türkiye Cumhuriyeti'nde 1960'lara kadar sol siyaset, yasal alanda etkinlik gösterememiştir. Ancak 1960'lar bu bakımdan sol hareketler için önemli bir tarih dilimine tekabül eder. Başlangıçta bir grup sendikacı tarafından kurulan ve daha sonra sol aydınların katıldığı Türkiye İşçi Partisi (TİP) bu dönemde kurulur ve 1965 genel seçimlerinde meclise girmeyi başarır.

1968’de başta Fransa olmak üzere Avrupa’da baş gösteren gençlik eylemleri Türkiye’de de yankı bularak, üniversite işgalleri, ders boykotları, sokak eylemleri bu dönemde başlar. Gençlik hareketleri 1960’ların sonuna doğru radikal bir hâl alarak silahlı örgütler kurulmaya başlanır. Sol hareketler açısından bir diğer önemli durum da Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu’ndan (Türk-İş) ayrılan bazı sendikaların birleşerek Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nu (DİSK) kurmalarıdır. DİSK, günümüze kadar varlığını sürdürecektir etkin bir sol sendika konfederasyonu olacaktır.

Bütün bu sol hareketlerin oluşmasına yayıncılık faaliyetleri de ciddi bir katkı sağlayacaktır. 1961 yılının sonlarında kurulan Yön dergisi, bir anlamda sol entelektüeller açısından bir platform işlevi görecektir. 1960’ların ikinci yarısında ortaya çıkan Ant, Türk Solu, İleri, Kavga, Devrim gibi dergiler özellikle gençler arasında popülerlik kazanacaktır.

Türkiye’de sivil-asker ilişkileri üzerine yapılan akademik çalışmalar daha çok askerî müdahalelerin siyaseti ne şekilde etkilediği konusuna odaklanmıştır. Bu çalışmalar, askerlerin kendi aralarındaki iktidar çatışmalarını çoğu kez görmezden gelmiş ve askerinin kendi içindeki çatışmaların siyaseti ne şekilde belirlediği konusuna odaklanmamıştır. Doğan Akyaz’ın 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 arası askerî müdahalelerin orduya etkisini incelediği doktora çalışması¹ ise, bu bakımdan farklı bir çalışmadır. Akyaz, askerî müdahalelerin ordu sistemi üzerindeki etkileri ile 27 Mayıs 1960’tan 12 Eylül 1980’e hiyerarşi dışı örgütlenmeden, emir komuta zincirine nasıl geldiğini analiz etmiştir. Bu çalışmada ise, ordunun içindeki çatışmaların siyaseti nasıl biçimlendirdiği, 9 Mart 1971 darbe girişimi üzerinden ele alınmıştır.

Ordu içinde iktidara gelmek amacıyla gizli örgütlenmelere giden gruplar çalışma içerisinde “cunta” olarak adlandırılmıştır. Ordu içindeki gruplar, 9 Mart 1971’de darbe yapmak için örgütlenmişlerdi. Bu bakımdan 9 Mart teşebbüsü de “darbe girişimi” olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın ilk bölümünde, Türkiye’de askerî müdahalelerin tarihsel arka planı anlatılmıştır. Her ne kadar siyasi darbeler tarihimiz Sultan Abdulaziz’in katledilmesi gibi birtakım siyasi darbelere kadar götürülse de çalışmayı Bâb-ı Âli Baskını ile başlatmamızın nedeni, bu tarihten itibaren Osmanlı siyasi sisteminin temelden değişmiş olmasıdır. İkinci

¹ Doğan Akyaz, **Askerî Müdahalelerin Orduya Etkisi: Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, 3. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılına dek, asker ve sultan arasında birtakım çatışmalar yaşansa da siyasal sistemde karar verici olan kişi sultandır. Yani egemenlik hakkı sultana aittir. Ancak İkinci Meşrutiyet'ten sonra 1909 yılında Kanun-i Esasî'de yapılan değişikliklerle egemenlik hakkı millet ile sultan arasında paylaştırılmıştır. Her ne kadar “milli egemenlik” ilkesi Kanun-i Esasî'ye girmemiş olsa da yasama ve yürütmenin sultandan alınarak halkı temsil eden parlamentoya verilmiş olması siyasi sistemin değiştiğinin göstergesidir.² Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nde sultanlık makamı sembolik bir makama dönüşür. Dolayısıyla bu dönemden itibaren modern bir siyaset ve iktidar düzeninden bahsetmemiz mümkündür.

Birinci bölümün devamında ise, 27 Mayıs 1960 askerî darbesi başlığı altında, darbeye maruz kalan Demokrat Parti'nin ortaya çıkış hikâyesi ve iktidar deneyimi kısa bir şekilde anlatılacaktır. Darbeden sonra darbeyi gerçekleştiren askerler arasında yaşanan iç çatışmalar ve darbenin ideolojisini yansıtan 1961 Anayasası da burada ele alınacaktır.

İkinci bölümde, 1960'lı yıllar boyunca Türkiye'deki sosyo-politik ortam ele alınacaktır. Bu bölümün ilk kısmında, sivil-asker ilişkileri ile ordunun içindeki çatışmaları daha iyi anlamak için Talat Aydemir darbe girişimleri incelenecektir. İkinci kısımda ise, 9 Mart'a giden yolda dönemin cuntacılarını etkileyen sol siyasetin sahneye çıkış hikâyesi de ana hatlarıyla anlatılacaktır. Bu bakımdan sol siyaseti etkileyen oluşumlar olarak gördüğümüz TİP, DİSK, Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) ve Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) bu bölümde incelenecektir.

Üçüncü bölümde 9 Mart 1971 darbe girişimi ele alınacaktır. Bu dönemde darbeyi yapmak için ordu içinde ortaya çıkan cuntalar ayrı ayrı ele alınacak ve bu gruplar arasındaki ilişkiler incelenecektir. Bu cuntalar birbirinden bağımsız hareket eden cuntalar değildir. Darbeyi gerçekleştirmesi beklenen Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ile Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un liderliğini yaptığı cuntaya bağlı olarak çalışan bu cuntaların çalışma alanları farklıdır. Dönemin sol ideolojisinden etkilenen cuntacıların ideolojik bakımdan hangi arka plâna sahip oldukları da “ideoloji” başlığı altında bu bölümde ele alınacaktır.

² Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, 3.b., İstanbul: Afa Yayıncılık, 1996, s.166-167.

Tez çalışmamız, kapsam olarak cuntacıların 1960'ların sonu ile 9 Mart 1971 tarihi arasındaki faaliyetlerine odaklanmıştır. Darbe sonrası yaşanan gelişmeler çalışmaya dahil edilmemiştir. Bunlar başka bir çalışmanın konusu olabilir. Bu çalışmanın devamında başka çalışmalar için aranabilecek birtakım sorular ortaya çıkmış bulunmaktadır. "1960'lı yıllarda ordunun içinde yoğun bir şekilde süren sol faaliyetler, 1970'lerde nasıl bir şekle bürünmüştür?" Ya da "1960'larda İsmet İnönü'yü ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) eleştiren askerî darbe yanlısı Kemalist entelijansiyanın 1970'lerde CHP ile daha yakın bir ilişki içine girerek dönüşmesinin nedenleri nelerdir?" gibi sorulara başka çalışmalarda cevap aranabilir.

Sonuç bölümünde bu darbe girişiminin Türkiye siyasi tarihi açısından ne anlam ifade ettiği, ordunun toplumsal hayattaki rolü, 27 Mayıs sonrası yaratılan ve bir anlamda "27 Mayıs düzeni" olarak adlandırabileceğimiz süreç hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1.TÜRKİYE’DE ASKERİ MÜDAHALELERİN TARİHSEL ARKA PLANI

Türkiye’de askeri müdahalelerin tarihi Cumhuriyet öncesine kadar gider. 1913’te İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin lider kadrosunda yer alan Enver Bey, beraberindekilerle Osmanlı Hükümeti’nin bulunduğu Bâb-ı Âli’yi basıp sadrazamın istifasını sağlarlar. Cumhuriyet sonrasındaki ilk askerî darbe ise, 27 Mayıs 1960’ta emir-komuta zinciri dışında gerçekleşen askerî darbedir.

1.1.Bâb-ı Âli Baskını

Osmanlı-Türk siyasal hayatındaki modern anlamda ilk askeri müdahalenin, 23 Ocak 1913 tarihinde kanlı bir şekilde gerçekleşen Bâb-ı Âli Baskını olduğunu söyleyebiliriz.

Bâb-ı Âli Baskını’nın gerçekleştiği sırada, Balkan Savaşları sürmekte ve Osmanlı ordusunda kolera salgını başlamış durumdadır. Bulgar ordusu İstanbul sınırındaki Çatalca’ya kadar varır.³ Bu durum iktidarda bulunan Sadrazam Kamil Paşa Hükümetini gittikçe zor duruma sokar.

Büyük Güçler’in İstanbul’daki büyükelçileri 17 Ocak 1913’te Osmanlı Devleti’ne ortak bir nota verirler. Bu notada, Büyük Güçler tarafından öne sürülen tüm şartların kabul edilmesi, askerî faaliyetlerin durdurulması istenir. Bunların yapılmaması durumunda sadece İstanbul’un değil, Anadoludaki tüm vilayetlerin kaybedileceği ikazında bulunulur.⁴

Bir süredir iktidardan uzaklaştırılmış olan İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC)⁵ ise bu durumu kullanmaya başlar ve hükümetin, Edirne’yi Bulgarlara vereceği propagandasını

³ A. Şerif Aksoy, **İttihat ve Terakki**, İstanbul: Nokta Kitap, 2008, s.85.

⁴ Mustafa Aksakal, **Harb-i Umumi Eşiğinde**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.89.

⁵ İttihat ve Terakki Cemiyeti için bkz. M. Şükrü Hanioglu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1986; Feroz Ahmad, **İttihat ve Terakki**, Çev. Nuran Ülken, İstanbul: Sander Yayınları, 1971.

yapar.⁶ Büyük Devletlerin notasından altı gün sonra 23 Ocak 1913'te Kamil Paşa Hükümeti bu notayı görüşmek için Bâb-ı Âli'de toplanır. Toplantının sürdüğü sırada, İTC'nin önde gelen askeri liderlerinden Enver Bey'in liderliğindeki bir grup subay toplantının yapıldığı mekana doğru hareket eder. İTC'nin etkili hatiplerinden Ömer Naci de bu sırada:

“Vatandaşlar! Kâmil Paşa Hükümeti Edirne'yi Bulgarlara bugün resmen terk ediyor, şu dakika Bâb-ı Âli'de notalar imzalanıyor. Türk milleti bunu asla kabul etmeyecektir. İttihat ve Terakki buna müsaade etmeyecektir. Yaşasın millet, yaşasın İttihat ve Terakki!..”

diyerek çevrede bulunanları hükümete karşı kışkırtır.⁷

Bâb-ı Âli'ye ulaşan Enver Bey önderliğindeki grup, toplantının yapıldığı salonu basarlar. Bu sırada, grup içinden İTC'nin fedailerinden Yakup Cemil, Harbiye Nazırı Müşir Nazım Paşa'yı öldürür. Bunun dışında Sadaret Yaveri Ohrili Nafiz Bey, polis komiseri Celal Bey ile İttihatçı grubun içinde bulunan Mustafa Necip ölür. Enver Bey, silah zoruyla Kâmil Paşa'ya istifa mektubunu yazdırdıktan sonra, bu mektubu alarak Saray'a götürür. Böylelikle darbe tamamlanır.⁸

Darbeden sonra Mahmut Şevket Paşa liderliğinde yeni bir kabine kurulur. Kabinenin arkasındaki asıl güç darbeyi organize eden Enver Bey'dir. Bu dönemde Meclisi Mebusan'ın toplantı halinde olmaması Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın söz sahibi olmaması anlamına gelir. Bunun yanında baskından sonra basın da sindirilmiş olmasından ötürü İTC adeta rakipsizdir.⁹ Darbeciler, kendilerini Edirne'nin kurtuluşu üzerinden meşrulaştırırlar. Ancak, Bulgarların yoğun bombardımanı sonucu Edirne 26 Mart 1913 tarihinde Osmanlı Devleti'nin yönetiminden çıkar.¹⁰ Fakat, Bulgarlarla Sırpların savaş ganimetleri yüzünden birbirine düşmesinden faydalanan Enver Bey, 29 Eylül 1913'te İstanbul Andlaşması ile Edirne'yi geri almayı başarır.¹¹ Enver Bey, böylelikle “Edirne'nin kurtarıcısı” sıfatını kazanmış olur.¹²

⁶ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1943, s.256.

⁷ Galib Vardar ve Samih Nafiz Tansu, **İttihat ve Terakki İçinde Dönenler**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1960, s.48

⁸ Ahmet Kuyaş, “Bâb-ı Âli Baskını”, **NTV Tarih Dergisi**, Y.4 S.48 (Ocak 2013), s.26.

⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa**, C 2, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971, s. 394.

¹⁰ Richard C. Hall, **Balkan Savaşları: 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası**, Çev. M. Tanju Akad, İstanbul: Homer Kitabevi, 2003, s.117-118.

¹¹ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s.402.

¹² Ahmad, **a.g.e.**, s.180.

Bâb-1 Âli Baskını, Osmanlı İmparatorluğunu Birinci Dünya Savaşına sürükleyecek bir sürecin başlangıcıdır. Bu baskın, bir askerî darbe geleneği yaratarak, Cumhuriyet'e olumsuz bir miras bırakacaktır.

II. Abdülhamid dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman nüfuzunun yerleştiği bir zaman dilimini kapsar.¹³ Bu dönemde askerî okullardaki ve ordudaki sistem esas itibariyle Alman modeline göre kurulmuştur. Dönemin en etkili Alman subayı ise Colman von der Goltz Paşa'dır.¹⁴ Von der Goltz Paşa, 1883'te yayınlanan ve daha sonra "Millet-i Müsellâha" (Silâhlı Millet) adıyla Türkçeye çevrilen kitabında, gelecekte yapılacak olan savaşların, cephelerde orduların karşılaşması şeklinde değil, silâhlanmış milletlerin topyekûn mücadelesi şeklinde geçeceğini iddia eder.¹⁵

Bâb-1 Âli Baskını, Osmanlı son dönem genç subaylarının yaptığı bir siyasi darbedir. Darbenin lideri Enver Bey gibi genç subaylar ile daha sonra Milli Mücadele'yi yürüterek Cumhuriyet'in kurucu kadrosunu oluşturan subaylar, Sultan II. Abdülhamid'in modernleştirdiği askeri okullardan mezun olan subaylardır. Bu subaylar, askerî okullarda aldıkları eğitim neticesinde von der Goltz Paşa'nın etkisi altında yetişmişlerdir.

"Silâhlı millet" fikrini benimseyen subay sınıfı, 1913'teki Bâb-1 Âli Baskını ile beraber gerçek anlamda iktidar olurlar. Cumhuriyet'in tek partili rejiminin kurucuları da bu subay sınıfıyla aynı zihniyet dünyasına ait oldukları için sivil-asker ilişkilerine aynı pencereden bakmaktadırlar. Dolayısıyla Tek Parti rejiminin sona erdiği 1950 seçimlerine dek, asker-sivil ilişkileri bağlamında ciddi bir farklılık söz konusu değildir.¹⁶ Bundan ötürü Bâb-1 Âli Baskını ile 1950 seçimleri arasındaki süreç çalışmamızda işlenmemiştir.

¹³ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, 3.b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.12

¹⁴ İsmet İnönü, **Hatıralar**, C.I, 2.b., Yay. Haz. Sabahattin Selek, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992, s.21.

¹⁵ Şükrü Hanioglu, "Silahsız millet", **Sabah**, 03 Temmuz 2011.

¹⁶ **a.g.e.**, s.18

1.2 Demokrat Parti ve 27 Mayıs 1960 Darbesi

1.2.1. Demokrat Parti (DP)

1946 Genel Seçimleri Türkiye siyasî tarihi bakımından önemli bir eşiktir. Daha evvel Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası¹⁷ ve Serbest Cumhuriyet Fırkası¹⁸ deneyimleri yaşanmış olsa da bunlar ancak birkaç ay varlık göstererek siyaset sahnesinden silinirler.

Demokrat Parti'nin kurulmasından evvel 1945 yılının Temmuz ayında Nuri Demirağ'ın kurucusu olduğu Milli Kalkınma Partisi kurulur, ancak bu parti de uzun süre varlığını koruyamaz.¹⁹

1945 yılının ortalarında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) üyesi 4 milletvekili (İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuad Köprülü) CHP grubuna bir önerge sunarlar. Bu önerge siyasi literatürümüze “Dörtlü Takrir” olarak geçer. Önergede, meclis hakimiyetinin Anayasanın yalnız şekline değil ruhuna da uyacak şekilde tedbirlerin aranması, yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerini tam bir şekilde kullanabilmelerinin imkanının sağlanması ile parti çalışmalarının bu esaslara göre uygun bir şekilde yeniden tanzim edilmesi istenir.²⁰

Önerge, 12 Haziran 1945’de CHP Meclis Grubunda görüşüldükten sonra reddedilir. Ardından da Fuad Köprülü ile Adnan Menderes 21 Eylül 1945’te partiden ihraç edilirler. 2 Ekim 1945’te, arkadaşlarının partiden ihracının parti tüzüğüne aykırı olduğunu beyan

¹⁷Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası üzerine yapılmış önemli bir çalışma için bkz. Erik Jan Zürcher, **Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)**, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

¹⁸ Serbest Cumhuriyet Fırkası üzerine yapılmış çalışmalar için bkz. Bekir Berat Özipek, “Türk Siyasal Yaşamında Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı”, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1991, Cem Emrence, **99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

¹⁹ Nuri Demirağ'ın yaşamını konu alan çalışma için bkz. Fatih M. Dervişoğlu, **Nuri Demirağ Türkiye'nin Havacılık Efsanesi**, Ankara: Ötüken Neşriyat, 2007.

²⁰ Ahmet Yeşil, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s.42; “Demokrat Parti Belgeleri”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, DP Özel Sayısı, (Mayıs 1988), s.8.

etmesi üzerine Refik Koraltan da, partiden ihraç edilir. Celal Bayar ise Eylül sonunda önce milletvekilliğinden, Aralık ayında ise, CHP'den istifa eder.²¹

Dörtlü Takrir'i veren vekiller, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurarlar. Partinin adının "Demokrat" olması tesadüf değildir. Böylelikle Amerika Birleşik Devletleri'ne benzer şekilde "Cumhuriyetçiler – Demokratlar" olarak iki partili bir siyasi düzen öngörülmüştür. 21 Temmuz 1946'da gerçekleşen seçimlerde, CHP 396, DP 62 vekil koltuğuna sahip olur.²² Seçim sonuçlarının CHP'li bürokratlar tarafından değiştirildiğine veya devlet eliyle seçimlerde yaygın biçimde yolsuzluk yapıldığına ilişkin şikâyetler bir yana, kısa sürede örgütlenen bir parti açısından değerlendirilecek olursa bu sonuçlar, DP'nin hanesine başarı olarak kaydedilmelidir.

1946 seçimlerinin özelliği "açık oy gizli sayım" olarak yapılmasıydı. Bu niteliğinden ötürü, seçimlerin demokratik bir ortamda yapıldığı iddia edilemez.

1946 yılına gelindiğinde Almanya'da ve İtalya'da faşist diktatörlükler yıkılmış, demokratik rejimler kazanmıştı. Batı'daki demokratik rejimlerin tek alternatifi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ydi. Ancak Rusya'nın sınırları, Birinci Dünya Savaşı öncesine çevirme isteğinden kaynaklı tehditler, Türkiye'nin yüzünü Batı dünyasına çevirmesine neden olur. Çok partili siyasi hayata dönüşün iç dinamiklerden çok böyle bir zorunluluktan ortaya çıktığına dair görüşler de ağırlıklı olarak ifade edilmektedir..²³

Türkiye'de Tek Parti iktidarını sona erdirecek seçimler ise 1946 seçimlerinden 4 yıl sonra 1950'de gerçekleşir. 14 Mayıs 1950'de DP, ezici bir çoğunlukla seçimi kazanır. DP'nin 408 vekillik kazandığı seçimde CHP sadece 69 vekillik alabilir.²⁴

27 yıl boyunca iktidarda bulunan CHP'nin muhalefete düşerek, iktidar koltuğunu DP'ye kaptırması bir milat özelliğine sahiptir. DP, 1954 ve 1957 yıllarında girdiği seçimlerden de birinci çıkarak 27 Mayıs 1960'da darbeye devrildiği zamana değin iktidar koltuğunda kalmayı başarır.

²¹ Nilüfer Gürsoy, "14 Mayıs 1950 öncesi ve sonrası", ATA dergisi, S.3, (1992), s.24.

²² Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s.308.

²³ Osman Can, **Yol Ayrımında: Statükodan Önce Son Çıkış**, İstanbul: Timaş Yayınları 2012, s.100

²⁴ Zürcher, Modernleşen..., a.g.e., s.321.

1.2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi

27 Mayıs 1960 sabahı saat 05.15'te, Türkiye, tok sesli bir albayın "Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) yönetime el koymuştur" sesiyle uyanır. Albay Alparslan Türkeş'in okuduğu bildiriye göre TSK, "*kardeş kavgasına meydan vermemek maksadı*" ile yönetime el koymuştur.²⁵

Darbe, ordu hiyerarşisi dışında, kendisine Milli Birlik Komitesi (MBK) adını koyan 5 general, 7 albay, 5 yarbay, 13 binbaşı ve 8 yüzbaşından oluşan 38 kişilik ekip tarafından yapılmıştır. Darbeyi gerçekleştirenler kırklı yaşların başındaki alt kademe subaylardır. Emir komuta zinciri içinde bir darbe gerçekleşmediğinden ötürü darbeciler, kendilerini ordu nezdinde meşrulaştıracak bir general bulurlar. General Cemal Gürsel, 3 Mayıs'ta Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e bir mektup bırakarak mecburi izne çıkmıştır ve İzmir'deki evinde kalıyordu. Gürsel, Ethem Menderes'e verdiği mektupta Cumhurbaşkanının istifa etmesi, Tahkikat Komisyonlarının kaldırılması, tutuklu gazetecilerin serbest bırakılması gibi birtakım önlemlerin alınmasını istiyordu.²⁶ Darbenin oluşum safhasına katılmayan Gürsel, darbe gerçekleştikten sonra İzmir'den Ankara'ya askeri uçakla gelir.²⁷

İktidarın bundan böyle Gürsel başkanlığındaki MBK'da olduğu açıklaması yapılır. Buna göre, Cemal Gürsel, hem Cumhurbaşkanı hem Başbakan hem de Milli Savunma Bakanı'dır. Zürcher'in deyişiyle, "*Gürsel'e, Atatürk'ün sahip olduğundan daha geniş yetkiler verilmişti.*"²⁸

Darbeden sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay Komutanı Kurmay Albay Osman Köksal tarafından tutuklanır. Başbakan Adnan Menderes ise darbe olduğunda Eskişehir'de bulunmaktadır. Darbeyi haber alıp Kütahya'ya doğru yola

²⁵ a.g.e., s.351.

²⁶ Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam: İsmet İnönü, C III, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968, s.264

²⁷ Zürcher, Modernleşen..., a.g.e., s.352.

²⁸ a.g.e.

çıktığında Eskişehir 11. Uçuş Grup Komutanı olan Muhsin Batur²⁹ tarafından Eskişehir-Kütahya kara yolunda tutuklanır.³⁰ Demokrat Partili bakanlar, vekiller ve parti yöneticileri evlerinden alınarak Marmara Denizi'ndeki Yassıada'ya götürülürler. Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun da rütbeleri sökülerek Cumhurbaşkanı ve Başbakan gibi tutuklanır.

Burada adına "Yüksek Adalet Divanı" adı verilen mahkeme tarafından yargılanırlar. 14 Ekim 1960 tarihinden itibaren 11 ay boyunca "Yassıada Saati" denilen bir programla yargılamaların kimi bölümleri radyodan yayınlanır.³¹ Yargılamalar sonucunda Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu idam edilirler.

Hakkında idam kararı verilen isimlerden biri de Atatürk'ün yakın arkadaşlarından ve rejimin kurucu kadrolarından biri olan Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dır. Ancak, Bayar hakkındaki idam kararı Milli Birlik Komitesi tarafından onaylanmayarak müebbet hapis cezasına çevrilir.

1.2.2.1. İdeoloji

14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşen serbest seçimler neticesinde, Türkiye toplumu Tek Parti iktidarına son verir. Böylelikle iktidar değişimi barışçıl yollardan gerçekleşmiş, demokrasi tarihimiz açısından önemli bir eşik aşılır.

27 Mayıs 1960 darbesinin Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde ilk darbe olması, anayasal düzeni ortadan kaldırması ve halk oyuna yeni ortaklar getirmesi yönüyle etkisi, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalelerinden daha fazla olmuştur.

Darbeden sonra siyasi partilerin tüm faaliyetleri yasaklanır ve kabine üyelerinin orduya teslim olması için çağrı yapılır.³² 3 Ağustos'ta 260 generalden 235'i ve 5 binden

²⁹ Muhsin Batur, daha sonra Hava Kuvvetleri Komutanı oldu. 9 Mart Cuntasının lider kadrosu içerisinde yer alıyordu.

³⁰ Muhsin Batur, **Anılar ve Görüşler "Üç Dönemin Perde Arkası"** 2. b., İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985, s.84.

³¹ Nicole Pope ve Hugh Pope, **Çıplak Türkiye Modern Türkiye'nin Kısa Tarihi**, Çev. Deniz Öktem, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004, s.104.

³² Osman Doğru, **27 Mayıs Rejimi**, Ankara: İmge Yayınları, 1998, s.20.

fazla albay ve binbaşı emekliye sevk edilir.³³ Darbeci subayların hazırladığı 1 nolu Kanunun dibacesinde şu ifadeler yer alıyordu:

“İktidar Partisi idarecileri tarafından Anayasa’nun çiğnenmesi, Türk Milletinin bütün fert ve insanlık hak ve hürriyetlerinin ve masuniyetlerinin ortadan kaldırılması, muhalefet murakabesi işlemeze hale getirilerek tek parti diktatoryası kurulmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi fiilen bir parti grubu durumuna düşürülmüş ve meşruluğunu kaybetmişti. Ordu Dahilî Hizmet Kanununun 34 üncü maddesi ile “Türk yurdunu ve Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu ile tâyin edilmiş olan Türk Cumhuriyetini kollamak ve korumak” vazifesi kendisine verilmiş olan Türk Ordusu, vatandaşı birbirine düşürmek suretiyle Türk Vatanını ve millî varlığı tehlikeye koymuş olan eski iktidara karşı bu mukaddes kanunî vazifesini yerine getirmek ve Hukuk Devletini yeniden kurmak için, Türk Milleti adına harekete geçerek, Milleti temsil vasfını kaybetmiş olan Meclisi dağıtıp iktidarı, geçici olarak, Millî Birlik Komitesine emanet etmiştir”

Darbe sabahı okunan bildiride ve 1 nolu Kanun’un dibacesinde görüldüğü üzere, MBK, Demokrat Parti’nin tek parti diktatörlüğü yarattığını ve Meclis’in artık halkı temsil edemez konuma geldiğini öne sürer.

18 Nisan 1960 tarihinde Meclis’te darbe iddialarını araştırmak için kurulan Tahkikat Komisyonu, darbeden sonra sıkça gündeme getirilerek DP’nin otoriterliğine örnek olarak gösterilir.

Darbenin gerçekleşmesinden kısa bir süre sonra MBK üyeleri kendi içlerinde anlaşmazlığa düşerler. MBK’nın generallerin %90’ını ve beş binin üzerinde albay ve binbaşığı emekliye sevk eden Ağustos ayındaki kararının arkasında Albay Alparslan Türkeş vardır.³⁴ Türkeş’in liderliğini yaptığı grup, yönetimde daha uzun süre kalmayı savunurken; diğer grup bir an evvel anayasanın ve seçimlerin yapılarak yönetimden çekilmeyi savunurlar.

³³ Zürcher, Modernleşen..., a.g.e., s.353

³⁴ a.g.e.

1.2.2.2. Milli Birlik Komitesi'nde Bölünme: Ondörtler

13 Ekim 1960 tarihinde Cemal Gürsel, bir açıklama yaparak mevcut MBK'nın dağıtılarak yeni bir MBK oluşturulduğunu söyler. Bu MBK'da daha önceki 14 MBK üyesi³⁵ yer almaz. Türkeş'in de içinde bulunduğu bu 14 kişinin ortak özelliği, askerin iktidarda daha uzun süre kalmasını savunmasıdır. Siyasi tarihimize “Ondörtler” olarak geçen bu olay neticesinde tasfiye edilen isimler, yurtdışı görevlerine gönderilirler.

MBK'dan tasfiye edilen bu isimlerin ciddi bir kısmı sonraki yıllarda siyaset sahnesinde etkili olurlar. İleriki bölümlerde göreceğimiz üzere Orhan Kabibay, İrfan Solmazer sol siyaset içerisinde etkili figürler haline gelirken; Alparslan Türkeş, milliyetçi hareketin lideri olacak, Dündar Taşer de Alparslan Türkeş'le beraber siyaset yapacak önemli bir isim haline dönüşecektir. Numan Esin ise en başta Alparslan Türkeş'in başkanlığını yaptığı Cumhuriyetçi Köylü ve Millet Partisi'nde (CKMP) genel başkan yardımcısı olurken daha sonra sol siyasete doğru yönünü belirleyecektir.

Bu dönemde Ondörtlerin, Türkeş'in liderliği altında askeri bir diktatörlük peşinde olduğu savunulur.³⁶ Talat Aydemir ise, Ondörtlerin ortak bir amaç etrafında bir araya gelen isimlerden ziyade taksiye binen yolcular gibi bir araya gelen kimseler olduğunu iddia eder.³⁷

MBK'nın bu tasfiyeleri yapması, parlamenter rejime geri dönüşten yana olduklarını gösterir.³⁸ Nitekim, 27 Mayıs sabahı okunan bildiri de “(...) *en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak, idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere (...)*”³⁹ denilerek demokrasiye geçileceği sözü verilmiştir. 1952'de Mısır'da ve 1963'te Irak'ta ve Suriye'de gerçekleşen darbelerde ordu yönetimi elden bırakmamış ve iktidarda kalmıştır. Türkiye'de 27 Mayıs'ta ve daha sonra gerçekleşecek olan 12 Mart ile

³⁵ Bu isimler şunlardı: Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Fazıl Akkoyunlu, Rıfat Baykal, Ahmet Er, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Orhan Kabibay, Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Münir Köseoğlu, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmazer ve Şefik Soyyüce.

³⁶ William Hale, **1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Çev. Fethi Naci, İstanbul: Hil Yayınları, 1996, s.119.

³⁷ Talat Aydemir, **Hatıratım**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.168

³⁸ Zürcher, *Modernleşen...*, a.g.e., s.355

³⁹ Alparslan Türkeş, **27 Mayıs ve Gerçekler**, Ankara: Berikan Yayınları, 2000, s.25

12 Eylül darbelerinde ise Mısır, Irak ve Suriye’den farklı olarak askerler bir süre yönetimde kalıp rejimi sağlamlaştıran mekanizmalar ürettikten sonra yönetimi siyasetçilere terk etmişlerdir. Darbe sonrasında yapılan anayasayla ve halk oyuna ortak edilen kurumlarla amaçlanan şey, “güdümlü parlamentoculuk”tur.

1.2.2.3. 1961 Anayasası

27 Mayıs darbecileri, iktidara geldikten üç gün sonra yayınladıkları bir “Tebliğ” ile yeni anayasa yapacak bir kurul oluştururlar. İstanbul Üniversitesi Rektörü İdare Hukuku Profesörü Sıddık Sami Onar’ın başkanlık ettiği bilim kurulu “İstanbul Komisyonu”⁴⁰ adıyla anılır.⁴¹

Onar’ın da içinde bulunduğu üç üye politikacılara güven duymamalarından ötürü, politikacıların hareket alanını sınırlandıran bir anayasadan yanadırlar. Tarık Zafer Tunaya ile İsmet Giritli ise siyasal partilere hareket alanı sağlayacak bir anayasa yapılmasını savunurlar. Bu tartışmalar neticesinde Komisyon Başkanı Onar, Tunaya ile Giritli’yi Komisyon’dan çıkarır.⁴² İstanbul Komisyonu’nun hazırladığı rapor, siyasi partilere duyulan güvensizliği yansıtmaktadır. Yürütmenin alanına giren birçok konuda özerk kuruluşların kurulması gerektiğini belirten rapora göre, genel oydan çıkmayan ikinci bir meclis olmalıdır.⁴³ Böylelikle genel oya yeni ortaklar getirilmeye çalışılmaktadır.

Bu tartışmalar neticesinde MBK, 157 ve 158 nolu kanunları çıkararak bir “Kurucu Meclis” kurulmasına karar verir. Yeni anayasayı bu meclis yapacaktır.⁴⁴ 157 sayılı Kanunun 1. maddesine göre MBK ile Temsilciler Meclisi Kurucu Meclis’i oluşturacaktır. Kanunun 2. maddesi de Kurucu Meclisin bir süre için yasama yetkisini kullanacağını

⁴⁰ Komisyonun bu isimle anılmasının nedeni, daha sonra Ankara Üniversitesi’nden Yavuz Abadan’ın başkanlığını yapacak bir bilim kurulunun kendisine “Ankara Komisyonu” adını vermesinden kaynaklıydı.

⁴¹ Serap Yazıcı, **Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri**, Ankara: Yetkin Yayınları, 1997, s.68.

⁴² Zürcher, *Modernleşen...*, **a.g.e.** s.356.

⁴³ Yazıcı, *Türkiye’de Askeri...*, **a.g.e.**, s.68-69.

⁴⁴ Mustafa Erdoğan, **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**, 4. b., Ankara: Liberte Yayınları, 2003 s.86.

söylüyordu. Bu süre, en geç 29 Ekim 1961 tarihi olacaktır. Dolayısıyla bu süre içinde anayasa ile seçim kanunu hazırlanmalıydı.⁴⁵

Kurucu Meclis içerisinde Temsilciler Meclisi'nin yer alacağı söylenece de darbeci askerlerin kast ettiği şey genel oya dayanan bir temsil sistemi değildir. Söz konusu kanunlara göre oluşturulacak mecliste DP'liler yer almayacaktır. Diğer 49 CHP ve 25 CKMP temsilcisi ise halk oyuna göre değil partinin yetkili organları eliyle seçilecektir.⁴⁶ Temsilciler Meclisi'nin diğer üyeleri de meslek kuruluşlarından seçilmiştir. Buna göre, barolar 6, basın 12, eski muharipler birliği 2, esnaf teşekkülleri 6, tarım teşekkülleri 6, işçi sendikaları 6, odalar 10, öğretmen teşekkülleri 6, üniversiteler 12, yargı organları 12 üye ile Temsilciler Meclisi'ne katılacaklardır. Görüldüğü üzere, genel oy ilkesinden ziyade korporatist temsil sistemine dayanan bir yol izlenmiştir. Meslek temsilinin dışında bir de il temsilcileri bu meclis içerisinde yer alacaktır. İl temsilcilerinin hemen hepsi ise, CHP sempatisidir. William Hale'nin sözleriyle ifade edecek olursak *“bu durum, sivil yönetime dönüşün bir CHP hükümetine geri dönüş anlamına geleceği genel beklentisini güçlendirdi.”*⁴⁷ Temsilciler Meclisi'ne Cemal Gürsel'in kontenjanından 3 gayrimüslim⁴⁸ de alınmıştır. Bunun nedeni de Batı'ya verilmek istenen *“farklılıklara sahip çıkıyoruz”* mesajıdır.⁴⁹

Meslek esasına göre temsil sistemini bir an göz ardı edecek olursak bile, halkın 10 yıl boyunca iktidarda tuttuğu DP'yi Temsilciler Meclisi'ne almamak, var olan meclisin ne kadar anti-demokratik bir tarzda örgütlendiğini ortaya koymaktadır.

Kurucu Meclis'in oluşturulmasıyla, yasama yetkisi MBK'dan Kurucu Meclis'e geçmiş olur.⁵⁰ Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961'de çalışmalarına başlar. 9 Temmuz 1961 tarihinde de anayasa halk oylamasına sunulur. Oylama neticesinde yeni anayasa %61.7 oy oranıyla kabul edilir.⁵¹ Oylamanın yapıldığı dönem, hayır propagandasının

⁴⁵ Yazıcı, Türkiye'de Askeri..., **a.g.e.**, s.69.

⁴⁶ Serap Yazıcı, **Yeni Bir Anayasa Hazırlığı ve Türkiye: Seçkincilikten Toplum Sözleşmesine**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s.18.

⁴⁷ Hale, **a.g.e.**, s.124.

⁴⁸ Bu isimler şunlardı: Galatasaray Lisesi Matematik Öğretmeni ve Esayan Lisesi Müdürü Ermeni Hermine Ağavni Kalustyan, Rum cemaatinin ileri gelen din adamlarından ve Çanakkale Savaşı Gazisi Kaludi Laskari ve Yahudi Avukat Erol Dilek. Can, **a.g.e.**, s.103.

⁴⁹ **a.g.e.**

⁵⁰ A. Şeref Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, 5. b, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, s.81.

⁵¹ Erdoğan, **a.g.e.**, s.87.

imkansızlığından ötürü demokratik bir oylamanın yapılmış olduğunu var saymak mümkün değildir.

Bununla beraber, halkın %38.3'ünün anayasaya hayır oyu vermesi ve anayasanın kabul edilmesiyle beraber sivil yönetime geçileceği düşüncesiyle evet oyu verenler düşünüldüğünde halkın 27 Mayıs'tan bu yana yaşananlara tepkili olduğu anlaşılabilir.⁵²

Daha evvel 1924 Anayasasında *“Türk milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır”* hükmü 1961 Anayasası ile değişikliğe uğrayarak, *“Millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır.”* hâlini alır. Bu şekilde, 1950-1960 arası siyasi özgürlük ortamı yok edilerek genel oya yeni ortaklar getirilmiştir.

Genel oy ilkesine göre oluşturulan parlamentodan ayrı olarak bir de Senato kurulur. Senato üyesi olabilmek için 40 yaşını aşmış olmak ve üniversite mezunu olma şartı aranır. Senato'nun kurulmasının temel nedeni parlamento üzerinde bir denetim mekanizması oluşturmaktır.

Bunun yanında 27 Mayıs Darbesini gerçekleştiren MBK üyeleri doğal senatör olarak kabul edilirler. Ayrıca Cumhurbaşkanı da kendisine ayrılan kontenjanlar üzerinden senatör atayabilmekteydi.

Senato'nun yanında 1961 Anayasası'yla beraber siyasi hayatımıza giren ve 1982 Anayasası'nda da yerini koruyan bir diğer kurum Milli Güvenlik Kurulu olur. Anayasanın 111. maddesinde Millî Güvenlik Kurulu şu şekilde tanımlanmıştır:

*“Millî Güvenlik Kurulu, Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve kanunun gösterdiği Bakanlar ile Kuvvet Komutanlarından kuruludur. Millî Güvenlik Kuruluna Cumhurbaşkanı Başkanlık eder; bulunmadığı zaman, bu görevi Başbakan yapar. Millî Güvenlik Kurulu, millî güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonunun sağlanmasında yardımcılık etmek üzere, gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna bildirir.”*⁵³

Maddenin son fıkrası daha sonra *“Millî Güvenlik Kurulu, millî güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonunun sağlanmasında gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna tavsiye eder”* şeklinde değiştirilir.

⁵² Kurtuluş Kayalı, **Türkiye’de Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s.87.

⁵³ Süheyl Batum ve Necmi Yüzbaşıoğlu, **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri**, İstanbul: Beta Yayınları, 1993, s.60.

Senato gibi Milli Güvenlik Kurulu da siyaset üzerinde bir denetim mekanizması oluşturmak için getirilmiştir. Askerler, böylelikle siyasetçilerin hareket alanını kısıtlamaya çalışırlar.

27 Mayıs Darbesini yapanlar, bir daha darbe yapmaya gerek kalmayacak tarzda bir devlet teşkilatı oluşturmaya çalışırlar. Genel oy ilkesine göre oluşturulmuş parlamentonun yanında MBK üyelerinin tabii senatör olduğu bir Senato oluşturma fikri buradan ileri gelmektedir. Bunun yanında çoğulcu bir demokrasinin unsurlarından biri olan Anayasa Mahkemesi de 1961 Anayasası ile hayatımıza girmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi de demokratikleştirici bir etki yaratmaktan ziyade bir vesayet organı olarak hizmet görmüştür.⁵⁴

Sonuç olarak, 27 Mayıs Darbesi, devlet sisteminde köklü değişiklikler yaratarak 1950-1960 arası var olan siyasi özgürlük ortamını ortadan kaldırır. Daha evvel 1924 Anayasasında sadece milletin seçtiği temsilcilere ait olduğu ifade edilen “egemenlik hakkı”na yeni ortaklar getirilmiştir.

⁵⁴ Serap Yazıcı, **Yeni Bir Anayasa**, s.35

2. 1960'LI YILLARIN SOSYO-POLİTİK ORTAMI

2.1. Talat Aydemir Darbe Girişimleri

2.1.1. 22 Şubat 1962 Darbe Girişimi

27 Mayıs darbesinin Bab-ı Ali Baskını'na benzer şekilde genç subaylar tarafından askeri hiyerarşi dışında gerçekleşmiş olması ordu içindeki insanlarda “ben de darbe yapabilirim” fikrinin gelişmesine neden olur.⁵⁵ 27 Mayıs'ın üzerinden kısa bir süre geçmesinden sonra ordu içinde birçok cunta meydana gelir. Bu cuntalardan en önemlisi Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir'in önderlik ettiği cuntadır.

27 Mayıs'tan sonra sivil hayata geçilirken bu durum pek de kolay olmamıştır. Başta Ondörtler olmak üzere ordunun içinden bir grup asker, yönetimi sivillere hemen bırakmaktan yana değillerdir. Ondörtlerin tasfiyesi ile beraber seçimlerin yapılması kolaylaşır. Seçimlere katılabilmek için MBK'nın imzalamayı zorunlu kıldığı bir protokol vardır. Bu protokele göre, 27 Mayıs Darbesi ya da Demokrat Partili siyasetçilerin mahkeme davaları seçim malzemesi yapılmayacaktır.⁵⁶ Yani, ordunun, siyaset üzerindeki namlusu hâlâ kalkmış değildir.

Eski bir general olan Ragıp Gümüşpala Adalet Partisi'nin (AP) başına getirilerek AP askerler tarafından kontrol altında tutulmaya çalışılır. CHP ve askerler, CHP'nin tek başına hükümet kuracak kadar oy alacağını düşünürler. Ancak, 15 Ekim 1961'de yapılan seçimler askerlerin hoşuna gidecek bir sonuç doğurmaz. CHP, birinci parti olmasına rağmen tek başına hükümeti kuracak kadar bir oy alamamıştır. DP'nin devamı niteliğindeki AP ile Yeni Türkiye Partisi'nin (YTP) toplam oy miktarı ise CHP'nin oy oranını geçer.

⁵⁵ Hüseyin Ergün, Kişisel Görüşme, 2013.

⁵⁶ Zürcher, Modernleşen, a.g.e., s.359

Seçim sonuçları ortaya çıkınca ordunun içinden müdahale sesleri yükselmeye başlar. 21 Ekim’de aralarında İstanbul Sıkıyönetim ve Birinci Ordu Komutanı Cemal Tural’ın da bulunduğu 10 general ve 28 albay, İstanbul’da adına “21 Ekim Protokolü” dedikleri protokolü imzalarlar. Bu protokolle, seçim sonuçlarını iptal etme ve Milli Birlik Komitesi’ni lağvetme tehdidinde bulunurlar. Buna göre müdahale tarihi de 25 Ekim olacaktır.⁵⁷ Ancak ordunun üst düzey subayları bir müdahale ortamı yaşanmaması için harekete geçerler. 24 Ekim’de Genelkurmay Başkanı, Kara Kuvvetleri Komutanı, Hava Kuvvetleri Komutanı, Deniz Kuvvetleri Komutanı, Birinci, İkinci ve Üçüncü Ordu Komutanlarının da olduğu toplantıda CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ile YTP Genel Başkanı Ekrem Alican’a bir protokol imzalatılarak⁵⁸, İsmet İnönü’nün başbakanlığı ile Cemal Gürsel’in cumhurbaşkanlığı garanti altına alınır. Bunun yanında ordudan tasfiye edilen askerlerle Demokrat Partililerin affını öngören yasaların Meclisten geçmeyeceğine dair parti liderlerinden söz alınır. İki gün sonra gerçekleşen Meclis oturumunda Cemal Gürsel, Cumhurbaşkanı seçilir.⁵⁹

Ortada sadece bir hükümet krizi yoktur. Aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı ile ilgili de bir kriz söz konusudur. DP taraftarı olan Prof. Dr. Ali Fuad Başgil, Senato seçimlerinde Samsun Senatörü seçilir ve Cumhurbaşkanlığına aday olur. Darbeciler, böyle bir adaylık durumunda AP ve YTP oyları ile Başgil’in cumhurbaşkanı olmasından korkarlar. Milli Birlik Komitesi üyeleri Sıtkı Ulay ile Fahri Özdilek, Başgil’i tehdit ederek adaylık fikrinden vazgeçmesini ve senatörlükten istifa etmesini isterler.⁶⁰ Böylelikle Başgil, bertaraf edilir.

Darbecilerin Cumhurbaşkanlığı konusunda istediği şey olur. Şimdi geriye İsmet İnönü’nün Başbakanlığında bir CHP-AP Hükümetinin kurulması işi kalmıştır. Bu hükümet de yaklaşık bir ay sonra 20 Kasım 1961 tarihinde kurulur.⁶¹

1950’den önce CHP yönetiminde bir Tek-Parti yönetimi vardır. 1950-1960 arası ise DP tek başına iktidardadır. Yani bir koalisyon hükümeti fikri ilk defa Türkiye’de gündeme

⁵⁷ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980**, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayıncılık, 1994, s.214

⁵⁸ Nazlı Ilıcak, **27 Mayıs Yargılanıyor**, C I, İstanbul: Kervan Yayınları, 1975, s.65.

⁵⁹ Ahmad, Demokrasi..., **a.g.e.**, s.214

⁶⁰ Nazlı Ilıcak, **27 Mayıs**, **a.g.e.**, s.66

⁶¹ **Milliyet**, 21 Kasım 1961.

gelir.⁶² Gümüşpala, her ne kadar partideki Demokrat Parti taraftarlarını kontrol etmeye çalışsa da bunda başarılı olamaz. Bu bakımdan yeni kurulan hükümetin uzun ömürlü olamayacağı daha başından bellidir. Zaten Gümüşpala, hükümete bakan vermesine rağmen kendisi hükümete katılmayacaktır. AP, her ne kadar yasal zorunluluktan ötürü 27 Mayıs aleyhine bir şey söyleyemiyor olsa da AP'nin 27 Mayıs Darbesine müsbet baktığı düşünülemezdi. AP'nin ilk fırsatta 27 Mayıs uygulamalarına karşı çıkacağı düşünülüyordu. AP'nin, orduya ve 27 Mayıs'a radikal bir şekilde karşı çıkamayıp, onların uygulamalarını kabullenmesini, Ümit Cizre, “*çift söylem stratejisi*” olarak adlandırır. Buna göre, AP, bir taraftan orduyu abartılı bir şekilde överek kendisini onun gözünde meşrulaştırırken; diğer taraftan, seslendiği kitlenin partiye bağlanması için milli irade vurgusu yapıyordu.⁶³

Bu dönemde Yassıda'da tutuklu bulunan Demokrat Partililer de Kayseri Cezaevi'ne nakledilirler.⁶⁴ Daha evvel DP'ye oy verip yeni dönemde AP'ye oy veren kitleler, AP'lileri, Demokrat Partililerin affedilmesi konusunda sıkıştırıyordu. 31 Aralık 1961'de vefat eden 27 Mayıs öncesi Demokrat Partili Milli Eğitim Bakanı Tefrik İleri'nin ölümünden birkaç gün sonraki cenaze töreninde Demokrat Partililer için af sloganları atılınca olaylar çıkar.⁶⁵

İstanbul'da sokaklara çıkan gençler, ellerinde Türk bayraklarıyla Demokrat Partililer aleyhine sloganlar atarlar. DP'yi kınayan bildiriler dağıtılarak, Atatürk anıtına çelenk koyarlar. Bu gösterilere daha sonra subaylar da katılır ve onlar da Atatürk anıtına çelenk koyarlar.⁶⁶

Bu olaylardan kısa bir süre önce Aralık 1961'de AP ile YTP bir genel af kanununu gündeme getirme olanağını tartışmaya açtığında bile sert bir tepkiyle karşılaşılır. MBK üyelerinden Mucip Ataklı⁶⁷, bir af kanununun, 27 Mayıs'tan daha korkunç bir müdahale olasılığına yol açacağını dile getirir.⁶⁸ Ankara'da Anadolu Kulübü'nde AP milletvekili Nuri Beşer'in içkili bir ortamda subayların aileleriyle ilgili sözler sarfetmesi olay olur. Kısa bir

⁶² Hale, **a.g.e.**, s.135.

⁶³ Ümit Cizre, **AP-Ordu İlişkileri: Bir İkilemin Anatomisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s.31.

⁶⁴ Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, **12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, Ankara: İmge Yayınları, 1994, s.39.

⁶⁵ **a.g.e.**, s.41.

⁶⁶ **a.g.e.**

⁶⁷ Mucip Ataklı, 27 Mayıs sonrasında “Tabii Senatör” olmuştur.

⁶⁸ Ahmad, Demokrasi..., **a.g.e.**, s.

sürede Başer'in bu sözleri Ankara'da yayılır. Silahına sarılan subaylar, Başer'i aramak için sokağa çıkarlar. 14 gün boyunca Ankara'da her akşam ev değiştirmek zorunda kaldığını söyleyen Nuri Beşer, daha sonra Meclise giderek savunmasını verir. Ardından da tutuklanır. Tepkilerden korkan AP de Beşer'i partiden ihraç eder.⁶⁹

Mucip Ataklı'nın açıklamaları, Nuri Beşer'in yaşadığı olay ve Tefik İleri'nin cenazesinden sonra çıkan olaylar, ordu içinde huzursuzluk yaşanmasına neden olur. Başbakan İsmet İnönü ile Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, ordu içindeki radikal subayları durdurmaya çalışırlar. Sunay, Silahlı Kuvvetler Birliği'nin dağıtılmasını ve askerlerin kışlasına çekilmesini savunurken; İnönü, ikinci darbe söylentilerini yalanlar.⁷⁰ İnönü, 17 Ocak 1962'de yaptığı radyo konuşmasında *“Demokrasiyi ortadan kaldıran kapalı bir sisteme asla müsaade etmeyeceğim. Onun karşısında mücadele edeceğim”*⁷¹ diyerek radikal subaylara mesaj vermeyi ihmal etmez. İnönü'nün açıklamalarından sonra Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, üst düzey komutanlarla odasında gerçekleştirdiği toplantıda olası darbe girişimlerine karşı olduğunu söyler. Bu toplantıda bulunan Albay Talat Aydemir hatıralarında anlattığı şekliyle, orduda hangi ihtilal gruplarının yer aldığını anlattıktan sonra Sunay'a dönerek *“Hiyerarşik sisteme bağlı olmak üzere yapılan bir ihtilâl en az zayıflık ve memlekete en az zararlı şekilde olur. Silahlı Kuvvetler parçalanmaz”* der. Ancak Sunay bu sözler karşısında *“Yooo! Beni mesuliyet altına sokma”*⁷² diyerek böyle bir girişimin içinde olmayacağını kesin bir dille söyler. İnönü'nün ve Sunay'ın bu tavırlarından ötürü radikal subaylar, AP'ye tepkili oldukları kadar CHP'ye, ordunun üst yönetimine ve İnönü'ye de tepkilidirler.

Ordu üst yönetimi, alt kadrolardaki hareketlilikten tedirgin olur. Onları başı boş bırakmak niyetinde değillerdir. Böyle bir durumda, 27 Mayıs benzeri bir hareketin olmasından endişe ederler.⁷³ Çünkü bizzat kendileri genç subaylar olarak askeri hiyerarşi dışında bir örgütlenme içerisine girmiş, siyasi iktidarı devirmiş ve en kıdemli komutanlarının yani Genelkurmay Başkanının rütbelerini sökebilmişlerdir.

⁶⁹ Birand, Dündar ve Can, **a.g.e.**, s.42.

⁷⁰ Hale, **a.g.e.**, s.136

⁷¹ İbrahim Hitay ve Erdal Çetin, **İhtilallerin Tankçısı**, Ankara: Ümit Yayınları, 2003, s.83.

⁷² Talat Aydemir **a.g.e.**, s.87.

⁷³ Ahmad, Demokrasi..., **a.g.e.**, s.213.

Ordu içindeki radikal subayların kendilerine önder olarak düşündükleri kişiler Ondörtler ekibidir. Çünkü bu radikal subaylar da Ondörtler gibi, demokratik yaşama erken geçildiğini düşünerek askerinin bir süre daha iktidarda kalmasını savunurlar. Bu subaylara göre, seçimler kendilerini haklı çıkarmış ve Demokrat Parti'nin devamı olan AP iktidar ortağı olmuştur.

Cemal Gürsel, Ekim 1961'de radikal subayları dizginlemek için Ondörtler'i öven bir bildiri yayınlarak onları yurtdışında tutmanın hiçbir yararının olmadığını dile getirir. Hemen sonrasında Albay Dünder Seyhan, Brüksel'de Ondörtler'in bir kısmıyla bir görüşme gerçekleştirir. Bu görüşmede Silahlı Kuvvetler Birliği adına bu görüşmeyi yaptığını söyleyerek, Türkiye'ye dönme niyetleri varsa bunu biraz daha ertelemelerini ister.⁷⁴ Cemal Gürsel bir taraftan bildiri ile Ondörtler'i överken bir taraftan yurda gelmelerini istemez. Bildiri ile radikal subaylara "rahat olun, hassasiyetlerinizi anlıyoruz" mesajları verilir. Ondörtler'in yurda dönme durumunda askeri bir darbeye önderlik etmesinden tedirgin oldukları için de yurda dönmelerini istemezler.

Seçimlerden itibaren ordu içinde çalkalanmalar devam eder. Cevdet Sunay'ın üst düzey komutanlarla yaptığı toplantıda Talat Aydemir'in sözleri ordu üst yönetiminde endişeye neden olmuştur. Bu toplantı sonrasında Başbakan İsmet İnönü'yü ziyaret eden Genelkurmay Başkanı, ordunun İsmet İnönü'nün arkasında olduğunu İnönü'ye söyler ve ordunun kendisini daha çok dinleyeceğini ifade ederek olaya el atmasını ister.⁷⁵ Genelkurmay Başkanı'nın bu talebi üzerine İsmet İnönü Harp Okulu'nu ziyaret etmeye karar verir.

5 Şubat 1962'de mezun olduğu Harp Okulu'nu ziyaret eden İnönü, askerlere bir müdahale hazırlığının içinde olmama önerisinde bulunmayı düşünür. Gergin geçen bu ziyarette İnönü, Talat Aydemir'e gözdağı verme amacındadır. Ancak, ziyarette beraber Aydemir, korkmamış tam tersine ihtilal yapma konusunda daha çok ateşlenmiştir.

Bu ziyaretten dört gün sonra Silahlı Kuvvetler Birliği üyeleri, İstanbul Valisi Korgeneral Refik Tulga başkanlığında İstanbul Balmumcu Çiftliği'nde toplanırlar. Bu toplantıda inisiyatifin alt düzey askerlere geçmesinin önlenmesi konuşulur.⁷⁶ Toplantı

⁷⁴ a.g.e., s.214.

⁷⁵ Birand, Dünder ve Çaplı, a.g.e., s.45.

⁷⁶ Ahmad, Demokrasi..., a.g.e., s.215.

sonucunda, askeri hiyerarşi içinde ay sonuna kadar müdahale edilmesi kararı alınır. Buna göre, en üst düzey askeri komutan darbeye önderlik edecektir. Eğer, en üst düzeydeki komutan müdahale grubunun içinde yer almayı kabul etmezse bu durumda hiyerarşik olarak ondan sonra gelen asker, ihtilal lideri olacaktır.⁷⁷ Akademi Kurmay Başkanı Albay Emin Aytekin'in söylediğine göre, o toplantıya başkanlık eden Refik Tulga, “Arkadaşlar, kumanda zincirini Sunay kabul etmiyorsa, onun altındakiler kabul eder. Hiç kimse kabul etmezse ben omzunda üç tane yıldızı olan bir korgeneralim, ben kabul ediyorum ve teklif ediyorum: Harekâtın başına geçerim” der.⁷⁸

Bu protokolün imzalanmasından bir gün sonra toplantı katılımcılarından seçilen bir temsilci heyeti, İzmit'te 15. Kolordu Komutanı Tümgeneral Fikret Esen'i ziyaret ederek burada bir ek protokol hazırlarlar. 27 Mayıs'ın gerçekleştiremediği reformları uygulayabilmek için yapılması gerekenlerin karar altına alındığı ek protokol Aydemir'in hatıralarında yer aldığı şekliyle şöyledir;

“Güvenlik Konseyi adı altında kurulacak 25 kişilik askeri sivil karışımı bir heyet toplanacak ve yasama yetkisini yürütecektir.

Genelkurmay Başkanı ve dört kuvvet kumandanı konseyin tabii üyeleridir.

Bir süre sonra Meclis kurulacaktır.

Hükümet, kimlikleri Güvenlik Konseyi tarafından tespit edilecek olan kişilerden meydana gelecektir.

27 Mayıs ihtilâlinin gerçekleştiremediği reformların uygulanabilmesi için gerekli bütün tedbirler öncelikle alınacaktır. Eski MBK üyeleri 37 kişi olarak kabul edilir, içlerinden seçilenler Milli Meclis'te görev alabilirler.

EMİNSU⁷⁹ 'lardan inkılâp hareketlerinin kilit noktalarında büyük ölçüde faydalanılacaktır.

Ulusal anlaşmalarda da büyük bir değişikliğe gidilmeyecektir.

İki nüsha halinde hazırlanan bu protokol de Ankara ve İstanbul temsilcileri tarafından imzalanarak sonucu merakla beklenen diğer arkadaşlara duyurulur.”⁸⁰

9 Şubat Protokolü, Hava Kuvvetlerinden ve komuta kademesinden destek alacağını düşünür. Ancak işler böyle ilerlemez. İstanbul ve İzmit'te gerçekleşen toplantılardan sonra

⁷⁷ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.91.

⁷⁸ Birand, Dündar ve Çaplı, **a.g.e.**, s.49.

⁷⁹ EMİNSU ifadesi “Emekli İnkılâp Subayları Derneği”nin kısa adı olarak bu metinde kullanılmıştır. Dernek, 27 Mayıs darbesinden sonra ordudan tasfiye edilen 235 general ve 5000'e yakın subayın orduya geri dönüşünü sağlamak amacıyla kurulmuştur.

⁸⁰ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.94-95.

18 Şubat 1962’de Cevdet Sunay, Ankara’da kolordu komutanları ve kuvvet komutanları ile bir toplantı yapar. Toplantı öncesi, toplantıya katılacak olan birkaç isimle görüşen Aydemir, “*Bu iş 23 Ekim’deki gibi*⁸¹ *olmasın. Tekrar cayılmasın. O takdirde astlarımızın bizlere ve sizlere karşı itimatları sarsılır*” diyerek müdahale konusunda kararlı olduklarını söyler. Ancak Sunay, Protokol imzacıları gibi düşünmemektedir ve bir askeri müdahaleye karşı olduğunu bir kez daha bildirir.⁸²

Toplantıdan bir gün sonra Cevdet Sunay, Albay Talat Aydemir’i, Merkez Kumandanı Albay Selçuk Atakan’ı ve Jandarma Okulu Komutanı Necati Ünsalan’ı makamına çağırır. Kuvvet komutanlarının da olduğu bu toplantıda Aydemir, Ünsalan ve Atakan ihtilâlin hiyerarşik düzen içinde yapılması gerektiğini savunurlar. Sunay bir kez daha bu önerileri reddederek İnönü’nün ölümü ya da istifası halinde ancak böyle bir işe girişebileceğini belirtir.⁸³

Bu toplantılar olurken muhtemelen Sunay, İnönü’yü Aydemir’in bu girişimlerinden haberdar etmiştir. Çünkü, tam bu sırada İnönü’nün bu subayları tehdit oluşturamayacakları başka yerlere atayacağı iddia edilir.⁸⁴ Aydemir’in iddiasına göre de, Başbakanlıkta çalışan bir arkadaşı kendisine yazılı bir not ileterek İsmet İnönü’nün kendisini AP’lilere linç ettireceğini söylemiştir.⁸⁵

Aydemir’in iddia ettiği gibi kendisine Başbakanlık’ta çalışan arkadaşından gelen bir not var mıdır, bilemiyoruz. Ancak, İnönü’nün “*AP’lilere linç ettireceğim*” gibi bir söz söylemesi oldukça güç. Muhtemelen Aydemir, yaptıklarını meşrulaştırmak için böyle bir iddiada bulunmaktadır. İnönü’nün o dönem ordu içinde darbe hazırlığı yapan askerlerin görev yerlerini değiştirmek için harekete geçmeye çalışması daha güçlü bir ihtimal olarak ortada duruyor. Nitekim Mehmet Ali Birand da 12 Mart üzerine hazırladığı belgeselde İnönü’nün bir “*Temizlik Operasyonu*”na hazırlandığını iddia eder. Hatta ihtilâlcilerin tayin kararnameleleri bile hazırlanmıştır.⁸⁶

⁸¹ Aydemir burada “21 Ekim Protokolü”nü kastediyor.

⁸² **a.g.e.**, s.96.

⁸³ **a.g.e.**

⁸⁴ Ahmad, *Demokrasi...*, **a.g.e.**, s.216.

⁸⁵ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.96. Aydemir’in bahsettiği notta şunlar yazılı: “*Talât yarın tevkif edileceksin. Ankara’da bulunan Albaylar Cuntası İnönü tarafından dağıtılacak, İnönü ‘İdamlarda MBK’nın kabahati yoktur. Baş sorumlu Harp Okulu Kumandanı ve yakın arkadaşlarıdır. Ben onları dağıttıktan sonra halka teslim edip AP’lilere linç ettireceğim’ demiş...*”

⁸⁶ Birand, Dündar ve Çaplı, **a.g.e.**, s.50.

21 Şubat 1962 gecesi ordu için uzun bir gece olur. Yapılan onca pazarlığa rağmen Hava Kuvvetleri Komutanlığı bir darbe girişiminin içinde yer almayacağını söylemiştir.⁸⁷ 13 Kasım 1960'ta Ondörtler'in tasfiyesinden sonra kurulan Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) içindeki ayrışmada da Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nı temsil edenler hükümetin yanında yer aldığını söylerken; Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nı temsil edenler, 27 Mayıs'ın amacından saptırıldığını, bu yüzden de yeni bir ihilâlâle gerek duyulduğunu ifade etmişlerdir.⁸⁸ Böylelikle hükümetin eli güçlenmiştir. Çünkü Hava Kuvvetlerinin yer almadığı bir darbe oldukça güçtür. 9 Şubat Protokolü'ne imza atan askerler durumun vehametini anlamışlardır.

O uzun gecenin sabahında Genelkurmay Başkanlığına çağrılan Aydemir ve Merkez Komutanı Kurmay Albay Selçuk Atakan ile Cevdet Sunay makamında görüşür. Aydemir'in anlatımına göre, Sunay, görüşmede Hava Kuvvetlerinin baskısı altında olduğunu ve kendilerinin görev yerlerini değiştireceğini söyler. Aydemir ile Atakan buna karşı çıkınca Sunay, *"Hava Kuvvetleri alarm halindedir. Üzerinize bomba atacaktır"* cevabını verir. Aydemir'le Atakan ise *"Biz de Kara Kuvvetleri olarak yarı alarm haline geçmiş bulunuyoruz. İcap ederse çarpışırız"* cevabını verirler.⁸⁹

Böylece ordu içinde birbirine karşı cuntalar ortaya çıkmış olur. Aydemir, Hava Kuvvetlerinin bu darbe girişimine karşı alarma geçmiş olmasına rağmen harekete geçmekten geri durmayacaktır. Sunay ve İnönü bunu bildikleri için operasyonu yönetmek amacıyla Hava Kuvvetleri Karargâhı'na giderler. Cemal Gürsel de darbenin başarılı olacağından ürkerek Mürted Hava Üssü'ne çekilir.

22 Şubat'ta öğleden sonra Sunay'ın Aydemir'i yanına çağırdığını emir subayı Aydemir'e iletir. Selçuk Atakan da Sunay'ın yanına çağrılmıştır. Aydemir, Sunay'ın bu davetinden ötürü tedirgin olduğu için gitmez. Ancak, Atakan Sunay'ın davetine icabet ederek Sunay'ın makamına gider. Bir süre sonra Aydemir, Atakan'la beraber cuntanın içinde yer alan birkaç kişinin daha tutuklandığı haberini alır.⁹⁰

⁸⁷ a.g.e.

⁸⁸ Adnan Çelikoğlu, **Bir Darbeci Subayın Anıları: 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.178.

⁸⁹ Talat Aydemir, a.g.e., s.101.

⁹⁰ Talat Aydemir, a.g.e., s.103.

Tutuklanma haberinden sonra Aydemir, 9 Şubat Protokolü'nün altında imzası olan askerlere telefon açmaya başlar. Bu askerler artık, Hava Kuvvetleri'nin ve Sunay'ın tavrından ötürü bir müdahaleye soğuk bakmaktadırlar. Hatta müdahale konusunda en ateşli isimlerden olan İstanbul Valisi Refik Tulga bile müdahaleye karşı çıkmaktadır. Tulga kendisini arayan Aydemir'e,

“Protokolde öngörülen şartlar elde edilememiştir. Hava Kuvvetleri Kumandanı kabul etmemiştir. Emir kumanda zinciri kurulamamıştır. Sizin münferiden enterne edilen iki albay arkadaşınız için ordu ihtilal yapmaz. Çok rica ederim. İstanbul grubu olarak hareketinizi katiyen tasvip etmiyoruz.”

diyerek gerekirse harekâtı bastırmak için harekete geçeceklerini de ifade eder.⁹¹ Aydemir'in bütün umutları suya düşmüştür. Protokole imza atan bütün askerler karşı tarafa geçmiştir artık. Ancak yine de sonuç alacağını düşünerek kıt'aları harekete geçirmek için geceyi beklemeye başlar.⁹²

Tulga ile yapılan konuşmadan sonra Harp Okulu'nda alarm verilmeye başlar. Hoparlörlerden *“Harp Okulu alarm... Harp Okulu alarm...”* sesleri Harp Okulu'nun her yanında duyulur. Konferans Salonunda toplanan kalabalığa konuşan Aydemir şöyle der:

*“27 Mayıs amacına ulaşamadı. Meclis çalışmıyor. Orduya dil uzatılıyor. Şimdi de zinde kuvvetleri dağıtmak için komutanlar şarka sürülüyor. Planlarımız hazır, Ordu bizimle beraber. Parolamız Halaskâr, işareti Fedailer... Bu hareket neticeye ulaşamazsa intihar edeceğim”*⁹³

“Halaskâr” ve “fedai” sözcükleri hiç kuşkusuz İttihatçıları hatırlatır. Aydemir, henüz bir subayken Bab-ı Ali'yi basarak bir bakanı öldürtüp Sadrazam'ın başına silah dayayıp zorla istifa metni imzalatan Enver Bey'e özenmiştir.

İttihatçıları hatırlatan Aydemir'in harekâtı, böylece başlamış olur. Talat Aydemir'in yanında sadece Harbiye'nin genç öğrencileri kalmıştır. Kısa bir süre sonra öğrencilere mermi dağıtılır ve Harbiye'den Dikmen'e doğru tank taburu dizilir. Tankların namluları Meclis'e dönmez. Aynı zamanda Genelkurmay Başkanlığı da tanklarla çevrilir. Genelkurmay Başkanlığı bir taraftan tanksavarlarla kendini korumaya alırken öte taraftan Aydemir'in gücünün nelere yetebileceği üzerine kafa yorar. Çünkü beklenmeyen bir şey

⁹¹ Birand, Dündar ve Çaplı, **a.g.e.**, s.56.

⁹² Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.103.

⁹³ Birand, Dündar ve Çaplı, **a.g.e.**, s.56.

olmuş, Polatlı ve Çubuk'tan çağrılan birlikler, Talat Aydemir'in emri altında olduklarını söylemişlerdir.⁹⁴

Aydemir, aralarında akrabalık ilişkisi de bulunan YTP Genel Başkanı Ekrem Alican'ı aracı olarak kullanarak taleplerini hükümete ve Genelkurmay'a iletir. Ancak İnönü Aydemir'in taleplerini kabul etmek niyetinde değildir. Gecenin sonuna doğru Aydemir'in ve arkadaşlarının teslim olması halinde yargılanmayacaklarına dair güvence verilmesiyle anlaşma sağlanır. Bununla ilgili İsmet İnönü ve Cevdet Sunay iki ayrı bildiri yayınlar. Her iki bildiri de herhangi bir yargılamanın olmayacağı kesin bir dille ifade edilir.⁹⁵ Aydemir, Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel ile 19 Şubat günü yaptığı görüşmede Tansel'in kendisine söylediğini iddia ettiği, “*Şayet koordinesiz bir harekâta girişirseniz, ben ve Deniz Kuvvetleri Kumandanı karar verdik, Türkiye'yi kuvvetlerimizle terk edip NATO üslerine çekileceğiz.*” sözlerinden ötürü de harekâtı bitirme kararını aldığını söyler.⁹⁶

Aydemir ve arkadaşlarının teslim olmasıyla ordu bir iç çatışmanın eşiğinden dönmüştür. 27 Mayıs sonrası iç dengeleri bozulan ordu, bir tehlikeyi atlattır. Ancak, güçlü bir şekilde orduda yeşeren cuntacılık fikri bu girişimin bastırılmasıyla ortadan kalkacak gibi değildir. Sonradan gelişecek olaylar, bu konuda daha uzun bir yol olduğunu gösterir.

Darbe girişiminin etkisizleşmesinden sonra radyo başına geçen İsmet İnönü, memleket idaresini kendi fikirlerine göre bir rejimle yönetmek isteyen genç ve orta rütbeli subayların mektep talebelerini aldatarak harekete geçirdiklerini söyler. Bu sözlerden sonra Harbiyeli öğrenciler, Ankara, İstanbul ve İzmir'de Atatürk anıtlarına üzerinde “*Harbiyeli Aldanmaz*” yazılı çelenkler bırakarak İnönü'ye tepki gösterirler.⁹⁷

22 Şubat darbe girişiminde sadece bir kanlı olay yaşanır. Aydemir yanlılarından olan Üsteğmen Oğuz Bakırburç kendisine tokat atan bir yüzbaşını öldürmüştür. Bunun dışında darbe girişimi kansız atlatılır. 2 Mart'ta Milli Savunma Bakanlığı'ndan yapılan bir açıklama ile 69 subay ile 4 astsubay emekliye sevk edilirler.⁹⁸ Ancak, Harbiyelilerin İsmet İnönü'ye verdiği cevapta da görüleceği üzere sular durulacak gibi değildir. Aradan fazla bir

⁹⁴ Birand, Dündar ve Çaplı, **a.g.e.**, s.59.

⁹⁵ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.104.

⁹⁶ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.106.

⁹⁷ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.112.

⁹⁸ Sarp Kuray, **İsyan ve Tevekkül**, İstanbul: Birhaf Yayıncılık, 2008, s.333.

zaman geçmeden Talat Aydemir, yine devreye girecek ve yeni bir ihtilâl planı yapacaktır. Bu girişim için seçilen parola ise, İsmet İnönü'ye cevap olarak verilen “*Harbiyeli Aldanmaz*” sözleridir.

2.1.1.1 22 Şubat'ın Amaçları ve Sonuçları

22 Şubat sonrasında hükümet kazanmış gibi görünür. Ancak, ortada İsmet İnönü tarafından 22 Şubat'çılara verilmiş bir af sözü vardır. Af görüşmeleri Meclis'te başlayınca AP'liler, DP'lilerin de affını talep ederler. Aksi halde bir af kanununa taraftar olmayacaklarını dile getirirler. Ortaya çıkan koalisyon krizi sonucunda İnönü, Başbakanlık görevinden istifa eder. Böylece Türkiye tarihinin ilk koalisyon hükümeti dağılmış olur. Daha sonra kurulan hükümette yine İsmet İnönü Başbakanlık görevini yürütürken; koalisyonun ortakları bu kez CKMP ile YTP olur.⁹⁹

İleriki bölümlerde de görüleceği üzere 27 Mayıs sonrasında ortaya çıkan hemen her hareket, 27 Mayıs'ı “tamamlamak” amacındadır. Hareketlerden kasıt, sadece ordu içindeki cuntalar değil, toplumsal hareketler de buna dahildir. 1960'ların ilk yarısında entelektüel gündemi belirleyen Yön Dergisi'nin amacı budur. Hatta derginin çıkışıyla beraber yayınlanan Yön Bildirisi'nde de bu durum açık bir şekilde ifade edilmiştir. Aynı şekilde parlamenter yollardan bir sosyalist iktidar kurmayı hedefleyen TİP de 27 Mayıs'a sahip çıkmaktadır. Bunun yanında 1960'ların ikinci yarısında sokaklarda ve üniversitelerde aktif hale gelen gençlik hareketleri de 27 Mayıs'ı “ilerici” bir hamle olarak görerek askerinin sivil politika üzerinde egemenlik kurmasını destekler. 27 Mayıs'la İttihatçı geleneğini hatırlayan orduda, cuntacılık artık sıradan bir iş haline dönüşecektir, Örsan Öymen'in deyişiyle 27 Mayıs sonrasında “(...) Silahlı Kuvvetler bünyesinde yeni yeni Cuntalar'ın kurulması piyade çadırı kurmaktan daha kolay oluyordu.”¹⁰⁰ Bundan böyle her siyasi krizde asker esas siyasi aktör rolünü alacaktır.

Hiç kuşkusuz, 22 Şubat bir birikimin sonucu olarak ortaya çıkar. 27 Mayıs sonrasında Milli Birlik Komitesi içinde başlayan tartışmalar dinmemiş, önce 14'ler tasfiye

⁹⁹ Birand, Dündar ve Çaplı, **a.g.e.**, s.73.

¹⁰⁰ Örsan Öymen, **Bir İhtilal Daha Var**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987, s.308.

edilmiş, daha sonra MBK'dan ayrı olarak Silahlı Kuvvetler Birliği oluşturulmuş, en son seçim sonuçları hazmedilmediği için 21 Ekim Protokolü imzalanmıştır.

Ordudan kendisine yönelecek bir tepkiden korktuğu için AP, Protokolü imzalayıp sonuçlarına razı olmuştur. AP'nin politikalarının genel anlamda askeri rahatsız etmesi beklenemezdi. Zira, Nuri Beşer olayında da görüldüğü üzere, milletvekili partiden hemen ihraç edilmiştir. Orduyu kızdıracak bir davranışları söz konusu değildir. Ancak buna rağmen 9 Şubat Protokolü hazırlanarak, 28 Şubat'a kadar askerler tarafından yönetime el koyulması kararına varılmıştır.

CHP, 22 Şubat'çılara karşı Hava Kuvvetleri ve Genelkurmay Başkanı ile ittifak halinde davranarak ordudan kendisine bir hareketin yönelmesini engeller. AP ise ordudan kimseyle ittifak yapamıyor, CHP'nin ve askerlerin isteklerini yerine getirmek zorunda kalır. DP'lilerin affı gibi konularda da kendi içindeki aşırıları engelleyip askerlerin gözüne girmeye çalışır.¹⁰¹ Bir diğer önemli konu da 9 Şubat Protokolü'ne imza koyan Ankara ve İstanbul gruplarının farklılığıdır. Ankara'daki "Albaylar Cuntası" 22 Şubat kalkışmasına girişirken İstanbul Grubu da Hava Kuvvetleri gibi bu kalkışmanın karşısında durur. Ancak arada bir davranış farkı vardır. 9 Şubat Protokolü'ne taraf olan İstanbul Grubu, olayların gelişimine göre Aydemir'in başarısız olduğunu görünce böyle bir tavır takınmışken; Hava Kuvvetleri başından bu yana cuntanın karşısında olduğunu söylemiştir.¹⁰²

Kurtuluş Kayalı'ya göre, 22 Şubat, hem direnç gösterenler, hem de hükümet açısından bir uzlaşma arayışıdır. Bunu iki şekilde gerekçelendirir; Birincisi, Aydemir taraftarlarından olan Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay Komutanı Fethi Gürcan'ın Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu ve Kuvvet Komutanları toplantı halindeyken onları enterne etme teklifine Aydemir karşı çıkmıştır. İkincisi, İnönü kalkışmaya katılanları affetme teklifinde bulunmuştur.¹⁰³ Ayrıca, 22 Şubat'çıların etkin isimlerinden olan Dündar Seyhan da girişimlerinin "hazırlıklı bir ihtilâl hareketi" olmasından ziyade savunma amaçlı olduğu görüşündedir.¹⁰⁴

¹⁰¹ Kurtuluş Kayalı, Ordu..., a.g.e., s.104.

¹⁰² Mehmet Emin Aytekin, **İhtilal Çıkmazı**, İstanbul: Dünya Matbaası, 1967, s.189-193.

¹⁰³ Kurtuluş Kayalı, Ordu..., a.g.e., s.102-103.

¹⁰⁴ Dündar Seyhan, **Gölgedeki Adam**, İstanbul: Hür Dağıtım, 1966, s.199.

2.1.2. 21 Mayıs 1963 Darbe Girişimi

Aydemir, 22 Şubat'ta Harbiyelilere “*İhtilâl durmuştur, fakat bitmemiştir. Yine başınızda ben olacağım ve ihtilâli beraber yapacağız*”¹⁰⁵ der. Evet, 22 Şubat kalkışması sona ermiştir ama sular durulacak gibi değildir. Aydemir, Harbiyelilere dediği gibi yine ihtilâlin başına geçecektir. Aydemir ve arkadaşları, kalkıştıkları işten ötürü affedilirler. Aydemir, kalkışmanın hemen sonrasında Mart ayında emekliye sevk edilmiştir zaten. Artık Talat Aydemir, bir ordu mensubu değildir. Ancak, ordu içerisinde bağlantılara hâlâ sahiptir. Bunun yanında Aydemir, Harp Okulu öğrencileri için adeta bir idoldür. Dönemin Harp Okulu öğrencilerinden Ertoz Vahit Suiçmez, Aydemir'e ilişkin duygularını şöyle anlatır: “*Tüm Harbokulu öğrencileri onu selamlamak için oradan, onun önünden geçmeyi büyük bir zevk sayardık. Bu, sanki o bir günlük tatilimizin bir gıdası gibi gelirdi bize... O da selamlarımıza sevgiyle, güler yüzle karşılık verirdi.*”¹⁰⁶ Aydemir'in Ankara'daki evinin bahçesini Harp Okulu öğrencileri doldurur. Aydemir'le aynı sitede Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay oturmasına rağmen, askeri okul öğrencileri ordunun en üst komutanındansa, eski okul komutanları ihtilâlciler askere daha çok yakınlık duyarlar.¹⁰⁷ Bu durum ordu üst kademesinde ister istemez rahatsızlığa neden olur.

21 Mayıs kalkışmasını örgütleyen teşkilâtın kurulması için çalışmalar 22 Şubat'tan birkaç ay sonra başlar. Aydemir başta olmak üzere, Emin Arat, Dündar Seyhan, Necati Ünsalan gibi 22 Şubat'çılar bu teşkilâta girerler. Yapılan toplantıda Emin Arat teşkilât başkanlığına seçilirken; Dündar Seyhan da genel sekreterliğe seçilir. Ancak Arat'ın başkanlığına rağmen ihtilâlin liderliğini Aydemir bilfiil elinde bulundurur. Teşkilâtlanmada “çengel sistemi” adını verdikleri sistemle subayları bu teşkilâta katmaya çalışırlar.¹⁰⁸

Aydemir, 9 Temmuz 1962'de İsmet İnönü'ye hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanır. 9 gün cezaevinde kaldıktan sonra 18 Temmuz 1962'de tahliye edilir.¹⁰⁹ Bu durum

¹⁰⁵ 21 Mayıs Dava İddianamesi, iddianame için bkz. Talat Aydemir, **a.g.e.**

¹⁰⁶ Birand, Dündar ve Çaplı, **a.g.e.**, s.75

¹⁰⁷ Hale, **a.g.e.**, s.145

¹⁰⁸ 21 Mayıs Davası İddianamesi.

¹⁰⁹ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.130-132.

Aydemir'in popülaritesini daha da yükseltir. Cezaevinden çıktıktan sonra İstanbul'a geldiğinde gazeteciler tarafından karşılanarak adeta bir siyasi parti lideri muamelesini görür. İstanbul'a geldiğinde Pendik'te gazetecilerle gerçekleşen buluşmasında:

“27 Mayıs sosyal problemlerin su yüzüne çıkmasına vesile teşkil etmiştir. Bununla beraber 27 Mayıs'ın gayesi sadece bir partiyi kapatmak, sonra da yeni bir Anayasa ve bazı hukukî yahut siyasî kurumlar meydana getirmekten ibaret görülemez”¹¹⁰

sözleriyle politik mesajlar vermeyi ihmal etmez. Aydemir'in bu sözlerinden anlaşılacağı üzere, kendisi hâlâ parlamentoculuğa karşıt bir tutum içindedir.

Aydemir, sadece askerî okul öğrencileri arasında değil aydınlar arasında da çok popülerdir. Doğan Avcıoğlu'nun yönetimindeki Yön Dergisi¹¹¹, Aydemir'i destekler. Parlamentoculuğu “*cici demokrasi*” diyerek küçümseyen Yön, asker-sivil aydın zümrenin yönetimindeki bir iktidarı savunur. Böyle bir iktidarı yaratmanın en kolay yolu da askeri bir darbedir. Daha sonraki 9 Mart 1971 cuntasında da aktif rol alacak olan Avcıoğlu için Aydemir'in girişimi anlamlıdır. Bu bakımdan, 27 Mayıs, 22 Şubat, 21 Mayıs ve 9 Mart arasında bir süreklilik olduğu kabul edilmelidir. Bütün bu darbe ve cuntalar aynı zihniyet dünyasının eseridir.

22 Şubat sonrasında önemli gelişmelerden birisi de Ondörtler'in yurda dönecek olmasıdır. 13 Kasım 1960'ta MBK'dan tasfiye edildiklerinden beri iki yıldır yurtdışında bulunan isimlerin iki yıllık sürgünleri Kasım 1962'de dolacaktır. Tasfiye edildikleri sırada Ondörtler'in siyasi bir birliğe sahip olup olmadıkları tartışılabilir de yurda döndükten sonra bu isimlerden kimisi sol siyaset içinde aktif hale gelirken; kimisi sağ siyaset içinde aktif hale gelecektir. Hatta Alparslan Türkeş gibi bir isim, Türkiye'nin en kitlesel milliyetçi partisinin lideri haline gelecek ve bu görevi ömrünün sonuna dek sürdürecektir.

Ondörtler'in yurda dönecek olması başta Talat Aydemir olmak üzere, siyasi plânlar yapan askerler tarafından ilgiyle takip edilir. Ondörtler 2 Ağustos 1962'de Brüksel'de toplanarak mevcut siyasi durumu konuşurlar.¹¹² Bu toplantıda konuşulan en önemli konu yeni bir siyasi parti kurma fikridir. Türkeş, Adalet Partisi'ni de içine alan bir cephe kurmayı savunurken; Orhan Kabibay her türlü 27 Mayıs karşıtıyla ittifakı reddettiği için parti fikri

¹¹⁰ Talat Aydemir, **a.g.e.**,s.135.

¹¹¹ Yön Dergisi için 4.2.2.'ye bkz.

¹¹² Alparslan Türkeş, **27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler**, 2. b, İstanbul: Dokuz Işık Yayınevi, 1977, s.139.

hayata geçemez. Toplantı neticesinde de ayrı bir şekilde yola devam etme kararı alınır. Ancak, Türkiye'ye döndükten sonra Ondörtler'in yolları 21 Mayıs kalkışmasında keşişecektir. 1962 yazında da Ondörtler "tatil" adı altında Türkiye'ye ziyaretler gerçekleştirirler.¹¹³ Ondörtler'in Türkiye'de yaptıkları görüşmeler, 21 Mayıs Davası iddianamesinde de görüleceği üzere birçok askerde "yeni bir ihtilâl olabilir mi" fikrinin doğmasına neden olur. Ondörtler sivil siyasete dönüşe karşı oldukları için MBK'dan tasfiye edilmişlerdir. Dolayısıyla askerin iktidarda kalması için yapılacak bir kalkışmaya müsbet bakmaları mümkündür.

Bu sıralarda İstanbul'a gelen Aydemir de yeni bir ihtilâl hazırlığı içindedir. 22 Şubat başarısızlığından sonra böyle bir işe kalkışması hükümet cephesinde pek de akılcı bulunmaz. Ancak, cuntaların ordu içinde cirit attığı bir dönemde Aydemir, böyle bir işi başarabileceğine inanmaktadır. Aydemir, İstanbul'da gazetecilerle buluşmasından sonra Falih Rıfkı Atay ile Nadir Nadi gibi gazetecilerle özel olarak görüşür. Bunun yanında üniversite çevresinden insanlarla da bir araya gelir.¹¹⁴

21 Mayıs Davası iddianamesine göre üç ihtilâl grubu söz konusudur. Bunlardan ilki, 22 Şubat'çılar etrafında örgütlenen ve liderliğini Talat Aydemir'in yaptığı ihtilâl grubudur. İkinci grup, Ondörtler'in liderlik ettiği ihtilâl grubuyken; üçüncü grup, Hava Kuvvetleri'nde Aralık 1962'de tasfiye edilen 11'lerin oluşturduğu ihtilâl grubudur.¹¹⁵

Ondörtler, MBK'dan birçok kişiyle özellikle de Haydar Tunçkanat, Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi gibi isimlerle irtibatlarını koparmamış, onlarla ilişkide kalmışlardır. Bu isimler üzerinden de cuntacı gruplarla temas kurarlar.¹¹⁶ İleride 9 Mart 1971 cuntası örgütlenmesinde isimlerine rastlayacağımız Ondörtler ekibinden Numan Esin, Orhan Kabibay, İrfan Solmazer gibi isimler bu cuntada da beraber hareket ederler.

Ondörtler'in politik faaliyeti, siyasi bir dernek kurmak şeklinde ortaya çıkar. Derneğin adı Türkiye Huzur ve Kalkınma Derneği'dir (THKD).¹¹⁷ Buna göre akademik siyasi dernek olarak kurulacak bir dernek üzerinden ihtilâl harekâtına girişilecektir. Türkeş'in evinde yakalanan ve Arap alfabesiyle yazılmış belgeye göre, söz konusu ihtilâl

¹¹³ Hale, **a.g.e.**, s.145.

¹¹⁴ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.135.

¹¹⁵ 21 Mayıs Davası İddianamesi

¹¹⁶ **a.g.e.**

¹¹⁷ Öymen, **a.g.e.**, s.417

grubu üç şube şeklinde çalışacaktır. İstihbarat şubesini, Kadri Kaplan ile Muammer Şahin; Harekât şubesini, Orhan Kabibay ile Muzaffer Özdağ; Personel şubesini ise Numan Esin ve Rıfat Baykal idare edecektir. Ayrıca, İrfan Solmazer ile Fazıl Akkoyunlu propaganda faaliyetlerini yürüteceklerdir. Türkeş imzalı dağıtılan gizli beyannamelerle ise, düşünsel sahada bir zemin hazırlandığı düşünülmektedir.¹¹⁸

Üçüncü ihtilâl grubunu oluşturanlar ise, Hava Kuvvetleri'nde yer alan ve "11'ler" olarak anılan 11 subaydır. Bu subaylar, Aralık 1962'de Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'in emekli ettiği subaylardır. Tansel, bu subayların MBK üyesi ve Tabii Senatör Mucip Ataklı'dan emir alarak politikaya karıştıklarını iddia etmiştir. Subaylar arasında, 22 Şubat'çılara yakın bir isim olan Halim Mentеш de vardır. Bu subayların CHP ile de ilişkileri olduğuna yönelik söylentiler kulaktan kulağa yayılınca AP konuyu Meclis'te gündeme getirir. Ancak İsmet İnönü, askerî konuları tartışma dışı bırakmak istediğini ileri sürerek bu konuya hiç girmez. Böylelikle konu kapanmış olur.¹¹⁹

İddianameye göre, bu subaylar, Halim Mentеш aracılığıyla 22 Şubat'çılar ve Ondörtler ile temas kurarak Kara Kuvvetlerinin desteğini almaya çalışmışlardır. Çünkü bu isimlerin Hava Kuvvetleri içindeki güçler dışında başka destekleri yoktur.¹²⁰ Bu cuntanın başkanlığını Hüsnü Özkan yürütürken; cuntanın Planlama Koordinasyon görevini Halim Mentеш yerine getirir. Bu isimler aynı zamanda MBK'daki havacı ekip olan Mucip Ataklı ile Haydar Tunçkanat'a bağlı olarak çalışırlar. Ekim 1962'de teşkilâtlanan bu cuntanın üç bölümlük bir programı vardır. Partisiz bir rejimin öngörüldüğü programa göre, rejim orta sol bir iktidara dayanacaktır.¹²¹

2.1.2.1. İhtilal Gruplarının Aralarındaki İlişkiler

21 Mayıs iddianamesinde ihtilâlciler olarak dile getirilen üç grup da birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Talat Aydemir'in önderlik ettiği grup 22 Şubat'ta isyana kalkıştığında 11'ler Hava Kuvvetleri içinde hükümet cephesinde yer almışlardır. Ondörtler ise her ne

¹¹⁸ 21 Mayıs Davası İddianamesi.

¹¹⁹ Ahmad, Demokrasi..., a.g.e., s.218

¹²⁰ 21 Mayıs Davası İddianamesi.

¹²¹ Öymen, a.g.e., s.411

kadar ülke gündemini yakından takip etseler de o sırada yurtdışında yaşarlar. Aynı şekilde 11'lerin ilişkide olduğu MBK'daki Mucip Ataklı gibi isimler, 14'leri tasfiye eden radikal kanada mensuptur. Yani Ondörtler'le 11'ler arasında da geçmişten gelen bir husumet vardır.

Ancak 22 Şubat 1962 ile Mayıs 1963 arasında yaşanan olaylar bu grupların eski düşmanlıkları bir tarafa bırakarak ilişkiye geçtiklerini göstermektedir. Eylül 1962'de Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idam yıldönümündeki gösteriler ordunun genç kuşağında bir hareketliliğe neden olmuştur. Sokakları dolduran gençler AP aleyhine sloganlar atmıştır. İçişleri Bakanı'nın evi de dahil olmak üzere birçok eve “*Milli Devrim Ordusu*” imzalı bildirimler atılmıştır.¹²² Meclis'te grubu bulunan partiler de 11 Ekim 1962'de yayınladıkları beyanname ile “*milli devrim*” olarak adlandırdıkları 27 Mayıs'a sahip çıkarlar. Beyannameye göre, partiler, 27 Mayıs'a yönelecek “*her tecavüzü birlikte karşılamaya azimli*” ve kararlıdır.¹²³

Bu olayların etkisi dinmemişken, 22 Mart 1963'te Celal Bayar Kayseri Cezaevi'nden 6 aylığına koşullu olarak tahliye edilir.¹²⁴ Bayar, muazzam bir kalabalıkla Ankara'da karşılanır. Bu karşılama ister istemez bir 27 Mayıs karşıtı gösteriye dönüşür. Bayar'ı karşılayanlar arasında AP milletvekilleri de vardır. İçişleri Bakanlığı, gösterilere bir siyasi partinin de katıldığını, bu konuyla ilgili kanunî takibat yapıldığını açıklar. Kumandanlar toplantısında da karşılama töreni, 27 Mayıs ruhunu zedelemeye dönük davranışlar olarak belirtilir ve Yüksek Askerî Şura'nın bu konularla ilgili tedbir alınması istenir.¹²⁵

Bayar'ın Ankara'ya gelişiyle sokağa çıkanlar sadece AP taraftarları değildir. Bu sefer de bu karşılamaya tepki olarak 27 Mayıs yanlısı gençler sokağa dökülürler. Bayar'ın karşılanmasından bir gün sonra Ankara'da toplanan gençler AP Genel Merkezi'ne doğru yürürler. “*Af yok... af yok...*” sloganlarıyla yürüyen gençler, AP Genel Merkezi'ni basarak, tabelasını indirip, camlarını kırmıştır¹²⁶ Aynı şekilde Bayar'ın evi de gençler tarafından

¹²² **Milliyet**, 6 Kasım 1962.

¹²³ Orhan Erkanlı, **Askeri Demokrasi**, İstanbul: Güneş Yayınları, 1987, s.111.

¹²⁴ **Milliyet**, 23 Mart 1963.

¹²⁵ **Milliyet**, 24 Mart 1963.

¹²⁶ Birand, Dündar ve Çaplı, **a.g.e.**, s.80.

taşlanır.¹²⁷ Sokaklar hareketlenince Bayar 28 Mart 1963'te tutuklanarak yeniden cezaevine gönderilir.¹²⁸

Bu olaylar hem radikal subaylar arasında hem de gençlik arasında DP'nin geri dönüşü ve 27 Mayıs'ın "kazanımlarının" yok olması anlamına geliyordu. Radikal subaylar açısından çözüm bellidir: yeni bir askerî darbe.

Ondörtler'in yurda dönüşü, 11'lerin Hava Kuvvetleri'nden tasfiye edilmesi, 22 Şubat'çıların "yarım bıraktıkları" işe devam etme kararlığında olmaları ve yaşanan bu gerilim, yeni bir ihtilâlin fitilini ateşleyecektir. Dolayısıyla da tüm subay grupları arasında eski düşmanlıklar terk edilir ve yeni ihtilâller için işbirliği yapılır. Ayrıca, 11'lerin daha evvel beraber hareket ettikleri İnönü tarafından emekliye sevkedilmeleri, İnönü'ye karşı bir hinç duymalarına neden olmuş olabilir.¹²⁹

1962'nin sonlarında ilki İstanbul'da, ikincisi Ankara'da olmak üzere iki Koordinasyon Toplantısı yapılır. Bu toplantılara MBK üyeleri ile tasfiye edilen 14'lerden isimler katıldığı gibi ayrıca İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Naci Şensoy, Prof. Dr. Lütfü Duran gibi isimler, gazeteci Bedii Faik ve kimi CHP milletvekilleri de katılır.¹³⁰ Bu toplantılarda alınan kararlar doğrultusunda Cemal Gürsel, "*etrafını sarmış çıkarıcılardan*" kurtarılacak ve İnönü basın aracılığıyla yıpratılacaktır.¹³¹ İnönü'ye yönelik yapılacak operasyona "Kurt Operasyonu", Gürsel'e yapılacak operasyona "Baş Operasyonu", Silahlı Kuvvetler'e yapılacak operasyona ise "Şövalye Operasyonu" adı verilir. Bunun dışında üniversitede, basında, parlamentoda, mali alanda ve emeklilik için idari davalar düzeyinde yapılacak olan "Adalet Operasyonu" gibi operasyonlar konuşulur.¹³²

Aydemir, Emin Arat ile Bahtiyar Yalta'ya Koordinasyon Toplantılarına yetiştirmek üzere bir "Kemalizm Doktrini" hazırlar. "*Halkın yapacağını halka devletin yapacağını devlete yaptırmak*"¹³³ gibi ifadelerin yer aldığı bu metne, her ne kadar "doktrin" ismi konmuşsa da metin, sistemli bir teoriden yoksun olup eklektik bir metindir. Ancak "Kemalizm

¹²⁷ **Milliyet**, 25 Mart 1963.

¹²⁸ Erkanlı, **a.g.e.**, s.112.

¹²⁹ **a.g.e.**

¹³⁰ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.137-138.

¹³¹ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.139.

¹³² **a.g.e.**

¹³³ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.123.

Doktrini”nin esas niteliği, parlamento karşıtlığıdır. Zaten Ondörtler’i, 11’leri ve 22 Şubat’çıları da bir arada aynı yerde buluşturan şey de, parlamento karşıtlığıdır.

Yapılan Koordinasyon Toplantıları neticesinde ortak bir hareket plânı ortaya çıkmaz. Gün geçtikçe cuntalar fazlalaşır. Örsan Öymen’in deyimiyle “*bu ‘liberal ihtilâl ekonomisi’nin geçerli olduğu pazarda erken kalkan malı götürecekti!’*”¹³⁴ Talat Aydemir, diğer cuntaların önüne geçmek ister. Aydemir, 10 Nisan 1963’te son kez, Türkeş’le görüşür. Türkeş, ancak 22 Şubat’çıların lideri olması karşılığında işbirliği yapacağını ifade eder.¹³⁵ Aydemir, bu teklifi kabul etmeyince ihtilâl için başka cuntalarla işbirliği yapma imkanının ortadan kalktığını anlar ve yola tek başına devam eder. Aydemir’in bu hırslının politik nedenlerden ziyade kişisel nedenlere bağlayanlar da vardır. Buna göre, Aydemir 27 Mayıs’ta darbe olduğunda Kore’deydi ve MBK içerisinde yer alamamıştı. Bunun verdiği bir hınçla “kendi darbesi”ni yapmanın peşindedir.¹³⁶

İhtilâl günü için 21 Mayıs 1960’ta gerçekleşen ünlü Harbiye yürüyüşünün¹³⁷ yıldönümü seçilir. Önce Radyoevi ele geçirilir ve Üsteğmen İlhan Baş, ihtilâl bildirisini okumaya başlar. Meclis’in ve Senato’nun feshedildiğini belirten bildiride, siyasi partiler ile siyasi mahiyette olan bütün yapıların siyasi faaliyet yürütmekten men edildiği belirtilir.¹³⁸ Ancak bu konuşmadan sonra ihtilâlcilerin karşısında yer alan Yarbay Ali Elverdi, Radyoevi’ne girmeyi başararak radyodan irticalen bir konuşma yapar. Bu konuşmada, az önceki olayın “*üç buçuk tane çapulcunun sergüzeştçe hareketi*” olduğunu belirterek, Silahlı Kuvvetler’in duruma hâkim olduğunu anlatır.¹³⁹ Ancak bundan sonra işler trajikomik bir hâl almaya başlar. Radyoevi’ni bir kez daha Aydemir yanlıları ele geçirir ve parolayı bilmeyenlerin sokağa çıkmamasını söylerler. Kısa bir süre sonra ise bu kez radyodan Cevdet Sunay’ın sesi iştilir. Genelkurmay Başkanı, bütün kuvvet komutanlıklarıyla beraber hükümetin emrinde olduklarını, maceraperestlerin hak ettiği cezayı bulacaklarını ifade eder.¹⁴⁰ Radyoevi’nde bunlar olurken, Ankara da adeta ikiye

¹³⁴ Öymen, **a.g.e.**, s.410.

¹³⁵ Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.158.

¹³⁶ Erkanlı, **a.g.e.**, s.116.

¹³⁷ 27 Mayıs Darbesi’nden 6 gün önce gerçekleşen bu yürüyüş, adeta darbenin habercisi niteliğindeydi.

¹³⁸ İhtilâl Bildirisi için bkz. Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.172-173.

¹³⁹ **a.g.e.**, s.174.

¹⁴⁰ **a.g.e.**, s.177.

ayrılmıştır. Bakanlıklar'la Ulus arası isyancıların denetimindeyken; Bakanlıklar'la Çankaya arası da hükümet kuvvetlerinin denetimindedir.¹⁴¹

Sunay'ın radyodaki konuşmasından sonra çözümler başlayarak, isyan sönmeye başlar. Sabaha karşı Aydemir de teslim olma kararı alır ve isyancılardan Mustafa Pakoba'nın evine gider. Aydemir, öğle saatlerinde eve gelen polisler tarafından tutuklanır. Emniyette kendisine buradan kurtulduğu takdirde ne yapacağını soran polise de “*derhal ilk fırsatta bir yenisini*” cevabını verir.¹⁴² Gece yarısı yaşanan çatışmalarda da 8 kişi ölür 21 kişi yaralanır.¹⁴³ 22 Şubat'a göre oldukça kanlı bir darbe girişimi olur.

7 Haziran – 5 Eylül 1963 tarihleri arasında Mamak'ta 1 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yapılan yargılamalar sonucunda Talat Aydemir, Fethi Gürcan, Erol Dinçer, Osman Deniz, İlhan Baş, Ahmet Gücal ve Cevat Kırca idam cezasına çarptırılırlar. Alparslan Türkeş ve Muzaffer Özdağ'ın içinde bulunduğu 37 kişi beraat eder. Bunun yanında 29 sanık müebbet hapisle cezalandırılırken, 78 sanığa çeşitli cezalar verilir. Temyiz aşamasında Askerî Yargıtay, Aydemir'le Gürcan haricindeki diğer idam kararlarını bozar. Meclis'te onaylanan idam kararlarından sonra Fethi Gürcan, 27 Haziran 1964'te idam edilirken; Aydemir de 5 Temmuz 1964'te idam edilir. Ayrıca, 1459 öğrencinin Harp Okulu ile ilişkisi kesilir.¹⁴⁴

Daha evvel de belirttiğimiz üzere, 27 Mayıs'tan sonra ordunun hemen her kademesinde “ben de darbe yapabilirim” fikri yerleşmeye başlamıştır. Sivil siyasete kuşkuyla bakılarak, parlamentodaki halk temsilcilerinin “cahil halkın kandırılması” sonucu iktidara gelen sahtekârlar olduğuna inanılır. Halkın meşru temsilcilerine karşı girişilmiş bir darbe olan 27 Mayıs bu sebeplerden ötürü sahiplenilir.

¹⁴¹ Birand, Dündar ve Çaplı, **a.g.e.**, s.90.

¹⁴² Talat Aydemir, **a.g.e.**, s.180-181.

¹⁴³ Birand, Dündar ve Çaplı, **a.g.e.**, s.93.

¹⁴⁴ Doğan Akyaz, s.231.

2.2. 1960'lı Yıllarda Sol Siyaset

2.2.1. Türkiye İşçi Partisi (TİP)

Türkiye İşçi Partisi, Şubat 1961 tarihinde aralarında Kemal Türkler, Kemal Nebioğlu, Avni Erakalın, Şaban Yıldız gibi isimlerin bulunduğu bir grup sendikacı tarafından kurulur.¹⁴⁵ Partinin kurulduğu gün yapılan basın toplantısında, bu partinin “*Türkiye’de ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için*” kurulduğu ifade edilir.¹⁴⁶ TİP, başlangıç itibariyle sol bir parti olmasa da kurulduktan kısa bir süre sonra sol bir parti hüviyetini kazanır. Bu bakımdan, TİP’in en büyük özelliği, yasal alanda siyaset yapmaya çalışan ilk sosyalist hareket olmasıdır. Bundan evvelki sosyalist/komünist siyasi hareketler illegal alanda örgütlenerek çalışmalarını yürütmüşlerdir. Legal alanda örgütlenmesinin dışında TİP’in bir diğer özelliği de özgün bir deneyim olmasıdır. O güne dek Türkiye sosyalist hareketi içinde yer alan yapılar daha çok Sovyetler Birliği çizgisine bağlı olan Türkiye Komünist Partisi’ne (TKP) bağlıydılar.¹⁴⁷ TİP, ise hem kurucuları itibariyle hem de yöneticileri ve fikirleri itibariyle özgün bir deneyimdir. Uzun yıllar partinin Genel Başkanlık görevini yürütecek Mehmet Ali Aybar’a göre TİP, Türkiye’de tabandan kurulan ilk partidir. Aybar, bundan evvelki partilerin beyler tarafından kurulduğu halde, TİP’in köylü kökenli sendikacılar yani halk çocukları tarafından kurulduğunu iddia eder.¹⁴⁸

TİP, kurulduğu ilk yıl itibariyle ciddi bir varlık gösteremez. Hatta Genel Başkan Avni Erakalın, Yeni Türkiye Partisi’nden milletvekili adayı olduğu için parti lidersiz kalır. 1962 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Mehmet

¹⁴⁵ Hüseyin Aykol, *Türkiye’de Sol Örgütler*, İstanbul: Pelikan Yayınları, 1996, s.60.

¹⁴⁶ Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s.81.

¹⁴⁷ Hakkı Öznur, *Derin Sol*, C I, Ankara: Alternatif Yayınları, 2004, s.77.

¹⁴⁸ Uğur Mumcu, *Aybar İle Söyleşi: Sosyalizm ve Bağımsızlık*, 10. b., İstanbul: Tekin Yayınevi, 1994, s.25

Ali Aybar'ın liderliğe getirilmesiyle parti daha etkin hâle gelir.¹⁴⁹ Aybar'ın gelişinden sonra parti baştaki sendikacı çizgisinden çıkarak daha sosyalist bir parti konumuna gelir.¹⁵⁰

1961 Genel Seçimlerine katılamayan TİP, 1965 Genel Seçimlerine kadar Meclis'te temsil edilemez. Ancak Senato'da temsil edilme imkânı bulur. Cumhurbaşkanlığı kontenjanından Senato'ya atanan Esat Çağa ile 10 Şubat 1963'te CKMP'den Senato'ya seçilen Niyazi Ağırnaslı daha sonra TİP'e geçerler.¹⁵¹

TİP'in 1. Genel Kongresi, 9-10 Şubat 1964 tarihlerinde İzmir'de yapılır. Kongreye 76 delegenin 52'si katılır.¹⁵² Genel Başkan Aybar, Kongre'de yaptığı konuşmada, 27 Mayıs Anayasasının halkın anayasası olduğunu, bunu korumak gerektiğini belirterek, her vatandaşın milli gelirden hakça pay alması gerektiğini dile getirir.¹⁵³ Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri komünist propagandayı cezalandıran maddelerdir. TİP için öncelikli işlerden biri de bu maddelerin bir an evvel kaldırılmasıdır.

TİP, 1965 Genel Seçimlerinde aldığı yüzde 3 oy oranı ile Meclis'te 15 milletvekiliyle temsiliyet imkânı yakalar. Böylelikle Türkiye siyasi tarihinde sosyalist görüşler, ilk defa Meclis kürsüsünde dile getirilecektir. TİP, bu şekilde daha evvel karşı karşıya geldiği meşruluk sorununu ilk defa yenecektir. Bunun yanında seçim sonuçları, birçok partilide TİP'in kısa bir zaman diliminde iktidara gelebileceği yolunda bir algının da oluşmasına neden olur.¹⁵⁴

Türkiye siyasi tarihinde sol siyaset adına ilk defa böyle bir başarı kaydedilmesine rağmen, TİP içinde ayrışmalar boy gösterir. Bu ayrışmaların ilki “Sosyalist Devrim (SD)” – “Milli Demokratik Devrim (MDD)” çerçevesinde yaşanır. 1966 yılında Malatya'da düzenlenen İkinci Kongre'de başlayan tartışmanın bir tarafında TKP'nin eski üyelerinden olan Mihri Belli yer alır. MDD tezinin savunuculuğunu yapan Belli, TİP üyesi olmamasına rağmen, TİP içindeki gençlik liderlerinin ağabeyi konumundadır. O dönem aktif olan gençlerin ciddi bir çoğunluğu Belli'nin etrafında toplanmıştır. Doğan Avcıoğlu'nun

¹⁴⁹ İlhan Darendelioğlu, **Türkiye'de Komünist Hareketleri**, 4. b., İstanbul: Toker Yayınları, 1976, s.491.

¹⁵⁰ Ünsal, **a.g.e.**, s.109.

¹⁵¹ Jacob M. Landau, **Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar**, Çev. Erdinç Baykal, 2. b., Ankara: Turhan Kitabevi, 1979, s.178.

¹⁵² Aclan Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, 3. b., (y.y.), (t.y.), s.387.

¹⁵³ Landau, **a.g.e.**, s.181.

¹⁵⁴ Mustafa Şener, “Türkiye İşçi Partisi”, **Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Sol C VIII**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.315.

yönetimindeki Yön dergisinde “E. Tüfekçi” müstear adıyla yazan Belli, bir ülkede milli demokratik bir devrim yapılmadan sosyalizme geçilemeyeceğini savunur. Belli’ye göre, Türkiye gibi ülkelerde kapitalizm henüz gelişmemiştir ve öncelikle anti-feodal ve anti-emperyalist bir mücadele hattı çizilmelidir. Belli’nin bu düşünceleri, Avcıoğlu’nun yazılarında dile getirdiği “*milli demokrasi*” kavramı ile de uyumluluk göstermektedir.¹⁵⁵

Belli’ye göre, burjuva demokratik devrimini tamamlayamamış, bağımsız olamamış ve emperyalizmin egemenlik kurma aracı olan feodalizm henüz tasfiye edilmemişken, sosyalizme geçilemez.¹⁵⁶ Buna göre, öncelikle bu güçler tasfiye edilmeli, sonrasında sosyalizme geçilmelidir. MDD’ciler, “zinde güçler” diye tarif ettikleri, “*asker-sivil aydın zümre*” ile ittifakı savunurlar. MDD’ci kanat daha sonra Mihri Belli’nin liderliğinde 17 Kasım 1967’de ilk sayısı yayınlanan “Türk Solu” dergisini çıkarır.¹⁵⁷

MDD’ci kanadın karşısında bulunan SD kanadının temsilciliğini ise Genel Başkan Mehmet Ali Aybar yapmaktadır. Aybar, tepeden inme yöntemlere karşı çıkarak sosyalizmin ancak tabandan kurulabileceğini savunur. MDD tartışmalarının yoğunlukta olduğu günlerde Ant Dergisi’ne verdiği bir röportajda Aybar şöyle der:

*“Türkiye birden bire sosyalizme geçemeyecektir. Hiçbir toplum birden bire sosyalizme geçemez. Çünkü sosyalizm halkla kurulduğu için bir ‘birikim’ işidir. Halk uyanacak bilinçlenecek; bir sosyalist parti saflarında örgütlenerek etkin bir politik güç haline gelecek ve toplumdaki kuvvet dengesinin kendi lehinde dönüşmesiyle iktidara geçecektir. Bundan sonra köklü dönüşümlerle bir yandan sosyalist bir ekonominin temelleri atılırken, bir yandan da kapitalist ilişkiler yerine, sosyalist üretim ilişkileri kurulacaktır. Hiçbir zaman sosyalizm bir anda kurulamaz. Çünkü halksız veya halka rağmen ‘tepeden inme’ sosyalizm olmaz, olamaz. Türkiye Sosyalizmi bağımsız bir harekettir: bağımsız kalacaktır”.*¹⁵⁸

Ancak, TİP’e gönül vermiş gençlik sabırsızdır. Zamana ihtiyaç duyulan böyle bir iş için yeteri kadar zamanları olmadığını düşünürler. Bundan ötürü de TİP’ten uzaklaşarak giderek MDD’cilere yaklaşırlar. 1968 yılında gençlik hareketleri sokaklara taşmaya başlayınca TİP artık gençliği kontrolü altında tutamaz. Aybar, bu durumun TİP açısından

¹⁵⁵ Tevfik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950-1995**, Ankara: İmge Kitabevi, 1996, s.176.

¹⁵⁶ Yıldız Sertel, **Türkiye’de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız**, İstanbul: Cem Yayınları, t.y., s.72.

¹⁵⁷ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.217.

¹⁵⁸ Doğan Özgüden, “Aybar’ın Ant’a Özel Demeci”, **Ant**, (14 Şubat 1967), s.7-8-9’dan Songül Aydın, “12 Mart 1971 Öncesinde Ant Dergisi”, (Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 2008, s.54.

“sonun başlangıcı” olduğu görüşündedir.¹⁵⁹ Türk Solu dergisi de gün geçtikçe gençlik içerisinde daha çok tutulur. TİP’i reformist ve pasifist olarak değerlendiren gençler, Türk Solu dergisi üzerinden MDD’cilere yakın durmaya başlar.¹⁶⁰

1968 yılında Sovyetler Birliği’nin Çekoslovakya’yı işgal etmesi karşısında alınan tavır, TİP içerisindeki ikinci ayrışma noktasını oluşturur.¹⁶¹ Aybar, ilk günden itibaren işgale karşı çıkar ve sert bir dille Sovyetler Birliği’ni kınar. Beşiktaş İlçe Kongresi’nde olayları kınayan Aybar şöyle bir konuşma yapar:

“Her toplumun sosyalizmi kendi şartlarına en uygun biçimlerde ve tam bir bağımsızlık içinde gerçekleştirmesi şarttır. Hiçbir gerekçe bir sosyalist devletin bir başka sosyalist devletin iç işlerine karışmasını maruz gösteremez. Sosyalist devletler arasında varolması gereken eşitlik ve özgürlük içinde dayanışma, bir güçlü devletin iradesini küçüklere dayatması biçimini almamalıdır. Küçük devletlerin bağımsızlıklarına kıskançlıkla sahip çıkmaları, sosyalist bir düzende de kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Bu bakımdan Çekoslovakya olayını endişeyle izliyoruz. Sovyetler Birliği, sosyalist devletlerle ilişkilerinde büyük devlet olmanın üstünlüğü ile hareket etme alışkanlığından vazgeçmelidir. Romanya’ların, Çekoslovakya’ların, Yugoslavya’ların çoğalması, Sovyetler Birliği’nin öteki sosyalist devletlerle ergeç eşit ilişkiler kurmaya yanaştıracak ve böylece eşitlik ve özgürlük içindeki bu yeni ilişkilerden emperyalizm karşısındaki cephe güç kazanacaktır.”¹⁶²

Sonradan Aybar karşıtı cephede yer alacak olan Behice Boran Milliyet gazetesine yazdığı yazıda, “Bu müdahale milli bağımsızlık ve eşitlik haklarına olduğu kadar sosyalizm ve sosyalist enternasyonalizm ilkelerine de aykırıdır” diyerek işgale karşı çıkar.¹⁶³ Ancak Aybar’ın Sovyetler Birliği karşıtı eleştirileri sıklaştınca Sadun Aren ile Behice Boran’ın başını çeken ekip bundan rahatsız olur. Bunun dışında Aybar’ın “hürriyetçi sosyalizm”, “özgürlükçü sosyalizm” gibi ifadeleri kullanması da bu cephede ciddi rahatsızlıklara neden olur. Hatta, Aren’le Nihat Sargın, Aybar’a bu kavramları fazla kullanmasından ötürü parti içindeki insanların rahatsız olduğunu söyler.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Şener, a.g.e., s.362.

¹⁶⁰ Öznur, a.g.e., 217.

¹⁶¹ Şener, a.g.e., s.362.

¹⁶² Nihat Sargın, **TİP’li Yıllar**, İstanbul: Felis Yayınevi, 2001, s.661.

¹⁶³ **Milliyet**, 27 Ağustos 1968.

¹⁶⁴ Mumcu, a.g.e., s.52.

Aybar'ın Sovyetler Birliği'ne yönelik böylesine sert sözleri, parti içinde keskin bir bölünmeye yol açar. Bölünmenin bir tarafında Aybar varken; diğer tarafta Sadun Aren, Behice Boran ve Nihat Sargın vardır. Aren, Aybar'ın “birey”e fazla vurguda bulunarak, TİP'in bir emekçi partisi olduğunu unuttuğunu ileri sürer. Bununla beraber Aybar'ın keyfi bir yönetime kayarak demokratik olmayan bir yol izlediği de bu kanat tarafından iddia edilir.¹⁶⁵

Nihat Sargın, bilinenin aksine TİP'teki bölünmenin Çekoslovakya'nın işgali ile ilgili alınan tavırdan ziyade Aybar'ın sosyalizm kelimesine eklediği sıfatlardan kaynaklı olduğunu iddia eder.¹⁶⁶

Tartışmalar, Merkez Yönetim Kurulu'na taşınır. Burada Sadun Aren, Behice Boran, Nihat Sargın, Şaban Erik ve Minetullah Haydaroğlu daha sonra “Beşli Önerge” olarak adlandırılacak bir önerge verirler. Önerge sahipleri, Aybar'ın artık sosyalist olarak adlandırılmayacağını, partiyi de sosyalist çizgiden saptırdığını ifade ederler. Bunun üzerine partinin Genel Yönetim Kurulu'nu (GYK) toplantıya çağırın Aybar, konuyu burada gündeme getirir. Çoğunluk Aybar'ı savunur. 9 Kasım 1968'de Ankara'da toplanan 3. Olağan Kongre'ye bu tartışma damga vurur. Beşli Önerge sahipleri yaptıkları konuşmalarda Aybar'ı eleştirirler. Ancak, Aybar bu kongreden de zaferle ayrılır. Beşli Önerge sahiplerinden sadece Aren ile Erik, GYK'ya girmeyi başarırlar. Ancak tartışmalar burada noktalanmaz. Muhaliflerin topladığı imzalarla 2. Olağanüstü Kongre gerçekleşir. Bu kongrede alınan sonuç da bir önceki olağan kongrede alınan sonuçtan farksızdır. Aybar yine Genel Başkanlık koltuğuna oturmuştur.¹⁶⁷

Bu tartışmalar sürecinde girilen 1969 seçimleri ise TİP için adeta bir hayal kırıklığı olur. Daha evvel milli bakiye seçim sistemi avantajından yararlanarak, meclise 15 vekil sokmayı başarabilen TİP, bu kez sadece Mehmet Ali Aybar ile Rıza Kuas'ı meclise sokabilecektir. Parti içindeki muhalefetin de artmasından ötürü Aybar, 15 Kasım 1969'da Genel Başkanlıktan istifa eder. Aybar, daha sonra parti yönetimine yazdığı ve sert ifadelerin yer aldığı bir mektuptan ötürü kesin ihraç istemiyle haysiyet divanına sevk edilir. Bunun sonucunu beklemeyen Aybar, 14 Şubat 1971'de partiden istifa eder. Aybar sonrası,

¹⁶⁵ Ünsal, **a.g.e.**, s.300-301.

¹⁶⁶ Sargın, **a.g.e.**, s.660.

¹⁶⁷ Barış Ünlü, **Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.254-258.

Mehmet Ali Aslan, Şaban Yıldız ve Behice Boran'ın Genel Başkanlık koltuğuna oturduğu TİP, 12 Mart Muhtırasından sonra 20 Temmuz 1971'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılır.¹⁶⁸

TİP, legal alanda yarattığı deneyimle sol siyasi tarih içinde önemli bir yere sahiptir. Daha evvel yer altı örgütlenmeleriyle hayat bulmuş sol, ilk defa legal parti siyasetiyle var olmuş ve bu şekilde mecliste temsil edilme imkanına sahip olmuştur. TİP içinde Aybar'ın temsil ettiği çizginin tepeden inme yöntemlerle sosyalizm getirme fikrine karşı çıkarak parlamentarizmi savunmuş olması demokratik siyasetin gelişimi açısından önemli bir durumdur. TİP'in siyasal arenada gerilemesi, parlamentarizm karşıtı hareketlerin gelişmesine yol açar. Özellikle 1969 genel seçimlerinden sonra gençlik hareketlerine şiddet hakim olmaya başlar.

2.2.2. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)

DİSK, 13 Şubat 1967'de altı sendika tarafından kurulur. Bu sendikalar, Maden-İş, Lastik-İş, Yeraltı Maden-İş, Gıda-İş, Basın-İş ve Kimya-İş sendikalarıdır. Bu altı sendikadan dört sendikanın başkanı aynı zamanda TİP kurucusu sendikacılarıdır. Türk-İş'ten ayrılan bu sendikaların ayrılma eğilimi aslında TİP'in kurulma sürecinde başlar.¹⁶⁹ Türk-İş'i eleştirerek ayrılan bu sendikaların DİSK'i kurması sürecinde Türk Hür-İş Konfederasyonu ile Türkiye İşçi Sendikaları Dayanışma Konseyi de kurulur. Ancak bunlar DİSK gibi uzun ömürlü olamazlar.¹⁷⁰

DİSK'in kuruluşuna doğru giden süreçte en önemli eşik, 1966 yılının Nisan ayında Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası'nda yaşanan grevdir. Türk-İş başlangıçta grevi destekler. Ancak, daha sonra grevi düzenleyen Kristal-İş Sendikası ile aralarında fikir ayrılığı yaşanınca Türk-İş greve olan desteğini geri çeker. Bunun üzerine, aralarında DİSK'in de

¹⁶⁸ a.g.e., s.259.

¹⁶⁹ Çavdar, a.g.e., s.132.

¹⁷⁰ Yıldırım Koç, **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi**, 2. b., İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003, s.125.

kurucusu olan 12 sendika grevi desteklediklerini açıklayan bir bildiri yayınlar.¹⁷¹ Bu tarihten sonra Türk-İş'e mensup sendikalar ile Türk-İş yönetimi arasında gerginlikler yaşanır ve bu gerginlik DİSK'in kurulmasıyla sonuçlanır.

Adındaki “devrimci” ifadesinden de anlaşılacağı üzere, DİSK, kendisini Türk-İş'ten ayırmak için keskin bir tutum takınmıştır. DİSK'in kurucularına göre, Türkiye'nin kaynakları yabancılar tarafından sömürülmekte, böylelikle de işçilerin geçim sıkıntısı artmaktadır. DİSK, ayrıca, bankacılığın, dış ticaretin, sigortacılığın devletleştirilmesini savunur.¹⁷²

DİSK'in kuruluşu, Türk-İş'e yönelik eleştirilerle başlar. DİSK kurucuları, Türk-İş'in Amerikan yardımları ile ayakta kaldığını, işçi haklarını ayaklar altına alıp partiler üstü siyaset diyerek işçi davalarını savsakladığını iddia eder. DİSK kurucuları, Türk-İş'in bir işçi örgütü olmaktan çıktığını düşünürler.¹⁷³

DİSK'in kurulması, TİP'in 1965 genel seçimlerinde elde ettiği başarıyla da yakından ilgilidir. Bu seçimde TİP'in Meclis'te 15 sandalyeye sahip olması, Türk-İş içindeki TİP mensupları arasında büyük bir umudun doğmasına neden olur. Bundan ötürü, Türk-İş içindeki TİP'li sendikacılar arasında sosyalizm karşıtı bir niteliğe¹⁷⁴ sahip olan Türk-İş'le hareket etmeme düşüncesi doğar. Bunun yerine kendi sendikalarını kurdukları zaman daha çok kiteselleşebileceklerini düşünürler. Ayrıca Türk-İş, 1965 genel seçimlerinden sonra TİP'li sendikalara yönelik dışlayıcı bir tavır gösterir. TİP'lilerin yönetim kurullarından dışlanması, TİP'lilerde Türk-İş'e yönelik bir soğumaya neden olur.¹⁷⁵ Bu sebeplerin bir araya gelmesi DİSK'in kuruluşuna zemin hazırlar.

1970 yılında Sendikalar Kanunu ile Toplu İş Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunu'nu değiştirmek için Meclis'te gündeme getirilen yasa tasarısı DİSK tarafından tepkiye

¹⁷¹ Aziz Çelik ve Zafer Aydın, **Paşabahçe 1966: Gelenek Yaratan Grev**, İstanbul: Tüstav Yayını, 2006, s.107.

¹⁷² Landau, **a.g.e.**, s.136.

¹⁷³ Koç, **a.g.e.**, s.125.

¹⁷⁴ Türk-İş, Aralık 1963'te Ankara da dahil olmak üzere bazı kentlerde “Komünizmi Tel'in” mitingleri düzenlemiştir. Dimitr Şişmanov, **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarih (1908-1965)**, İstanbul: Belge Yayınları, 1978, s.194.

¹⁷⁵ Koç, **a.g.e.**, s.129.

karşılır.¹⁷⁶ Yasaya yönelik İstanbul ve Kocaeli’de başlayan grevler bir anda önceden tahmin edilemeyen boyutlara varır. Siyasi tarihimize “15-16 Haziran Olayları” diye geçen bu grevler, DİSK’in gelişimi açısından önemli bir özellik arz eder. Sonraki yıllarda sol siyasi grupların DİSK’i ele geçirme mücadeleleri de bu tarihten sonra başlar.

2.2.3. Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF)

1960’lı yılların en büyük özelliği, kitlesel gençlik hareketlerine sahne olmasıdır. 27 Mayıs darbesi öncesinde İstanbul’da ve Ankara’da DP iktidarına karşı düzenlenen protestolarda üniversite gençleri ön plandadır. 28 Nisan 1960’ta İstanbul’da Beyazıt Meydanı’nda ve 5 Mayıs 1960’ta Ankara Kızılay Meydanı’nda düzenlenen gösteriler adeta 27 Mayıs darbesinin gelişini haber vermektedir. İstanbul’daki gösterilerde yaşamını yitiren İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz, 1960’ların gençlik hareketleri için bir sembol haline gelir.

27 Mayıs darbesinden sonra düzenlenen gösterilerde de üniversite öğrencileri, adeta orduya şükranlarını sunarlar. Bu dönemde yayınlanan ve 27 Mayıs’ı Kemalist devrimin tamamlayıcı bir unsur olarak gören Yön dergisi, üniversite öğrencileri arasında oldukça popülerdir. Gençlik hareketleri işte böyle politik bir ortamda doğarlar.

16 Aralık 1965’te 5 fikir kulübünün katılımıyla Hüseyin Ergün’ün Genel Başkanlığında kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF)¹⁷⁷, 1950’lerde kurulan üniversitedeki fikir kulüplerinden oldukça farklıdır. 1950’li yılların başlarında kurulan fikir kulüpleri kendilerini politikadan uzak değerlendirirken FKF, dönemin ruhuna uygun bir biçimde oldukça politik bir örgüt olacaktır.¹⁷⁸ FKF, kurulduğu sırada var olan gençlik örgütlerinden bazıları şunlardı: Ankara Üniversitesi Talebe Birliği (AÜTB), İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği (İÜTB), İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği (İTÜTB), İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği, Ankara Yüksek Okullar Talebe Birliği, Türkiye

¹⁷⁶ Cenk Ötkünç, “Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisine Bir Örnek: 1970’li Yıllarda DİSK’in Türkiye Siyasetine Etkisi”, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, s.48.

¹⁷⁷ Hüseyin Ergün, Kişisel Görüşme, 2013.

¹⁷⁸ Kerem Ünüvar, “Fikir Kulüpleri Federasyonu”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol**, C VII, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.822.

Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT), Türk Milli Talebe Federasyonu (TMTF).¹⁷⁹ Ancak bütün bu öğrenci örgütleri arasında en uzun ömürlü olan ve kendi içinden radikal sol örgütleri doğuran yapı FKF olacaktır.

FKF'nin ilk Genel Başkanı olan Hüseyin Ergün aynı zamanda TİP'in önde gelen gençlik liderlerindedir. TİP'in 1965 genel seçimlerinde Meclis'e 15 vekil sokması, üniversite gençliği içinde 1962'den beri var olan TİP'e yönelişi daha da arttırır. TİP'in CHP'ye oranla daha sol bir siyaset izlemesi üniversite gençliğini heyecanlandırmaktadır. Ankara Üniversitesi'ne bağlı fakültelerdeki seçim sandıklarında TİP'in diğer partilere oranla oldukça yüksek oranda oy alması TİP yöneticilerinde fikir kulüpleri aracılığıyla üniversitelerde örgütlenme fikrini doğurur.¹⁸⁰

FKF'nin örgütlenme sürecinde yukarıda da belirttiğimiz şekilde TİP'in ağırlığı oldukça hissedilmektedir. Ancak, FKF'nin doğrudan TİP'e bağlı bir yapı olduğu söyleyemez. Hatta FKF'nin ilk Genel Başkanı Hüseyin Ergün, FKF kurulduğunda TİP içinde hatırı sayılır bir kesimin bu örgütlenmeye karşı çıktığını belirtir.¹⁸¹

TİP içinde başlayan ve Türkiye devriminin yönünün sosyalist bir devrim mi yoksa milli demokratik bir devrim mi olacağı yönündeki tartışmalar kısa sürede FKF içinde de etki gösterir. TİP içindeki tartışmada gençlerin büyük bir kısmı, MDD tezinin savunuculuğunu yaparlar. Dolayısıyla FKF'de de MDD taraftarları daha güçlü konumdadırlar. TİP'in parlamenter yollardan sosyalizme ulaşma düşüncesi gençlik arasında heyecan yaratmamaktadır. MDD ideolojisi savunucularına göre, devrim, asker-sivil aydın zümre ile beraber tepeden inme yöntemlerle yapılabilecektir. Dolayısıyla TİP'in önerdiği anayasal yollardan örgütlenme yoluyla parlamenter rejim içerisinde sosyalizme ulaşmayı düşünmek vakit kaybıdır. Bu tartışmalar içerisinde FKF, 2. Kurultay'a doğru yol alıyordu. Doğu Perinçek, MDD tezlerine karşı olduğu konusunda TİP Genel Merkezi'ni ikna ederek kurultayda kendisini desteklemelerini sağlar. Ancak, Perinçek esasında MDD-SD tartışmasında MDD tarafında bulunur. 23-24 Mart 1968'de yapılan kurultayda Perinçek'in seçilmesiyle beraber, FKF yönetiminde MDD'ciler etkin bir güç haline gelirler.¹⁸²

¹⁷⁹ Fikret Babuş, **Devrim Havarileri**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2003, s.27.

¹⁸⁰ Turhan Feyizoğlu, **Fikir Kulüpleri Federasyonu**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2002, s.120.

¹⁸¹ Hüseyin Ergün, Kişisel Görüşme.

¹⁸² Ünüvar, Fikir..., **a.g.m.**, s.825.

Perinçek'in Genel Başkanlığa seçilmesinden sonra FKF Genel Yönetim Kurulu'nun yayınladığı bildiri, anti-Amerikancı bir üslûpla yazılmıştır. Dünya halklarının emperyalizmle mücadele ettiğinin belirttiği bildiride, bu mücadelenin bir cephesinin de Türkiye'de olduğu vurgulanır.¹⁸³

1 Nisan 1968'de Türkiye Öğretmenler Derneği Milli Federasyonu Başkanı Prof. Dr. Bahri Savcı'nın başkanlığını yaptığı bir toplantı gerçekleşir. O dönem aktif olan hemen hemen tüm sol örgütler toplantıda temsilci bulundurulur. Toplantı sonucunda MBK üyesi Tabîî Senatör Kadri Kaplan'ın başında bulunduğu Türkiye Devrimciler Güç Birliği (Dev-Güç) kurulur.¹⁸⁴ Toplantıya katılan örgütler ve ortaya çıkan Dev-Güç, daha çok MDD tezlerini savunan gruplardır. Perinçek'in de FKF adına bu toplantıya katılmış olması FKF ve TİP içinde büyük bir tartışma yaratır. 7 Temmuz 1968'de gerçekleşen Olağanüstü Kurultay ile Perinçek, FKF başkanlığından ayrılmak zorunda kalır. Perinçek'in yerine Zülküf Şahin gelir. Yeni yönetimin gelmesiyle beraber, FKF, Dev-Güç'ten ayrılır. Dev-Güç'ün ayrılmasından sonra İstanbul Teknik Üniversitesi ile İstanbul Üniversitesi'ndeki öğrenci dernekleri de Dev-Güç'ten ayrılmaya başlarlar.¹⁸⁵

FKF'nin, 3. Olağan Kurultayına gidildiği süreçte, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Fikir Kulübü ile Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü dışındaki diğer kulüpler MDD yanlılarının eline geçer.¹⁸⁶ Bu iki kulüpte ise TİP sempatisini gençler etkindir.

4 Ocak 1969'da toplanan Kurultay'da, Yusuf Küpeli Genel Başkanlığa seçilir. FKF yönetiminin diğer üyeleri ise, Hüseyin Ergün, Tunç Çetin, Münir Ramazan Aktolga, Çağatay Anadol, Tuncer Eşsizhan, Ruhi Koç, Mustafa Ulusoy ve Süleyman Coşkun olur. Yeni yönetimle beraber, FKF, MDD ideolojisinin sıkı bir savunucusu haline gelir. Bu süreçte, TİP'e yakın kadrolar ve yapılar tasfiye edilir. Nihayet, 9 Ekim 1969'da yapılan Olağanüstü Kurultay ile beraber TİP'liler FKF'den ayrılma noktasına gelirler. Bu Kurultay'da, FKF, isim değiştirerek Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç)

¹⁸³ Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.153.

¹⁸⁴ Turhan Feyizoğlu, **Türkiye'de Devrimci Gençlik Hareketleri Tarihi (1960-68)**, C I, İstanbul: Belge Yayınları, 1993, s.402.

¹⁸⁵ Ünüvar, Fikir..., **a.g.m.**, s.826.

¹⁸⁶ Feyizoğlu, Fikir..., **a.g.e.**, s.176.

adını alır ve Genel Başkanlığa Atilla Sarp getirilir. FKF'nin Dev-Genç ismini almasıyla beraber, gençlik örgütlerinin silahlı eylemlere başlayacağı bir yol da açılır.¹⁸⁷

2.2.4. Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (DEV-GENÇ)

FKF, TİP'in "parlamentarizm" ilkesini hararetle savunduğu 1960'lı yılların siyasi ortamında doğmuştur. Bundan ötürü, şiddetle ilişkisi yoktur. FKF'nin Dev-Genç'e dönüşmesi ise Türkiye sol hareketinin şiddeti yöntem olarak benimsemesi bakımından bir milattır. 1965 genel seçimlerinde TİP'in Meclis'e 15 vekil sokması, sol harekete sempati duyanlar bakımından sosyalizmin parlamenter yolla kurulacağı yolunda bir umut doğurmuştur. Bu dönemde MDD ideolojisi gençler arasında yaygınlık kazanmış olsa da şiddet henüz sol siyasetin gündemine girmiş değildir.

1969 genel seçimlerine gidildiğinde daha önce TİP gibi küçük partiler için bir avantaj olan milli bakiye seçim sistemi değiştirilmiştir. Bundan ötürü TİP, 1969 genel seçimlerinde bir önceki seçimle hemen hemen aynı oyu almasına rağmen Meclis'e ancak iki milletvekili sokabilmiştir. Bu durum, sabırsız olan gençler arasında daha fazla umutsuzluğun yaşanmasına sebep olur. Gençlere göre, parlamenter yolu bekleyecek olurlarsa bu işin sonu gelmeyecektir. Dolayısıyla bir an evvel harekete geçilmelidir. Aslında bu fikir, MDD yanlısı gençler arasında daha evvel de vardır. Örneğin, 29 Ekim 1968'de Samsun'da başlayan ve 10 Kasım'da Ankara'da noktalanacak olan "*Tam Bağımsızlık İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü*" düzenlenen yürüyüş öncülük edenler Deniz Gezmiş, Oral Çalışlar gibi dönemin MDD'ci gençlik liderleridir. Bu yürüyüşte yol üstünde uğradıkları Çorum'un Alaca ilçesinde halkın gençlere sevgi gösterisinde bulunmasından ötürü heyecanlanıp bunu Gezmiş'e anlatan Çalışlar, "*asıl propaganda silahlı propagandadır*" cevabını alır.¹⁸⁸ Ancak bu tarz fikirler, 1969 genel seçimleri sonrasında daha fazla taraftar bulacaktır. Öyle ki molotof kokteylinin nasıl yapıldığına kadar ayrıntılı şeyler anlatan Alberto Bayo'nun, Regis Debray'ın gerilla kitapları bu dönemde yayınlanır.¹⁸⁹ Hatta bu

¹⁸⁷ Ünüvar, Fikir..., a.g.m., s.828.

¹⁸⁸ Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul: Gendaş Kültür, 2003, s.49.

¹⁸⁹ Kuray, a.g.e., s.392.

kitaplar o kadar yaygınlaşır ki, öğrenci liderleriyle görüşen İçişleri Bakanı Faruk Sükan bile övgüyle kitabı okuduğundan bahseder.¹⁹⁰ Dev-Genç işte böyle bir siyasal ortamda doğacaktır. Dev-Genç'in iki yıllık hayatı süresince (1969-1971), gençlik liderleri gerilla savaşı verebilmek için Filistin'de askeri eğitim almaya gideceklerdir.¹⁹¹

FKF'nin Dev-Genç ismini almadan evvel içindeki TİP'lileri tasfiye etmiş olması izleyeceği yol hakkında az çok fikir verir. Bu şekilde parlamentarizme açık bir şekilde cephe alınır. 1970'lerde adından söz ettirecek olan radikal gençlik örgütlerinin neredeyse hepsi Dev-Genç'ten doğacaktır.

FKF'nin Dev-Genç'e dönüşmesinden birkaç ay sonra MDD'ci gençlerin yayın organı niteliğinde olan "Aydınlık Sosyalist Dergi (ASD)" ikiye ayrılır. Derginin 10 Ocak 1970 tarihli 16. sayısı henüz matbaadayken Münir Ramazan Aktolga, imtiyaz sahipliğini öne sürerek Doğu Perinçek ve arkadaşlarını dergiden tasfiye eder. Bunun üzerine Doğu Perinçek de arkadaşları, Cengiz Çandar, Atıl Ant, Ömer Özerturgut ve Gün Zileli ile beraber "Proleter Devrimci Aydınlık (PDA)" dergisini çıkarmaya başlar. PDA'cılarla ASD'ciler birbirlerini "sağ sapma" içinde bulunmakla suçlamaya başlarlar. Bu ayrışmada gençlerin ağabeyi konumunda olan, MDD ideolojisinin teorisyeni Mihri Belli ASD saflarında kalır.¹⁹² PDA'cılar daha sonra Dev-Genç'ten de tasfiye edilirler.¹⁹³ O günlerde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yapılan bir panelde, Şahin Alpay ile Doğu Perinçek, ASD'lileri "ilkesiz" olmakla suçlarken; Vahap Erdoğan ile Seyhan Erdoğan ise PDA'cıları "küçük burjuva kuyrukçusu" olmakla itham eder. Birbirlerini bu şekilde suçlamanın devamında ise, ASD'ciler PDA'lıların üniversitede dergi satmalarına engel olurlar ve aralarında taşlı sopalı kavgalar meydana gelir.¹⁹⁴ Bu şekilde Dev-Genç, Mihri Belli'nin fikirlerinin etkisinde olan ASD'cilerin eline geçmiş olur. Bu derginin taraftarları daha sonra Mahir Çayan'ın önderliğini yaptığı Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi'ni (THKP-C) oluşturacaktır.

ASD taraftarları ile PDA'cılar arasında başlayan fikir ayrılıklarından sonra Mihri Belli'nin önerdiği bir tarzda siyasi parti kurma fikri gündeme gelir. Bununla ilgili 29-30

¹⁹⁰ Çalışlar, **a.g.e.**, s.13.

¹⁹¹ Aydın Çubukçu, "TDKP – "Halkın Kurtuluşu": Gerilladan Partiye", **Modern Türkiyede Siyasi Düşünce: Sol C VIII**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.724.

¹⁹² Öznur, **a.g.e.**, s.244-245.

¹⁹³ Turhan Feyizoğlu, **Mahir: On'ların Öyküsü**, 8. b., İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2004, s.177.

¹⁹⁴ Feyizoğlu, Mahir..., **a.g.e.**, s.178-179.

Ekim 1970’de TİP’e muhalif olan kesimlerin katılacağı bir kurultay organize edilir. Ancak Hikmet Kıvılcımlı adı etrafında yaşanan tartışmalardan ötürü Dev-Genç Genel Başkanı Ertuğrul Kürkçü ile Ziya Yılmaz Kurultay bildirisine attıkları imzayı geri çekerler.¹⁹⁵ Mihri Belli, Çayan’ın ekibinin fikirlerini “*Antisovyetizme kaçan Maocu-Fokocu karması görüşler*” olarak nitelendirir.¹⁹⁶ Kurultaydan kısa bir süre sonra da Mahir Çayan’ın yazdığı, Yusuf Küpeli, Ertuğrul Kürkçü ve Münir Ramazan Aktolga’nın da imzaladığı “*Aydınlık Sosyalist Dergi’ye Açık Mektup*” adlı bir broşürle de Çayan ve arkadaşları Mihri Belli ekibinden kopar.¹⁹⁷ Mihri Belli ve ASD’nin “sağcı” ilan edildiği broşürde şunlar yazılıdır:

“Artık Mihri Belli’nin sağcı görüşlerinden dolayı harekete tam bir kargaşa hakim olmuştur. Bu kargaşa, hareketin hem teorik, hem de pratik ilerleyişine engel olmaya başlamıştır. Artık, ayrılık parolamızdır.

*Ve proleteryanın devrimci ilkelerini her şeyden üstün tutan, devrimci şerefi ve namusu olan her devrimcinin yapacağı gibi Mihri Belli ve onun temsil ettiği akımla bütün organik bağlarımızı kestik!”*¹⁹⁸

Çayan ve arkadaşlarının ayrılışı bir bakıma kuracakları THKP-C’nin manifestosu niteliğindedir.

Dev-Genç içinden doğacak bir diğer örgüt de Deniz Gezmiş’in liderliğini yaptığı Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) olacaktır. Kır gerillası stratejisini savunan THKO, Che Guevara ve Küba Devrimi’nden etkilenmiştir. Buna karşılık THKP-C ise Tupamaros gerillacılığı ile Carlos Mariquella’nın “*Şehir Gerillası*” kitabında yazdığı fikirlerden etkilenmiştir.¹⁹⁹

12 Mart 1971 Muhtırası verildiğinde bunu bir sol-darbe olarak algılayıp alkışlayacakların arasında Dev-Genç de vardır. Dev-Genç yayınladığı bildiriyle askerin verdiği muhtıraya sahip çıkar.

¹⁹⁵ Öznur, **a.g.e.**, s.279

¹⁹⁶ Mihri Belli, **İnsanlar Tanıdım**, C II, 2. b., İstanbul: Doğan Kitap, 1999, s.199.

¹⁹⁷ Feyizoğlu, Mahir..., **a.g.e.**, s.307.

¹⁹⁸ Mahir Çayan, **Bütün Yazılar**, Ankara: Devrimci Yol Yayınları, 1978, s.188.

¹⁹⁹ Çubukçu, **a.g.m.**, s.727-736.

3. 9 MART 1971 DARBE GİRİŞİMİ

Daha evvel de ifade ettiğimiz gibi 27 Mayıs darbesi, ordu içindeki emir-komuta zincirini bozmuş, ordudaki İttihatçı darbeci geleneği hortlatmıştır. 1960'lı yıllarda ordunun üst kesimindeki askerlerin dahil olduğu cuntalar vardır. Talat Aydemir'in öncülüğünü yaptığı darbe girişimlerinde de gördüğümüz gibi bu cuntalar, harekete geçmek için uygun zamanı kollarlar.

1960'lı yılların sonlarında Türkiye en hareketli günlerini yaşar. 1968 baharında Paris'te başlayan gençlik eylemlerinin benzerlerine İstanbul ve Ankara'da da rastlanır. Üniversiteli gençler, rektörlükleri işgal ederek ders boykotları yaparlar. Deniz Gezmiş, Oral Çalışlar, Doğu Perinçek gibi önemli gençlik liderlerinin öncülük ettiği gruplar, Samsun'dan Ankara'ya kadar yürüyüşler düzenlerler.

15-16 Haziran 1970'te İstanbul ve Kocaeli'de başlayan işçi grevleri Türkiye'de bir benzeri görülmemiş işçi hareketliliğinin yaşanmasına neden olur.

Böyle bir dönemde ortaya çıkan askeri cuntalar, bir taraftan ordu içinde örgütlenirken bir taraftan da bu toplumsal hareketleri kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmeye çalışırlar.

27 Mayıs 1960 darbesini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi'ne mensup askerlerin öncülük ettiği bu gruplar, askeri bir darbe gerçekleştirmek için çalışırlar. Burada belli başlı üç gruptan söz edilebilir. Bunlardan ilki, MBK üyesi Cemal Madanoğlu'nun liderliğini yaptığı ve içinde daha çok Devrim Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal gibi dönemin entelektüellerinin olduğu sivil alanda örgütlenmeye çalışan bir cuntadır. Bir diğeri, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ile Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un önderlik ettiği, ordu içinde örgütlenen ve asıl darbeyi yapacak olan cuntadır. Üçüncü cunta ise, MBK'nın tasfiye edilen Ondörtler kanadından olan Numan Esin, İrfan Solmazer ve Orhan Kabibay'ın öncülük ettiği, ordudaki eski bağlantılarını kullandıkları, hem sivil alanda hem de ordu içinde örgütlendikleri cuntadır. Ancak hemen belirtelim, bu cuntalar birbirinden habersiz olarak örgütlenmiş,

müstakil cuntalar değildir. Gruplar, birbirinden haberdardır, lâkin farklı amaçlar için mücadele ederler. Örneğin, Gürler-Batur cuntası, muvazzaf askerler içinde örgütlenerek darbeyi yapacak grup olarak çalışmalarını yürütürlerken; Madanoğlu cuntası, bir askeri darbe (onların deyimiyle devrim) sonrası lazım olacak kadroları hazırlamaya çalışırlar. Bu bakımdan, darbeye bakış ve politik yönelim bakımından birbirlerinden farklı değillerdir.

3.1. Cuntaların Oluşumu

3.1.1. Madanoğlu Grubu

12 Mart'a giden yolda ordu içinde oluşan cuntalardan en fazla gündeme geleni Madanoğlu cuntası olmuştur. Bunun en önemli nedeni, bu cuntanın 1973 yılında yargılanmaya başlanacak olmasıdır. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesi'nde başlayan yargılamalarda başta Cemal Madanoğlu olmak üzere, Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Osman Köksal gibi birçok isim yargılanacaktır.²⁰⁰

Sıkıyönetim Mahkemesinde açılan davada hazırlanan iddianameye göre, bu oluşum, sosyalist devrim yapmak amacıyla “*Kemalizm maskesi altında*” orduyu tahrik ederek silahlı mücadele faaliyeti göstermektedir.²⁰¹

İddianameye göre, Mayıs 1971 tarihine kadar faaliyet gösteren bu gizli örgüt başlangıçta üç müstakil cunta olarak kurulmuş, daha sonra ittifak edecekleri grup arama zorunluluğundan ötürü birleşmişlerdir. Bu gruplar: sivil grup, asker orijinli şahıslardan müteşekkil grup ve asker gruptur.²⁰²

²⁰⁰ Akyaz, **ag.e.**, s.273.

²⁰¹ **Madanoğlu Cuntası: İddianame**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, t.y., s.18.

²⁰² **ag.e.**, s.21

3.1.1.1. Sivil Grup

Madanoğlu davasının iddianamesine göre, sivil grup, 1962'de Yön dergisini²⁰³, 1969'da da Devrim dergisini kuran gruptur. Bu grubun içinde Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Cemal Reşit Eyüboğlu gibi isimler yer alır.²⁰⁴

Yön dergisi ile Devrim dergisi bölümlerinde daha detaylı ifade edeceğimiz üzere, Doğan Avcıoğlu ve onunla aynı ideolojiyi paylaşan arkadaşları 27 Mayıs darbesine sahip çıkıyorlar, ancak darbenin sivil kadro alanında yetersiz kaldıklarını savunuyorlardı. Onlara göre darbenin bir insan kaynağı olması gereklidir. Bu bakımdan Madanoğlu cuntası içinde örgütlenen sivil grubunun esas işi budur. Yani bir sol darbe sonrasında iş yapacak sivil kadrolar yetiştirmek. Nitekim, Avcıoğlu, Ziverbey Köşkü'nde yapılan sorgulamalarda bunu ifade ederek, *"İşte biz, fikir ve kadro planında 27 Mayıs müdahalesinin uğradığı talihsizlik bir daha tekrarlanmasın diye, fikir planında birleşmeyi ve mümkün olduğu kadar geniş, anlaşmış ve yetenekli bir kadro kurmaya çalışmayı hayati önemde sayıyorduk"*²⁰⁵ diye ifade etmiştir.

Avcıoğlu'na göre, ordunun yüksek komuta kademesinde reformculuk fikri egemendir. Komuta kademesinin böyle düşündüğünü de kendisine MBK'nın Ondörtler kanadından olan CHP Milletvekili Orhan Kabıbay'ın söylediğini iddia eder.²⁰⁶ Reformculuktan kasıt, bir askeri darbenin gerçekleşmesidir. Bunun için de reformculara yardımcı olunmalı onlar için sivil kadro hazırlanmalıdır.

1960'ların entelektüel gündemini belirleyen Yön dergisinin genel yayın yönetmenliğini yapan Doğan Avcıoğlu başta üniversite öğrencileri olmak üzere birçok kesim arasında oldukça popüler bir isimdir. Avcıoğlu'nun fikirleri genç subaylar arasında da tutulurdu. 1968'de yayınlanan Türkiye'nin Düzeni²⁰⁷ kitabı dönemin sol sempatizanı okur yazar kitlesi açısından başucu kitabı niteliğindedir. Öyle ki Kara Kuvvetleri Komutanı

²⁰³ Yön dergisi için 4.2.2.'ye bkz.

²⁰⁴ Madanoğlu Cuntası, **a.g.e.**, s.24.

²⁰⁵ Nazlı Ilıcak, **12 Mart Cuntaları**, y.y., t.y., s.323.

²⁰⁶ **a.g.e.**, s.322.

²⁰⁷ Doğan Avcıoğlu, **Türkiyeni Düzeni**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1968

Orgeneral Faruk Gürler, “*Türkiye’nin Düzeni kitabını okumayan bir subayı çok eksik bulurum*” sözleriyle Avcıoğlu’nun ordu için ne kadar önemli bir isim olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁸

İddianameye göre grubun kuruluş tarihi belli değildir. Ancak bu grubun mensupları olan İlhan Selçuk, Doğan Avcıoğlu, İlhami Soysal ve Cemal Reşit Eyüboğlu Yön dergisinin kuruluşundan itibaren bir araya gelerek ortaklaşa hareket etmişlerdir. Avcıoğlu ve arkadaşları, başlangıçta Orhan Kabibay ve arkadaşlarının oluşturduğu cuntaya dahil olmuşlarsa da 1969 yılı başlarından itibaren görüşmeye başladıkları Cemal Madanoğlu cuntasına dahil olmuşlar ve 1969 yılının Ekim ayında da Devrim dergisinin yayın hayatına girmesiyle beraber Kabibay cuntasından ayrılarak Madanoğlu cuntasına dahil olmuşlardır.²⁰⁹

3.1.1.2. Asker Orijinli Sivil Grup

Bu grubun kuruluş tarihi Milli Birlik Komitesi’nin lağvedilmesinden sonraki tarihe yani 1961-1962 yıllarına rastlamaktadır. Grup, MBK üyesi Cemal Madanoğlu’nun liderliği etrafında Osman Köksal, Necdet Duvencioğlu ve Hıfzı Kaçar’dan oluşur. Madanoğlu ile Köksal 27 Mayıs darbesini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi’nin üyeleridirler. Her iki isim de Tabii Senatörlük görevinden istifa etmişlerdir. Hıfzı Kaçar ise Madanoğlu ile akrabadır.²¹⁰

İddianameye göre, Madanoğlu ve ekibi, başlangıçta belli bir dünya görüşüne sahip değillerdir. Türkiye’nin mevcut sorunlarına var olan iktidarın çözüm getirmeyeceğine inanıyorlar ve demokratik yollarla da iktidarı değiştirme olanağı bulunmadığı için birtakım çözüm yolları ararlar. Bu arayış sonucunda meselelere sol bir perspektiften bakmaya başlamışlardır. Sosyalist bir gruba dayanarak iktidara gelmeyi düşünen ihtilâlciler bir niteliğe sahiptirler.²¹¹

Asker orijinli sivil gruba mensup olan Necdet Duvencioğlu aynı zamanda Faruk Gürler-Muhsin Batur cuntasının da içinde yer alır. Duvencioğlu, Batur-Gürler cuntası

²⁰⁸ Celil Gürkan, **12 Mart’a Beş Kala**, 2. b., İstanbul: Tekin Yayınevi, 1986, s.130.

²⁰⁹ Madanoğlu Cuntası, **a.g.e.**, s.31.

²¹⁰ **a.g.e.**, s.31-32.

²¹¹ **a.g.e.**, s.32.

olarak sivil kadrolara ihtiyaç duymalarından ötürü Madanoğlu cuntası ile ilişkiye geçtiğini belirtir.²¹² Buradan da anlaşılacağı üzere, ordu içinde örgütlenen cuntalar olsun ya da sivil alanda örgütlenen cuntalar olsun birbirleriyle ilişki halindedirler.

Necdet Düvencioğlu'nun gruba katılmasından sonra Emekli Kurmay Albay Zeki Ergun da bu grubun üyesi olmuştur. Ergun'un da gruba dahil olmasının ardından asker orijinli sivil grup Ankara ve İstanbul grupları olarak iki ayrı gruba ayrılırlar. Grubun Ankara kolunu, Cemal Madanoğlu ile Osman Köksal oluştururken; İstanbul kolunu Hıfzı Kaçar, Necdet Düvencioğlu ve Zeki Ergun oluşturur.²¹³

3.1.1.3 Asker Grup

Madanoğlu davasının iddianamesine göre, asker grubun oluşumu 1967 yılına dayanmaktadır. Harb Akademileri çevresinde bir araya gelen grup içerisinde Kur. Alb. İbrahim Artuç, Kur. Alb. Adnan Arabacıoğlu, Kur. Alb. Orhan Seyfi Güven, Kur. Alb. Fahrettin Tezel, Kur. Alb. Adnan Kaptan ve Kur. Alb. Cemalettin Korkut yer almaktadır. Türkiye'nin var olan sıkıntılarını ancak askerî yöntemlerle çözebileceğine inanan bu grup, Madanoğlu cuntasının diğer iki grubu kadar aşırı olmasa da sola dönük ihtilâlcî bir yapıdadırlar. Bu grup, bir süre sonra genişleyerek İstanbul ve Marmara grupları olarak ikiye ayrılırlar. Asker grup, sivil kadroya duydukları ihtiyaç için Madanoğlu grubu ile iletişime geçmişlerdir. Madanoğlu grubunun Avcıoğlu grubu ile birleşmesinden evvel de asker grup, Madanoğlu grubu ile birleşmiştir. Ancak, grubun liderliği konusunda aralarında tam bir mutabakat sağlanamaz. Asker grup, Madanoğlu'nun liderliğine karşı olmamakla beraber, liderliğin zaman içinde hareket içinden çıkacağı görüşüyle; asker orijinli sivil grup, Madanoğlu'nun liderliğini önermektedir.²¹⁴ Bu grubun etkin isimlerinden biri de Tank Binbaşı Yılmaz Akkılıç'tır. Akkılıç, Seferberlik Tetkik Kurulu gibi ordu içinde operasyonel bir konumu olan bir kurulda özel personel statüsünde bir göreve sahiptir. Akkılıç, Talat Aydemir'in her iki darbe girişiminde de görevler üstlenen bir askerdir. Uğur Mumcu'nun

²¹² Ilıcak, 12 Mart..., a.g.e., s.211.

²¹³ Madanoğlu..., a.g.e., s.33.

²¹⁴ a.g.e., s.34-37.

bu ismi İlhami Soysal'a önermesi ile Akkılıç da Madanoğlu Cuntasının aktif bir üyesi olur.²¹⁵

3.1.1.4 Grupların Birleşmesi

Her üç grubu bir araya getiren ortak görüş de sivil-asker birlikteliği olmadan yapılacak olan darbenin başarısızlığa mahkûm olduğuna dair duydukları inançtır. Gruplar bir araya geldikten sonra Madanoğlu cuntası İstanbul ve Ankara grubu olarak ikiye ayrılır. Ankara Kolu: Cemal Madanoğlu, Osman Köksal, Cemal Reşit Eyüboğlu, Doğan Avcıoğlu, İlhami Soysal. İstanbul Kolu: Hıfzı Kaçar, Necdet Düvencioğlu, İlhan Selçuk, Zeki Ergun, Cengiz Ballıkaya, Adnan Kaptan, Adnan Arabacıoğlu, Fahrettin Tezel, İbrahim Artuç, Seyfi Güven, Cemalettin Korkut.²¹⁶

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi asistanı olan Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) mensubu Mahir Kaynak, 1967 yılından beri irtibatla olduğu Hıfzı Kaçar aracılığıyla cuntanın İstanbul koluna dahil olur.²¹⁷ Bu şekilde Madanoğlu cuntasının tüm faaliyetleri MİT tarafından izlenir. 12 Mart sonrasında Madanoğlu cuntası hakkında açılacak olan dava da bu toplantılarda Kaynak'ın üzerindeki kayıt cihazı ile aldığı ses kayıtlarına dayanacaktır. MİT bu bilgileri Başbakan Süleyman Demirel'e de rapor ettiği için Demirel, Madanoğlu ve ekibinin faaliyetlerinden haberdar olur.²¹⁸ Bu bilgiler aracılığıyla hükümet, cunta içinde yer alan askerlerin de görev yerlerini değiştirir.

3.1.1.5. Devrim Genel Kurulu

Madanoğlu cuntası, kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere “*Devrim Genel Kurulu*” adını verdikleri bir yapı oluştururlar. Bu kurulun yeminli üyeleri şunlardır: Cemal Madanoğlu (Başkan), Doğan Avcıoğlu (Genel Sekreter), İlhan Selçuk (İstanbul irtibatçısı),

²¹⁵ Erol Bilbilik, *Öncesi ve Sonrasıyla 9 Mart-12 Mart Süreci*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2003, s.124.

²¹⁶ Madanoğlu ..., *a.g.e.*, s.41-42.

²¹⁷ *a.g.e.*, s.65.

²¹⁸ Ilıcak, 12 Mart..., *a.g.e.*, s.90.

İlhami Soysal, Osman Köksal, Yılmaz Akkılıç ve Cemal Reşit Eyüboğlu.²¹⁹ 1971 yılının Mayıs ayında 9 Mart darbe girişimine adı karıştığı gerekçesiyle Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ile ilişkisi kesilen Deniz Binbaşısı Erol Bilbilik'in iddiasına göre, Şevket Süreyya Aydemir de Devrim Genel Kurulu'nun üyesidir. Altan Öymen'in ise ileriki zamanlarda kurula üye yapılması planlanır.²²⁰

Cuntanın ayrıca bir tüzüğü de mevcuttur. İddianameye göre bu tüzük, İttihat ve Terakki tüzüğünün güncelleştirilmiş bir halinden ibarettir. Tüzüğe göre kurulmuş olan Devrim Genel Kurulu, legal hale gelinceye kadar ulusal devrim partisi işlevi görecektir. Bu kurul, darbe öncesi hazırlıklarla ilgili alınacak kararların en yüksek organı işlevini görmektedir. Bu gizli yapılanmanın içine sadece güvenilir insanlar alınacak ve neticede gerçek bir sivil-asker kenetlenmesi sağlanmaya çalışılacaktır. Yazılı belgelerin ele geçirilmesi tehlikesi var olduğundan ötürü yazılı belge kullanılmaması yönünde bir karar alınmıştır. Ancak bunun tek istisnası, Madanoğlu'nun 1965 seçimlerindeki arta kalan oy pusulalarının arkasına yazdığı tüzüktür.²²¹

Bütün bunların yanında Madanoğlu cuntasına dahil olanlara yemin ettirilir. Sol-Kemalist ilkelerin yazılı olduğu yemin metnine göre üyeler başkana ve örgüte bağlı kalacaklardı. Söz konusu yemin metni:

*“Türkiye'nin ulusal kurtuluşu için sömürge düzeni yıkmak, gerici, tutucu ve gayri milli güçleri yok etmek, Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 'ulusal tam bağımsızlık' ülküsünü gerçekleştirmek uğruna devrim örgütüne giriyorum. Üstüme düşen ödevi sınır ve engel tanımadan yapacağım, paylaştığım sınırları sonuna dek saklayacağıma, Başkan'a ve Örgüte bağlı kalacağıma namusum, bayrağım ve silahım üzerine yemin ederim”*²²²

şeklindeydi.

²¹⁹ a.g.e., s.316.

²²⁰ Bilbilik, a.g.e., s.109.

²²¹ Madanoğlu..., a.g.e., s.42.

²²² Bilbilik, a.g.e., s.114.

3.1.2. Faruk Gürler-Muhsin Batur Grubu

12 Mart'a giden yolda en etkili cuntayı Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ile Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un içinde bulunduğu grup oluşturmaktadır. Darbeyi yapacak olan muvazzaf askerler olunca bunun böyle olması anlaşılabilir bir durumdur.

12 Mart 1971 muhtırası verildikten birkaç gün sonra ordudan ihraç edilen²²³ isimlerden Tümgeneral Celil Gürkan, kendi anlatımına göre, cuntaya dahil olma teklifini CHP Milletvekili olan ve MBK'nın 14'ler kanadına mensup Orhan Kabibay'dan alır. Kabibay Gürkan'a, orduda bir ihtilâl hazırlığı olduğunu, ordunun üst kanadının da ihtilâl fikrine sıcak baktığını anlatır. Gürkan da Kabibay'a, memleket olarak zor günlerden geçtiklerini, Atatürkçülüğe meydan okunduğunu, öncelikle komuta katındaki askerlerin Milli Güvenlik Kurulu'nda (MGK) anayasal güçlerini kullanmalarını, eğer bu yetmezse emir-komuta zinciri içinde müdahale edilmesi gerektiğini düşündüğünü belirtir.²²⁴ Bu görüşmeden sonra Gürkan, cuntanın elemanlarından biri olur.

Madanoğlu cuntası bölümünde de gördüğümüz üzere Kabibay'ın liderliğini yaptığı cunta, diğer cuntalarla iletişimi sağlayan ekipti. Gürkan, bu cuntaya dahil olduktan sonra Madanoğlu cuntasına mensup olan Kur. Alb. Adnan Arabacıoğlu ve Kur. Alb. İbrahim Artuç'un da olduğu toplantılara katılır. Bu toplantıların ev sahipliğini yapan isim de Dr. Memduh Eren'dir.²²⁵

Orhan Kabibay'ın, Sarp Kuray ve arkadaşlarına söylediğine göre, cuntanın tepe noktasında Faruk Gürler, Muhsin Batur ve Oramiral Kemal Kayacan vardır. Komuta kademesinin altında ise, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan Tümgeneral Celil Gürkan, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan Tuğgeneral Aydın Kirişoğlu ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan Tuğamiral Vedii Bilget yer alır.²²⁶

²²³ 16 Mart 1971 tarihinde ismi, cunta faaliyetlerine karışmış olan 5 general, 1 amiral ve 35 albay emekliye sevk edildiler. **Milliyet**, 17.03.1971, s.1.

²²⁴ Ilıcak, 12 Mart..., **a.g.e.**, s.14-19.

²²⁵ Nazlı Ilıcak, **a.g.e.**, s.29.

²²⁶ Kuray, **a.g.e.**, s.419.

Darbeci askerler, emir-komuta zinciri içinde hareket etmek istemelerine rağmen ordunun mevcut durumu buna elverişli değildir. Aydemir'in başarısız darbe girişimleri sırasında Genelkurmay Başkanı olarak görev yapan ve bu girişimlere karşı cephe almış olan dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay bir askeri müdahaleye karşıdır. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel de 12 Mart üzerine verdiği bir röportajda Sunay'ın ılımlı kişiliğine vurgu yapar.²²⁷ Ayrıca, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç da Gürler ve Batur'a göre meşruiyetçi bir çizgidedir. Dolayısıyla emir-komuta zinciri içinde hareket etmek güçtür. Ancak, ordudaki alt düzey subaylar Batur'un ve Gürler'in bir hareket içinde olabileceklerine ihtimal verirler. Batur zaten böylesi bir işe dünden hazırdır.²²⁸

9 Mart öncesinin tutkulu darbecisi olan Muhsin Batur, MGK'da hükümete yönelik sert konuşmalar yapar. Yaptığı konuşmalar basında "muhtıra" olarak adlandırılır. Ayrıca Başbakan'a ve Cumhurbaşkanı'na gönderdiği mektuplarla ordudaki orta düzey subayları oldukça heyecanlandırır.²²⁹

Batur, 28 Mart 1970'teki MGK toplantısında yaptığı konuşmada, söylediklerinde hukuk dışı noktalar olduğunu baştan kabul ederek MGK'nın istişari bir kurul olmasının Anayasa'da yazılmış teorik bir ifade olduğunu, kurulun bunun ötesinde işler yapması gerektiğini belirtir.²³⁰ Üstü örtük bir şekilde siyasal iktidara müdahale edilmesi gerekliliğini savunan Batur, bir sonraki MGK toplantısı öncesi kuvvet komutanlarının kendi arasında yaptığı toplantıda ise, birtakım işler sıraladıktan sonra, bunların yapılmaması halinde darbe yapılması gerektiğini savunur. Batur, 1961 genel seçimlerinden sonra ordunun üst kanadının baskısıyla siyasi parti liderleri arasında imzalanan protokole benzer bir mutabakat imzalanması gerektiğini savunur. Buna göre, Cumhurbaşkanı başkanlığında üç büyük partinin yöneticileriyle bir toplantı yapıp, onların asgari müştereklerde birleşmeleri sağlanacaktır. Bu şekilde ordunun gerekli gördüğü reformlar yapılacaktır.²³¹

²²⁷ Ilıcak, 12 Mart..., **a.g.e.**, s.92.

²²⁸ Vedii Bilget, **Girdap**, C I, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2002, s.28.

²²⁹ Batur'un bu mektuplarından bir örnek: "Gnl. Batur 'Otorite buhranı var' diyor", **Milliyet**, 21.06.1970.

²³⁰ Batur, **a.g.e.**, s.176.

²³¹ **a.g.e.**, s.179.

3.1.3. Orhan Kabibay Grubu

Orhan Kabibay, Numan Esin, İrfan Solmazer'in yönettiği bu cunta, diğer gruplarla ordu üst kademesi arasındaki ilişkileri sağlar.²³² Bu üç ismin ortak özelliği, MBK'nın Ondörtler kanadına mensup olmalarıdır. Ondörtler'in iki yıllık yurtdışı görevleri bitip de Türkiye'ye döndükten sonra Numan Esin, CKMP'ye girip Genel Başkan Yardımcılığı görevine kadar yükselir. Orhan Kabibay ile İrfan Solmazer ise CHP'ye girer.²³³

Numan Esin'in cuntaya dahil olmasından sonra Kabibay, kendisini Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal ile tanıştırır. O dönem Avcıoğlu ve arkadaşları Kabibay Cuntasından henüz ayrılmış değillerdir. Daha sonraki zaman diliminde ise, CHP Konya Milletvekili Av. Fakih Özfakih²³⁴ ile Emekli Yarbay Talat Turhan cuntaya dahil olurlar.²³⁵

Ondörtler, her ne kadar MBK'dan tasfiye edildikten sonra ordu içinde aktif bir görev almamışlarsa da ordu içindeki bağlantılarını muhafaza etmektedirler. Buna karşılık, ordu içinde de alt ve orta düzey subaylarda Ondörtler'e karşı bir güven duygusu söz konusudur. Orhan Kabibay'ın Kara Kuvvetleri'nde bir ağırlığı söz konusuysa; Numan Esin'le İrfan Solmazer'in Hava Kuvvetleri'nde ağırlığı vardır.²³⁶

Numan Esin'in, Ziverbey Köşkü'nde verdiği el yazısı ifadelerine göre, Esin, Kabibay'a bağlı olarak Deniz Kuvvetleri'nin genç subay kadrosundan Sarp Kuray ve iki arkadaşıyla ilişkidir. Orhan Kabibay Kara Kuvvetleri ile ilişki kurarken; Av. Fakih Özfakih, Meclis, Danıştay, Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi üyeleri ile ilişkidir. İstanbul'da bulunan Talat Turhan ise İstanbul'daki cunta mensupları ile ilişki içerisinde bulunur.²³⁷

²³² Kuray, **a.g.e.**, s.419.

²³³ Numan Esin, Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayıs'ının Anıları, İstanbul: Doğan Kitap, 2005, s.245.

²³⁴ Av. Fakih Özfakih, aynı zamanda Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler'in şahsi avukatıydı.

²³⁵ Ilıcak, 12 Mart..., **a.g.e.**, s.240-241.

²³⁶ Sarp Kuray, Kişisel Görüşme, 2013.

²³⁷ Ilıcak, 12 Mart..., **a.g.e.**, s.241.

3.1.4. Grupların Gençlik Örgütleri ve Sivil Örgütlerle İlişkileri

9 Mart 1971 darbe girişimini planlayan ekibin, sadece asker içinde örgütlenmediğini sivil alanda da etkin bir güç olarak çalıştığını daha evvel ifade ettik. Madanoğlu cuntasının sivil kolu, darbe sonrasının hazırlıklarını yapar. Ancak bunun yanında darbe yapmak için mevcut ortamı yaratacak güçlere de ihtiyaç vardır. Bu konuyla ilgili elimizde yeteri kadar kaynak olmasa da askerlerin, sivillerle iletişime geçtiğini görmekteyiz. Orhan Kabibay'ın iletişime geçip, cuntaya kattığı en önemli isimlerden biri, 16 Aralık 1969'da yayınlanan "69 Subay Bildirisi"nin imzacılarından olduğu için ordudan atılan ve sonrasında Dev-Genç'e katılan Sarp Kuray'dır.

1971 yılının Ocak ayında, Orhan Kabibay, Sarp Kuray'ı, tedavi gördüğü Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) Hastanesi'ne davet eder. Görüşmeye Sarp Kuray ile iki Askeri Tıbbiyeli ile bir denizci subay giderler. Kabibay'ın yanında, Kabibay cuntasının etkin isimlerinden Numan Esin, İrfan Solmazer ve Talat Turhan da vardır. Kabibay, Kuray'a belirledikleri "D günü"nde (Devrim günü) yapacakları darbeyi desteklemelerini ister. Kuray, bu teklif karşısında konuyu Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya danışacaklarını ve sonrasında orduda ve Dev-Genç içinde beraber hareket ettikleri gruplarla bir toplantı yaptıktan sonra karar vereceklerini söyler.²³⁸

Hikmet Kıvılcımlı'dan onay alan Sarp Kuray ve arkadaşları Ankara'nın Dikmen semtinde bir toplantı organize ederler. Bu toplantıda THKP-C'nin irtibatla bulunduğu havacı subaylar, Dev-Genç'liler vardır. Bunun dışında Türkiye'nin değişik yerlerinden gelmiş genç subaylar da toplantıda hazır bulunurlar.²³⁹ Deniz Gezmiş'in liderliğini yaptığı Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun (THKO) temsilcisi toplantıda bulunmaz, ancak, toplantıda konuşulan konular Kuray tarafından Gezmiş'e iletilir. Mahir Çayan'ın lideri olduğu Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi adına toplantıya katılanlar ise, (THKP-C) "biz sağdan da gelse soldan da gelse bir darbeye karşıyız" diyerek toplantıyı terk ederler.²⁴⁰

²³⁸ Kuray, a.g.e., s.411.

²³⁹ Feyizoğlu, Mahir..., a.g.e., s.323.

²⁴⁰ Kuray, a.g.e., s.414.

Kuray'a göre, THKP-C'lilerin bu tavrı darbeye karşı olmalarından ziyade Hava Kuvvetleri içinde irtibatla oldukları subaylar aracılığıyla Muhsin Batur ile olan ilişkilerinden kaynaklanmaktadır.²⁴¹ O gün toplantıda bulunan ve toplantı sonucu kurulan komiteye seçilen İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği Başkanı Gökalp Eren de Kuray'a benzer bir iddiada bulunmaktadır. Eren, “*THKP-C dışta kalmayı tercih etti. Çünkü o ordu içinde daha yükseklere kadar ulaşıyor*” demektedir.²⁴²

Dikmen toplantısı sonrası seçilen komite, ertesi gün İrfan Solmazer'in Ankara'nın Kızılay semtinde bulunan evinde Orhan Kabibay, Numan Esin, İrfan Solmazer, Talat Turhan ve Av. Fakih Özfakih ile bir araya gelirler. Devrimci subaylar, yüksek subayların yer aldığı üst organda kendilerinin de bir temsilci bulundurmak istediklerini söylerler. Ancak bu öneri Kabibay tarafından kabul edilemez bulunur. Çünkü üst subaylar arasında bir denge tutturulmuştur. Bu organa devrimci bir subayın katılması dengeleri ortadan kaldırmak anlamına gelecektir.²⁴³

Kabibay, bu toplantıda devrimci gençlerden kimi isteklerde bulunur. Kabibay'ın bu taleplerinden biri de Başbakan Süleyman Demirel'in kardeşi Hacı Ali Demirel'e ait olan Yükseliş Koleji'nin bombalanmasıdır. Bu bombalamadan sonra Muhsin Batur, MGK'da Demirel'e, “kendi kardeşine ait işyerlerini bile koruyamadığı bir ortamda, ülke genelinde asayişi nasıl sağlayabileceği” gibi sorular yöneltecektir. Eylemlerle amaçlanan şey, kaos ortamı oluşturmaktır. Böylelikle Demirel'in başında bulunduğu AP Hükümetinin Türkiye'yi yönetemediği vurgulanmış olacaktır.²⁴⁴

Buna benzer bir diğer eylem de Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi (DTCF) önünde düzenlenen bir miting sırasında planlanır. Buna göre, miting dağıldıktan sonra Sıhhiye'deki Orduevi önünde iki bomba patlatılacak böylelikle asker kışkırtılacaktır.²⁴⁵

Elbette bu yardımlar tek taraflı değildir. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının polis tarafından sürekli olarak takip edildiği bir dönemde Kabibay ekibinden yardım istenir.

²⁴¹ Sarp Kuray, Kişisel Görüşme.

²⁴² Feyizoğlu, Mahir..., **a.g.e.**, s.324.

²⁴³ Kuray, **a.g.e.**, s.420.

²⁴⁴ **a.g.e.**,

²⁴⁵ Hasan Cemal, **Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım**, İstanbul: Everest Yayınları,2012, s.1

Onlar da Tarım eski Bakanı Turhan Şahin'in arabasını, Gezmiş ve arkadaşlarının yer değiştirmesi için kendilerine tahsis ederler.²⁴⁶

Yukarıda da belirttiğimiz üzere THKP-C'nin ve Mahir Çayan'ın cunta ile olan ilişkileri Orhan Kabibay üzerinden değil, Hava Kuvvetleri içindeki subaylar aracılığıyla doğrudan Muhsin Batur üzerinden kurulur. Bu ilişkiyi sağlayan isimler ise, Mahir Çayan'ın nişanlısı Gülten Çayan'ın kardeşi Hava Yüzbaşı Orhan Savaşçı ile Hava Binbaşı İbrahim Keskin'dir.²⁴⁷ THKP-C mensubu Orhan Savaşçı, Madanoğlu ve Gürler-Batur cuntalarına mensup, Erol Bilbilik ile ilişkidir. Erol Bilbilik, Orhan Savaşçı'nın ekibi ile birlikte kendisine destek verdiğini ifade eder.²⁴⁸

THKP-C davasının iddianamesinde de, Orhan Savaşçı ile Mahir Çayan'ın nişanlısının babasına ait evde sık sık buluşmalar gerçekleştirdikleri, bu buluşmalarda kurulan gizli örgüt hakkında konuştukları dile getirilir.²⁴⁹

Mahir Çayan'ın da Deniz Gezmiş'in de 9 Mart'taki darbe girişiminden haberleri vardır. Her iki isim de farklı saiklerle de olsa darbe girişimlerine destek vermektedirler. THKP-C'liler de THKO'lular da "ilerici darbe"den sonra sosyalist devrim için işlerinin daha da kolaylaşacağını düşünmektedirler. Kabibay'ın Dikmen toplantısı sonrası Solmazer'in evinde Sarp Kuray ve arkadaşlarından istediği "devrimci eylemler" gibi Çayan ve Gezmiş'ten de devrimci eylemler beklenmektedir. Gezmiş'in de Çayan'ın da sosyalist düşünceleri askerler açısından makul kabul edilmez. Ancak, bu tarz devrimci eylemlerle bir darbe ortamının yaratılması için bu isimlerle ilişki kurmak, askerler açısından faydalı gözükmektedir.

Darbenin gerçekleşeceği 9 Mart gecesi de, THKP-C'liler, Ankara'nın değişik yerlerinde nöbet tutarlar. Emniyet Genel Müdürlüğü'nü ele geçirme görevi kendisine verilmiş olan Binbaşı İbrahim Keskin, polis müdürlerinin AP iktidarına yakın olmalarından ötürü nasıl davranacaklarını bilemediğini, bu yüzden de silahlı güce ihtiyacı olduğunu belirtir. Bu ihtiyacı karşılamak içinse, THKP-C'lilerden yardım ister. THKP-C'li Orhan Savaşçı, Mustafa Şahin ve Mazhar Ataç da darbe girişiminin start verileceği 9 Mart

²⁴⁶ Sarp Kuray , Kişisel Görüşme.

²⁴⁷ Feyizoğlu, Mahir..., **a.g.e.**, s.190-193.

²⁴⁸ Bilbilik, **a.g.e.**, s.113.

²⁴⁹ **THKP-C Davası İddianamesi**, V Yayınları, Ankara: 1998, s.94.

toplantısına ev sahipliği yapacak olan Hava Kuvvetleri Karargahının önüne gelerek İbrahim Keskin'i beklerler.²⁵⁰

Gezmiş de Dikmen toplantısını Sarp Kuray'dan bütün boyutlarıyla öğrenir. Ayrıca, Gezmiş'in Doğan Avcıoğlu'nun yönettiği Devrim dergisiyle yakın ilişkileri vardır. Gezmiş, Filistin'deki gerilla kamplarından dönerken, gerilla kıyafetleri ile Devrim dergisinin Ankara'daki bürosuna gelen bir isimdir.²⁵¹

Gezmiş, polis tarafından aranırken Ankara'da saklandığı sırada 9 Mart'ın sonucunu bekler. Sonrasında "ilerici darbe" gerçekleşmeyince 14 Mart günü THKO'nun lider kadrosundan olan Yusuf Aslan'la birlikte kaçarlar.²⁵²

Gezmiş ve Çayan'ın ordu içindeki cuntacılarla olan ilişkisinin dışında Mihri Belli'nin de bu cuntalarla çeşitli bağları vardır. İdeolojik planda, Avcıoğlu ile aynı görüşleri paylaşan Mihri Belli'nin bu tür bağlantılar içine girmiş olması şaşırtıcı değildir. Sarp Kuray'ın ifadeleriyle, cuntacılığı Türk soluna bulaştıran bir ismin bu girişimin içinde olmaması şaşırtıcı bir durum olurdu aslında.²⁵³ Demirel de Nazlı Ilıcak'a verdiği röportajda Belli'nin bu girişimlerin içinde olduğunu anlatır.²⁵⁴ Bunun dışında Belli'nin İrfan Solmazer ve Cemal Madanoğlu ile de yakın ilişkileri söz konusudur.²⁵⁵

3.1.5. 9 Mart 1971 Toplantısı

9 Mart 1971'e gelindiğinde her bir cunta içinde çalışmalar tamamlanmış ve artık iktidara el koymak için koşullar oluşmuş durumdadır. Bu tarihte, parlamentonun faaliyetlerine son verilerek, iktidarın tamamen darbeci subayların eline geçmesi planlanır. O günün sabahında Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler ile mutabakata vardıklarını belirterek, cuntanın önde gelen subayları olan Ahmet Dural, Hulusi Kaymaklı, Atif Erçikan, Celil Gürkan, Şükrü Köseoğlu ve Vedi'i Bilget'i Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nda düzenlenecek olan

²⁵⁰ Feyizoğlu, Mahir..., **a.g.e.**, s.347-348.

²⁵¹ Cemal, **a.g.e.**, s.16

²⁵² Kuray, **a.g.e.**, s.415.

²⁵³ Sarp Kuray, Kişisel Görüşme, 2013.

²⁵⁴ Ilıcak, 12 Mart..., **a.g.e.**, s.95.

²⁵⁵ Madanoğlu..., **a.g.e.**, s.125.

toplantıya davet eder. Akşamki toplantıya Vediti Bilget Ankara'da olduğu için katılamamışken; çağrıcılar arasında ismi geçmeyen Kara Kuvvetleri İstihbarat Başkanı Tümgeneral İhsan Över katılır. Toplantı saatinde harekete geçmek için emir bekleyen çok sayıda subay da Hava Kuvvetleri Karargâhı'nın koridorlarında beklemeye başlarlar. Ancak, toplantıdan çıkan sonuç, koridorda bekleyen subayları sevindiren bir haber olmaz. Batur, askerî müdahaleden sonra Gürler'in devlet başkanlığına, kendisinin de başbakanlığa getirileceğini söyleyerek, harekete geçmek için bütün hazırlıkların tamamlandığını anlatır. Buna karşılık Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu'nu da durumdan haberdar etmenin gerektiğini söyleyerek, ihtiyatlı davranır ve bugün bir harekette bulunmayarak bir sonraki gün düzenlenecek olan "Genişletilmiş Komuta Konseyi Toplantısı"nı beklemek gerektiğini söyler.²⁵⁶

Faruk Gürler ve Muhsin Batur cuntasında Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndaki örgütlenmeyi yürüten Celil Gürkan, 9 Mart darbe girişimi ile ilgili anılarını anlattığı kitabında, toplantı sonucunda hayal kırıklığı yaşadıklarını anlatıp, Gürler ve Batur olmadan bir müdahaleye kalkışmaları durumunda da kan döküleceğinden endişe ettiklerini anlatarak, toplantıdan sonra eve gittiğini, gece de uyuduğunu anlatmıştır.²⁵⁷ Ancak, o dönem cunta faaliyetlerinde bulunmuş bir asker²⁵⁸, Nazlı Ilıcak'a verdiği röportaja göre, Hava Kuvvetleri Karargâhı'ndaki toplantıdan sonra, Bahçelievler'de Celil Gürkan başkanlığında bir toplantı gerçekleşir ve bu toplantı sonucunda müdahale kararı çıkar. Kararın sonraki gün Faruk Gürler'e tebliğ görevi, Gürkan'a verilir. Gürler, Celil Gürkan'a kendisine 14 Mart'a kadar süre verilmesini ister.²⁵⁹

Ancak, 14 Mart'a kadar beklemeye gerek kalmadan 12 Mart gerçekleşir ve 9 Mart'çılar tasfiye edilir. 12 Mart Muhtırası, darbeci subayları tatmin etmez. Nitekim, muhtıradan dört gün sonra Celil Gürkan'ın da içinde bulunduğu 5 general ve amiral ile 8 albay emekliye sevk edilirler.²⁶⁰ 12 Mart muhtırasını verenlerin, Gürkan'ın da içinde bulunduğu bir grup askeri emekliye sevk etmesi, muhtıracıların Gürkan'a olan güvensizliğini yansıtmaktadır. Her ne kadar Gürkan, 9 Mart günü Hava Kuvvetleri

²⁵⁶ Gürkan, s.249-252

²⁵⁷ a.g.e., s.253

²⁵⁸ Söz konusu asker, adını açıklamamıştır.

²⁵⁹ Nazlı Ilıcak, 12 Mart, a.g.e., s.203

²⁶⁰ Birand, Dündar ve Çaplı, a.g.e., s.217

Komutanlığı'ndaki toplantıdan sonra eve gidip uyuduğunu söylese de, muhtıracıların ilk iş olarak Gürkan'ın da içinde bulunduğu bir grup askeri ordudan uzaklaştırması Ilıcak'a röportaj veren askeri haklı çıkaracak niteliktedir. Cunta hazırlıkları döneminde Gürkan ile beraber çalışan 12 Mart muhtırasının imzacıları arasında yer alan Faruk Gürler ile Muhsin Batur, Gürkan'ın bir müdahalede bulunacağından korkmaktadırlar. Anlaşıldığı kadarıyla muhtıracılar, bu tarihten sonra ordudaki orta kademe subaylar tarafından yapılacak bir müdahalenin orduda bir iç çatışmaya neden olmasını ihtimaller arasında değerlendirmektedirler.

Numan Esin anılarında, 9 Mart müdahalesinin başarıya ulaşamaması noktasında Celil Gürkan'ı sorumlu tutar. 9 Mart'ı dejenere edilmiş bir ihtilâl girişimi olarak değerlendiren Esin'e göre 9 Mart'ta Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nda gerçekleşen toplantıya Gürkan'ın yerine cunta yapılanmasında Gürkan'ın hemen altında bulunan Hidayet Ilgar katılmış olsaydı darbe girişimi başarıya ulaşacaktı.²⁶¹

3.2. Cuntanın İdeolojisi

27 Mayıs'ı “yarım kalmış bir devrim” olarak değerlendiren cuntacılar göre, “Devrim” sonrası bir Kurucu Meclis ve “Devrim Hükümeti” kurulmalıdır. Ülkede sadece “Devrim Partisi”nin faaliyette bulunduğu bir tek parti rejimi amaçlanır. Bunun için bir Anayasa taslağı²⁶² ve Bakanlar Kurulu listesi²⁶³ bile hazırlanır. Anayasa taslağını hazırlayan ve Batur'a sunan isimler, Milli Savunma Bakanlığı Hukuk Müşaviri Hakim Yarbay Emin Değer, Topçu Pilot Albay Hidayet Ilgar, Av. Fakih Özfakih ile Hava Kurmay Albay İlyas Albayrak'tır.²⁶⁴ Ayrıca bu taslaklar hazırlanırken hukuk profesörleri Mümtaz Soysal, Bahri Savcı ve İsmet Sungurbey'den de yardım alınır.²⁶⁵

²⁶¹ Esin, **a.g.e.**, s.278

²⁶² bkz. Ek I

²⁶³ bkz. Ek II

²⁶⁴ Esin, **a.g.e.**, s.244.

²⁶⁵ Bilbilik, **a.g.e.**, s.122.

Cuntacıların 27 Mayıs'ı “yarım kalmış bir devrim” olarak nitelendirmelerine yol açan eğilim elbette bir ideolojinin sonucudur. Bu ideolojiyi Kadro dergisi, Yön dergisi, Milli Demokratik Devrim teorisi ve Devrim dergisi oluşturur.

3.2.1. Kadro Dergisi

Kadro, Ocak 1932 ile Ocak 1935 arasında ortalama elli sayfa olarak yayınlanan ve kendinden sonraki sol hareketleri oldukça fazla şekilde etkilemiş aylık fikir dergisidir. Hepsi de bürokratik kesime mensup olan derginin yazar kadrosu, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İsmail Hösrev Tökin ve sonradan aralarına katılan Mehmet Şevki Yazman'dan oluşmaktadır.²⁶⁶

Kadro dergisi, Cumhuriyet'in ilanından sonra, her türlü muhalefetin susturulduğu, çok partili siyasal yaşama olanak tanınmadığı bir ortamda doğar. Derginin yayınlandığı dönemin bir diğer gelişmesi de 1929 Dünya ekonomik bunalımının baş göstermesidir. Bu koşullar altında Kurtuluş Kayalı'nın da belirttiği gibi, Kadro'dan muhalif bir çıkış beklemek tabii ki imkansızdır.²⁶⁷ Bu yıllarda herhangi bir yayın faaliyetine girişmek için rejimden icazet almak gereklidir. Kadro, rejimden bu icazeti almıştır. Zaten Atatürk'ün de Kadro'nun ilk sayısı vesilesiyle yolladığı telgraftan anlayacağımız üzere icazetin rejimin en üst noktası tarafından verildiği ortaya çıkar.²⁶⁸ Siyasi çalışmalara izin verilmeyen ve kültürel politikaların zorla dayatıldığı bir ortamda Kadro, ekonomi alanında bir iktidar ideolojisi oluşturmaya çalışır.²⁶⁹

Literatürde “Kadrocular” olarak anılan Kadro dergisi yazarlarının neredeyse hepsi, sol bir geçmişe sahiptir. Vedat Nedim Tör ile Burhan Asaf Belge, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya'da üniversite eğitimi gördükleri zamanda sosyalist hareketleri gözlemleyip sonrasında Türkiye Komünist Partisi (TKP) üyesi olan kimselerdir. Şevket

²⁶⁶ Mustafa Türkeş, “Kadro Dergisi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, C II, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s.464.

²⁶⁷ Kurtuluş Kayalı, **Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı**, 3. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.16.

²⁶⁸ Mustafa Türkeş, **a.g.m.**, s.469-470.

²⁶⁹ Kayalı, **Türk Düşünce...**, **a.g.e.**, s.16.

Süreyya Aydemir ise, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kuruluş yıllarında Moskova'da eğitim görmüştür. Ancak bu isimler, Türkiye'ye döndükten sonra TKP'den ayrılmışlar ve Kemalizme intisap etmişlerdir.²⁷⁰

İlhan Tekeli ile Selim İlkin, George Lenczowski'nin kavramsallaştırdığı “*organizasyonel elit*” kavramını Kadrocular için kullanmaktadırlar. Lenczowski'nin bu kavramına göre, tek parti rejimlerinde yeni elitlerin ortaya çıkması diğer elitlerle rekabet şeklinde gerçekleşir ve bu rekabette eleştirel bir pozisyon söz konusu değildir.²⁷¹

Kadrocular, Cumhuriyet'in ilânıyla beraber Türkiye'de köklü değişikliklerin yapıldığını kabul etseler de söz konusu değişimi sağlayan inkılâpların belli bir ideolojiden mahrum olduğunu düşünürler. Onlara göre yeni rejimin ideolojisi yapılmalıdır.²⁷² Kadrocuların dergi için belirttikleri isim de buradan gelmektedir. Yani inkılâbin ideolojisini yapacak olan bir “kadro”ya ihtiyaç vardır.

İlk sayısı Ocak 1932'de yayımlanan Kadro'nun bu sayısının ilk yazısı “KADRO” başlığıyla Şevket Süreyya Aydemir'in yazdığı ancak altında imza bulunmayan yazıdır. Bu yazıda Aydemir, bir ihtilâl geçirdiklerini, ancak bu ihtilâlin bir amaç değil araç olduğunu söylemektedir. Yapılması gerekenin, bir kadronun önderliği altında, dünyayı anlama çerçevesinde bir ideoloji üretmek olduğu vurgular.²⁷³

Kadro yazarlarına göre, Kurtuluş Savaşı sonrasında Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber ulusal birlik sağlanmıştır, ancak iktisadî bağımsızlık henüz kazanılamamıştır. Bunun da yolu sanayileşmeden geçer. Türkiye'nin Batı toplumlarından farklı olduğunu düşünen Kadrocular, bu bakımdan burjuvazi ile proleterya arasında bir çatışmanın olmadığını, esasen modern öncesi döneme ait bir sınıf olan feodalitenin var olduğunu savunmaktadırlar. Bundan ötürü sanayileşebilmek için feodalitenin tasfiyesi gereklidir.²⁷⁴

²⁷⁰ Doğan Gürpınar, **Türkiye'de Aydınların Kısa Tarihi**, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013, s.96-97.

²⁷¹ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, **Kadro'yu ve Kadrocuları Anlamak**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s.512.

²⁷² Naci Bostancı, **Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990 s.17.

²⁷³ Tekeli ve İlkin, **a.g.e.**, s.97.

²⁷⁴ Faruk Alpkaya, “Sol Kemalizm”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, C II , İstanbul: İletişim Yayınları, s.477.

Mustafa Türkeş'e göre, Kadrocular, İttihatçılık, Leninizm, Galiyevçilik ve Sovyet deneyiminden etkilenmişlerdir. Ancak bunların hiçbirini bir bütün olarak almamışlardır. Bundan ötürü de etkilendikleri kaynaklar açısından eklektik sayılırlar.²⁷⁵

Dergilerinin ilk sayısında İstiklâl Mahkemesi'nde görülen İzmir Suikasti yargılamalarında idam edilen ve liberal fikirleriyle bilinen İttihatçıların Maliye Nazırı Cavid Bey'in görüşlerini eleştirerek işe başlayan Kadrocular, Türkiye'nin sosyalizm ve kapitalizm dışında üçüncü bir yol arayışında olması gerektiğini savunurlar.²⁷⁶ Kadroculara göre, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile beraber sadece denetim görevi ile sınırlandırılmış devlet anlayışına dayanan liberal tezler çürümüş, yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu anlayış, devletin toplum hayatı üzerinde müdahalede bulunabilmesi ve bazı düzenlemeler yapabilme hakkına dayanan bir devlet kuramıdır. Buna göre, asıl tartışılması gereken devletin müdahalesi değil, ne şekilde müdahale edeceğidir.²⁷⁷ Bundan ötürü Kadro'nun "devletçi" bir ideolojinin sözcülüğünü yaptığını söyleyebiliriz.

Kadrocuların ekonomiye bakışı bir anlamda Marksist temalar taşır. İktisadî gücü elinde bulunduran kesimin siyasi gelişmelere de yön vereceğini savunan Marksist bakış açısını paylaşan Kadrocular, bu yüzden özel sektörün mümkün olduğunca sınırlandırılmasını savunarak, sanayileşmenin devlet eliyle yapılmasını savunurlar. Sanayileşmek için 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı da bir şans yaratmıştır. Böylece krizden etkilenen sanayileşmiş ülkeler ellerinde bulundurdukları fabrikaları ucuz fiyata satacaklardır. Türkiye de bundan faydalanarak sanayileşmesine hız verebilir.²⁷⁸

3.2.2. Yön Dergisi

Sol düşüncenin hem yayıncılık alanında hem de siyasal alanda etkinlik göstermesinin 27 Mayıs sonrasının önemli özelliklerinden birini oluşturduğunu daha önceki bölümlerde ifade etmiştik. Bu yayınlardan en önemlisi de 1960'lı yıllar boyunca entelektüel tartışmaya yön vermiş olan Yön dergisidir. 1960'ların aydın kesiminde ilgi uyandıran bu

²⁷⁵ Mustafa Türkeş, **Kadro Hareketi**, Ankara: İmge Yayınları, 1999, s.99-109.

²⁷⁶ Mustafa Türkeş, **a.g.m.**, s.469-471.

²⁷⁷ Bostancı, **a.g.e.**, s.56.

²⁷⁸ Mustafa Türkeş, **a.g.m.**, s.472-473.

dergi, özellikle üniversite öğrencileri arasında oldukça popülerdir. Özer Ozankaya'nın 1965 yılında Ankara Üniversitesi öğrencileri üzerine yaptığı bir araştırmada, öğrenci liderlerinin yüzde 40,4'ü Yön okumaktadır.²⁷⁹

Derginin imtiyaz sahibi CHP milletvekiliği de yapmış olan Cemal Reşit Eyüboğlu, Doğan Avcıoğlu ve Doğan Avcıoğlu'nun kardeşi Hamdi Avcıoğlu'dur. Başyazarlığını Doğan Avcıoğlu'nun yaptığı derginin, diğer yöneticileri ise, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal ve İlhan Selçuk'tur.²⁸⁰

Derginin yöneticilerinden İlhan Selçuk'un anlatımına göre, Avcıoğlu ile beraber 1958'den beri bir dergi projeleri vardır. Ancak 27 Mayıs öncesinde sosyalist bir derginin yaşamasına imkân olmadığı için ancak 27 Mayıs sonrasında bu fikir hayata geçmiştir.²⁸¹

20 Aralık 1961 ile 30 Haziran 1967 tarihleri arasında 222 sayı olarak çıkan Yön'ün ilk sayısında "Yön Bildirisi" adı ile bir bildiri yayınlanır.²⁸² Türkiye'de oldukça etkili olan bildiri İngilizceye ve Fransızcaya tercüme edilerek yurtdışında da tartışılır. Bazı senatör ve milletvekillerinin de imzaladığı bildiriye avukat, yazar, gazeteci, mühendis, öğretim üyesi gibi mesleklerden insanlar imza verir. Bu bakımdan imzacılar seçkin bir gruptur.²⁸³

"Türk halkının, çok çetin iktisadi, siyasi ve sosyal meseleler ortasında, kendisini bütün özlemlerine kavuşturacak bir yön aramakta olduğu bu günlerde, toplum hayatının çeşitli kesimlerinde görev almış olan bizler, altına imzalarımızı attığımız bu bildiri ile, ortak inançlarımızı açıklamayı doğru bulduk. Böyle bir bildirin meselelerimizi çözmekle faydalı olabilecek olumlu tartışmalara yol açacağını düşünüyoruz."

diye başlayan bildiriye göre, "Atatürk devrimleriyle amaç edinilen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma[k] (...) ancak, iktisadî alanda hızla" kalkınmakla olabilecek bir şeydir.

Bildiride temel olarak şunlar vurgulanır: 1) Düşük bir kalkınma hızıyla kültür seviyesinde esaslı bir yükselme sağlamak hayaldir. 2) Türk demokrasinin yaşatılması, açlığı, işsizliği ve evsizliği ortadan kaldıracak bir kalkınma seviyesine götüren yolları bulmakla mümkün olabilir. 3) Sosyal adalete yer veren bir kalkınma politikası izlenmelidir. 4) Türkiye'de bir iktisadî buhran vardır ve bu iktisadî buhranın sonucu olarak da bir sosyal

²⁷⁹ Özer Ozankaya, **Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri**, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1966, s.35.

²⁸⁰ Hikmet Özdemir, **Sol Kemalizm**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1993, s.49-59.

²⁸¹ İlhan Selçuk, "Yeni Ufuklara Doğru Yol Alırken", **Yön**, sayı 222 (30 Haziran 1967), s.5.

²⁸² Toplam 1042 kişinin imzaladığı bildirin tam metni için bkz. Ek III

²⁸³ Landau, **a.g.e.**, s.75-78.

buhran ortaya çıkmıştır. 5) Türkiye'nin kaderine yön verecek çevrelerce benimsenip uygulanabilecek bir kalkınma felsefesi yoktur. 6) İktisadî hayat bütünüyle planlanmalıdır. 7) Varılmak istenen amaçlara devletçilik felsefesiyle ulaşılabilir. 8) Az gelişmiş bir memlekette, özel sektöre dayanan bir kalkınma acı vericidir, sosyal adalete aykırı sonuçlar doğurur ve siyasi gücü iktisadî güce tabi kılar. Çünkü, özel sektör kâra dayanır. Bundan ötürü kalkınma yavaş bir tempoda gerçekleşir. 9) Batı memleketlerinin kalkınması, gücünü genel oydan almayan idareler altında gerçekleştirmiştir. 10) Devletçilik politikası Türkiye için zorunlu bir politika olmalıdır. Birtakım devlet işletmelerinin verimsiz kalmasının nedeni, Türkiye'nin yeteri kadar devletçi olmayışından kaynaklanmaktadır. 11) Yeni bir vergi politikası şarttır. 12) Çiftçi teşkilâtlandırılmalı ve kooperatifçiliğe hız verilmeli. 13) Plânlı bir eğitim seferberliği başlatılmalıdır.

Bildiride de görüldüğü üzere, üzerinde en fazla durulan konu, kalkınma meselesidir. Devletçi bir ideoloji çerçevesinde devlet eliyle bir kalkınma savunulmaktadır. Jacob M. Landau, Yön'le beraber ortaya çıkan bu devletçi ideolojiyi öncekinden ayırmak için “*yeni devletçilik*” kavramını kullanmanın daha uygun düşeceğini ifade eder.²⁸⁴ Bu görüşleriyle Sol Kemalist ideolojinin ana kaynaklarından birini oluşturan Yön, kendisinden 30 yıl önce yayınlanmış olan Kadro'ya benzemektedir. Kadro dergisini anlattığımız bölümde de ifade ettiğimiz gibi Kadro, devletçi bir iktisadî sistemin benimsenmesiyle beraber sorunların çözüleceğine inanır. Bu inanç Yön'de de fazlasıyla vardır. Ayrıca, Kadro'nun etkili isimlerinden biri olan Şevket Süreyya Aydemir'in de Yön'de yazıyor olması, Kadro ile Yön'ün bir süreklilik ilişkisi içerisinde olması bakımından kayda değer bir örnek teşkil eder.

Bildirideki bir diğer önemli konu ise, genel oya yönelik eleştirilerdir. Bu durum Yön'ün, demokrasi hakkındaki fikrini ortaya koymaktadır. Yöncülere göre, genel oya dayalı siyasi sistem, sürekli olarak ağa ve şeyh baskısı altındaki feodal gerici unsurları iktidara getirmektedir. Avcıoğlu bu durumu, “*Anonim şirket, nasıl yönetimde etkisi sıfır olan küçük hissedarlar sayesinde, az sayıda kapitalistin sınırlı sermaye ile diktatörlüğüne yol açıyorsa, yarı feodal bir sosyal yapı içinde de, Batı politik sistemi, ağa ve eşrafın 'oy paketleriyle' politik hayatta ağır basmasını sağlamaktadır.*”²⁸⁵ sözleriyle ifade eder. Yön dergisinden Devrim

²⁸⁴ a.g.e., s.77.

²⁸⁵ Doğan Avcıoğlu, “Parlamentoculuk”, *Yön*, sayı 158 (1 Nisan 1966), s.3.

dergisine uzanan çizginin temel bakış açısı bu olacaktır. MDD tezleri de Yön'ün etkilediği düşünsel atmosfer içinde sistemleşecektir.

Yön yazalarını dört gruba ayıran Hikmet Özdemir, şöyle bir sınıflandırma yapmıştır. Birinci grupta derginin yönetici kadrosu olan Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Mümtaz Soysal vardır. İkinci grupta, derginin dünya görüşünü sistemleştiren Şevket Süreyya Aydemir, Niyazi Berkes ve Sadun Aren vardır. Üçüncü grubu oluşturan isimler, Cahit Tanyol, İdris Küçükömer, Fethi Naci, Rauf Mutluay, Adil Aşçıoğlu, Atillâ İlhan, Mehmed Kemal, Erol Ulubelen, Çetin Altan ve İbrahim Çamlı'dan oluşmaktadır. Özdemir'in daha geniş bir yazar kesimini kattığı dördüncü grupta ise, Nimet Arzık, Hasan Hüseyin, Ayperi Akalan, Nijat Özön, Muzaffer Erdost, Memet Fuat, Samim Kocagöz, Aziz Nesin, Fakir Baykurt, Muammer Aksoy, Mustafa Ekmekçi, Selahattin Hilâv, Arslan Başer Kafaoglu, Mehmet Karabulut, Yaşar Kemal, M. Şükrü Koç, Melih Cevdet Anday, Hayati Asilyazıcı, Behzat Ay, Türkkaya Ataöv, Sırrı Hocaoglu, Turan Güneş, Taner Timur isimleri vardır.²⁸⁶ Görüldüğü gibi, dönemin entelektüellerinin hatırı sayılır bir kısmı dergide yazarlık yapmaktadır.

Yöncülere göre, Kemalizmin 1960'lı yıllarda yeniden inşası, doğrudan sosyalizme dayanan bir sistemin kurulması anlamına gelir. Kadro dergisinin en etkili ismi olup kuruluşundan itibaren Yön'de yazmaya başlayan Şevket Süreyya Aydemir'e göreyse, Atatürk ilkeleri “*milli sosyalizm*” anlamına gelmektedir.²⁸⁷

1960'ların Türkiye'si ile 1920'lerin Türkiye'si Yön dergisine göre benzer özellikler taşımaktadır. O dönemki devrimciler, Kemalizm doğrultusunda hareket ederek kazanmışlardır. Dolayısıyla şimdi de Kemalist ilkeler çerçevesinde hareket edilmelidir. 1920'lerde Atatürk devrimleriyle başlatılan süreç, CHP'nin devrimci özelliğini kaybetmesiyle beraber kesintiye uğramıştır. Dolayısıyla bugün devrimlere hız verilerek yarı yolda kalmış inkılâplar tamama erdirilmelidir.²⁸⁸

Avcıoğlu ve arkadaşları, Türkiye'nin mevcut durumunu “*Türkiye'nin Bağımsızlık Savaşının bu evresi*” diye nitelendirmektedirler. Buna göre, Türkiye, Kurtuluş Savaşı'nın bir evresindedir. Yapılması gereken şey, bağımsızlığın sağlanması ve kalkınmanın

²⁸⁶ Özdemir, **a.g.e.**, s.58-59.

²⁸⁷ Fahrettin Altun, “Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Türk Siyasi Tarihi, C II, S. I, 2004, s.559.**

²⁸⁸ **a.g.m.**, s.560

gerçekleşmesidir. Bunu gerçekleştirecek olanlar da aydın kadrolardır.²⁸⁹ Bu özelliğiyle de Yön, Kadro'ya benzemektedir. Kadro da, ulusal devletin kurulmasından sonra devletin ideolojisini yapmış ve rejim için kadro yetiştirmenin önemini vurgulamıştır.

Yön yazarları, kırsal alanda radikal reformların yapılması gerektiğini savunur. Buna göre, 27 Mayıs sonrası yapılan reformlar yetersiz kalmış ve toprak ağalarının siyasal gücü yeterince sınırlanmamıştır. Topraklar yeniden bölüştürülmeli ve bir kooperatif sistemi kurulmalıdır. Kooperatifler, köylünün sömürülmesini ortadan kaldıracak ve tarımı gerçekten kârlı hale getirecektir. Sonuç olarak da yarı-feodal üretim tarzı değişmiş olacaktır.²⁹⁰

Yön'de en çok vurgulanan kavramlardan biri de “zinde güçler”dir. Özellikle 1960'ların ikinci yarısında bu kavram sol siyaset içerisinde tartışma noktalarından birini oluşturacaktır. Avcıoğlu, “*ara tabakalar*” olarak da adlandırdığı bu güçleri, politik hayatta sonucu tayin eden güçler olarak görmektedir. Buna göre, hâkim sınıfların zayıf olduğu toplumlarda bu güçler, içinden çıktıkları toplumdan bağımsızlaşmaktadırlar. Bağımsız oldukları için güçlüdürler ve öncü bir rol oynayarak kendilerini özel çıkarlarının üstüne çıkmaya zorlayarak modernleşme ile kalkınmadan yana saf tutarlar. Kitlelerden gelen sosyal baskı arttığı zaman da bu tabakalar kapitalist olmayan kalkınma yoluna yönelebilirler.²⁹¹ Avcıoğlu'nun bağımsızlaşmış ve öncü rol oynayan tabaka olarak vurguladığı güçlerle kastettiği şey ordudur. Yani, ordu “ilerici” bir rol oynayarak kapitalist olmayan kalkınma yolunu sağlayabilir.

Avcıoğlu, Türk ordusunu Batı ordularından farklı görmektedir. Kimi aydınların Türk ordusuna Batı orduları gibi bakmasını eleştiren Avcıoğlu, buna neden olarak Batı'dan ithal edilen düşünceleri göstermektedir. “*Gerçekten, batıda ordu, burjuvazinin tam bir aleti olmuştur.*” der Avcıoğlu ve

“Batı burjuvazisi kendi çocuklarını asker yapmış, onları sınıf menfaatlerini koruyacak şekilde yetiştirmiş ve askerlik mesleğini işçi ve köylü çocuklarına kapamıştır. Bu sebeple, batıda ordu, daima gerici kuvvetlerin safında yer almış, haklarını arayan işçilere kurşun yağdırmıştır. Güney Amerika'da da durum aynıdır. Türkiye'de ise halktan çıkmış Atatürkçü

²⁸⁹ Landau, **a.g.e.**, s.83

²⁹⁰ **a.g.e.**, s.85.

²⁹¹ Özdemir, **a.g.e.**, s.172.

*bir ordu vardır. Bu orduyu hâkim sınıfların elinde itaatkâr bir alet olarak düşünmek büyük bir hatadır*²⁹²

diyerek Türk ordusunun Batı ordularından farklı olduğunu ileri sürer.

Görüldüğü gibi Yön'de Türkiye'nin toplumsal gelişimine dair yapılan analizlerde ordu özel bir yer işgal etmiştir. Ordu üzerine yapılan analizler, soyut bir düşünce ifadesinin ötesine geçerek, Yön, bu dönemde ordu içinde kurulan cuntalarla da anılmaya başlanır. 1962 ve 1963'de iki ayrı darbe girişimini organize eden Talat Aydemir'in bildirimleri Yön sayfalarında kendine yer bulur. Askerî bir darbenin gerçekleşmesi halinde ona devrimci bir yön vermeyi düşünen Yön dergisi, Mısır darbesi üzerine de yayınlar yapar. Aydemir'in 1963 girişiminin hükümet kuvvetleri tarafından bastırılmasından sonra Yön dergisi, Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından 14 ay süre ile kapatılır.²⁹³

Yön'ün orduya, genel oy ilkesine, ve ekonomiye bakışı Kadro'dan sonra sol Kemalizmin ana güzergâhlarından biri olmasını sağlamıştır. Yön, MDD tezlerinin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. 1960'ların sonunda Batı ile paralel bir zamanda Türkiye'de de gelişen gençlik hareketlerinin ideolojik formasyonuna en önemli katkıyı genel anlamda Yön özel anlamda da Doğan Avcıoğlu yapmıştır.

3.2.3. Milli Demokratik Devrim

Yukarıda Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) anlattığımız kısımda Milli Demokratik Devrim (MDD) teorisinden de bahsetmiştik. Söz konusu kısımda da anlattığımız üzere, MDD teorisi ilk önce TİP içerisinde ortaya çıkarak TİP içerisinde ayrışmalara neden oldu.

MDD'yi teorileştiren ve bir ideoloji haline dönüştüren kişi Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) eski üyelerinden Mihri Belli'dir. Belli, TİP üyesi olmamasına rağmen TİP içindeki gençleri etkileyen, gençlerin "ağabey" olarak gördüğü bir isimdir.

MDD ideolojisinin ilk sistemli metni diyebileceğimiz bir makale ilk defa Türk Solu dergisinin 19 Kasım 1968 tarihli 53. sayısının ekinde bir broşür olarak yayınlanır. Metni yazan kişi Mihri Belli'dir. Bu metin daha evvel 5 Ağustos 1966 tarihli Yön dergisinde

²⁹² Doğan Avcıoğlu, "Sosyalist Gerçekçilik", **Yön**, sayı 39 (12 Eylül 1962), s.20.

²⁹³ Gökhan Atılğan, **a.g.e.**, 2008, s.175.

E.Tüfekçi imzasıyla “*Demokratik Devrim: Kimle Beraber, Kime Karşı*” başlığıyla yayımlanmıştır.²⁹⁴

Türkiye'nin emperyalist dünya sistemi içinde sömürülen ülkeler safında bir tarım ülkesi olduğunun iddia edildiği makaleye göre, Türkiye halkı, Doğunun ve Güneyin sömürülen halkları ile doğal olarak aynı saftadır.²⁹⁵

Belli'ye göre, sosyalist devrimden önce feodal ilişki ağları tasfiye edilmeli ve bu düzenden miras kalan kapitalizm öncesi sömürüye son verilmelidir. Belli'nin savunduğu anlayışa göre, emperyalizmin müttefiki taşradaki feodal mütegalibedir. Bundan ötürü, feodalizmle mücadele aynı zamanda emperyalizmle de mücadeledir.

“Çağımızda her anti-feodal, Demokratik Devrim, aynı zamanda emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı bir Millî Kurtuluş Devrimi olmak, ülkeyi ulusal bağımsızlığa kavuşturmayı hedef edinen bir Millî Devrim olmak zorundadır. Nasıl ki her Millî Devrim de mutlaka Demokratik Devrim olmak zorundaysa... Çağımızın Demokratik Devrimlerini Millî Demokratik Devrim diye adlandırmamız bundan ötürüdür.”

sözleriyle MDD anlayışının isim olarak neden böyle adlandırıldığını ifade eden Belli, daha sonrasında 17. ve 19. yüzyıllar arasında Batı'da, burjuvazinin feodalizmi tasfiye ederek devrimci bir görev gördüğünü anlatır. Bu tasfiyeden sonra ülkelerin kapitalist bir yoldan kalkınabildiğini, ancak emperyalist dünya sisteminin kurulmasından bu yana bunun mümkün olmadığını ifade eder. Bundan ötürü kapitalist bir kalkınma yolu izlenemez. Bütün milli sınıf ve zümrelerin içinde bulunduğu bir Millî Demokratik Devrim ile başarıya ulaşılabilir.²⁹⁶

Belli'nin bahsettiği sınıf ve zümreler kendi adlandırmasıyla “*asker-sivil aydın zümre*”dir. Kuşkusuz, bu zümrenin en önemli unsuru asker yani ordu olmaktadır. Askerin, milli burjuvazinin ve bürokratların içinde bulunduğu “*milli sınıflar*” ile “*Millî Demokratik Devrim*” gerçekleşecek ve sonrasında sosyalizme rahatlıkla geçilebilecektir. Suavi Aydın'ın ifade ettiği gibi, bu ittifakı bir arada tutan şey sınıfsal niteliklerden çok milli niteliklerdir.²⁹⁷

²⁹⁴ Mihri Belli, **Millî Demokratik Devrim**, Aydınlık Yayınları, t.y., s.3

²⁹⁵ a.g.e., s.7

²⁹⁶ a.g.e., s.19-23

²⁹⁷ Suavi Aydın, “Türk Solunda Özgüçülük ve Milliyetçilik”, **Modern Türkiyede Siyasi Düşünce: Sol C VIII**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.544.

MDD'cilerin, millî ittifak anlayışları hiç kuşkusuz onları bürokrasinin en güçlü kanadı olan askere yakınlaştırır. İşçi sınıfının gelişip örgütlenmesi ve zaman içinde devrim yapması oldukça vakit alacağı için kısa yoldan askerin de içinde bulunduğu bir ittifakla “devrim” yapılmalıdır. Ancak bundan sonra sosyalizme geçiş olanakları kolaylaşmış olacaktır.

Mihri Belli, MDD teorisini anlattığı makalesinde TİP'i ve yöneticilerini de sert bir şekilde eleştirir. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ile partinin önde gelen isimlerinden biri olan Sadun Aren'i “oportünist” olarak nitelendiren Belli'ye göre, TİP, proleter devrimciler tarafından ele geçirilmeli ve pasif bir parti olmaktan çıkarılarak devrimci bir parti haline dönüştürülmelidir.²⁹⁸ Belli'nin anlayışına göre, sınıf üzerinden değil millî nitelikler üzerinden ittifaklar geliştirilmelidir.

3.2.4. Devrim Dergisi

Devrim dergisi, 1967 yılında Yön dergisinin kapatılmasından sonra Doğan Avcıoğlu'nun yönetiminde 21 Ekim 1969 tarihinde yayınlanmaya başlar. Derginin imtiyaz sahibi, Yön'ün de imtiyaz sahipliği yapmış olan Cemal Reşit Eyüboğlu'dur.²⁹⁹ Madanoğlu Davası iddianamesine göre, 9 Mart 1971'de darbe yapmayı planlayan “*cuntanın nâşiri efkârı*”, Devrim'dir ve bu dergi, “*Yön'ün hazırladığı teorik temel üzerine eylem için gerekli girişimin organı olmak*” iddiası ile yola çıkmıştır.³⁰⁰ Uluç Gürkan'la beraber derginin yazı işleri müdürlüğünü yürüten Hasan Cemal'in aktardığına göre, Doğan Avcıoğlu “*1960'larda Yön'le Türkiye'nin yönünü belirledik. Şimdi o yöne gitmek için Devrim'le devrimi yapacağız*” diyerek, derginin istikametini belirlemiştir.³⁰¹

Her ne kadar derginin imtiyaz sahibi Cemal Reşit Eyüboğlu olsa da derginin kuruluş aşamasında 27 Mayıs'ın Milli Birlik Komitesi'nden olup daha sonra 14'ler içinde yer alan

²⁹⁸ Belli, Milli..., **a.g.e.**, s.47

²⁹⁹ Neslihan Erkan, “12 Mart Muhtıra Sürecinde Devrim Dergisi'nin Rolü”, (Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2008, s.26-27

³⁰⁰ Madanoğlu..., **a.g.e.**, s.50

³⁰¹ Cemal, **a.g.e.**, s.147

Numan Esin de maddi yardımda bulunmuştur.³⁰² Ancak neden olduğu bilinmez, Cemal Madanoğlu'nun dergiye destek olma talebi Avcıoğlu tarafından geri çevrilir.³⁰³

Devrim dergisi, Yön dergisi ile bir devamlılık içerisindedir. Ancak, Yön'deki kuramsal tartışmalara benzer tartışmalara bu dergide pek rastlanmaz. Bunun nedeni dönemin yapısıyla ilgilidir. Yön'de "Türkiye nasıl kalkınabilir" gibi sorulara cevaplar aranmış ve bulunan cevaplar Devrim ile hayata geçirilmek istenmiştir.³⁰⁴ Bundan ötürü de Devrim dergisi, daha çok gençlere ve ordu mensuplarına yönelik, oldukça provokatif bir yayın politikası izler.

Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in, Devrim'in 9 Mart'çılarının yayın organı olduğu konusundaki fikirleri nettir. Darbe girişiminden yıllar sonra gazeteci Nazlı Ilıcak'a verdiği röportajda Ilıcak'ın Devrim dergisi üzerine sorduğu bir soru üzerine Demirel, bir anısını anlatarak,

*"Haklısınız, 31 Mart vak'asında Volkan gazetesinin yaptığı kışkırtmayı 1960 öncesinde Akis Dergisi yaptı. 1971 öncesi de Devrim gazetesi ifa etti. Devrim Gazetesi orduda çok okunuyordu. 1969'da Fethiye'den Bodrum'a gitmek üzere jandarma botuna bindim. Güvertede otururken deniz tuttu. Uzanayım diye komutanın odasına çıktım. Baktım, Ant ve Devrim gazetesi var. Bunların fikri, halkla devrim olmaz, askeri etkilemek onu kazanmak gerekir. Mihri Belli'nin milli demokratik devrim teorisinin bir başka şekli. Zaten Mihri Belli de var 12 Mart öncesi hadiselerin içinde"*³⁰⁵

açıklamasında bulunur.

Parlamentarizme karşı bir yayın politikası güden Devrim'de en çok işlenen konuların başında "cici demokrasi" kavramı gelmektedir. Cici demokrasi kavramı ile parlamentarizm aşağılanmaktadır. Devrim yazarları "parlamentoculuğu Türkiye'de tefeciler, ağalar, beyler ve kompradorlarca desteklenen, Anglosakson çıkarlarına uygun düşen politik bir sistem olarak" değerlendirmektedirler.³⁰⁶

³⁰² Esin, **a.g.e.**, s.285-286

³⁰³ Madanoğlu..., **a.g.e.**, s.71

³⁰⁴ Gökhan Atılğan, "Yön-Devrim Hareketi", **Modern Türkiyede Siyasi Düşünce: Sol C VIII**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.610

³⁰⁵ Ilıcak, 12 Mart..., **a.g.e.**, s.95

³⁰⁶ Erkan, **a.g.e.**, s.44

Devrim dergisinin baş yazarı Doğan Avcıoğlu'na göre, “*cici demokrasi*”, ülkenin en geri güçlerini iktidara getirme noktasında bir araç olmuştur.³⁰⁷ Devrim dergisinin çıkış bildirisinde de Atatürk'ün demokrasinin biçimsel kurumlarına itibar etmediği vurgulanarak, parlamentoculuk gözden düşürülerek devrimcilik öne çıkarılır.³⁰⁸

Avcıoğlu'na göre, parlamenter rejim, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gerçekliğine uygun düşen bir rejim değildir. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak ve kalkınmanın sağlanabilmesi için Batı politik sistemi elverişli değildir. Bundan ötürü, parlamentoculuğa son verilmeli ve kalkınma hamlesi başlatılmalıdır.³⁰⁹

Devrim dergisi yazarlarının görüşleri, MDD ideolojisinin teorisyenliğini üstlenmiş olan Mihri Belli'nin fikirleri ile birçok bakımdan paralellik arz eder. MDD kısmında da anlattığımız üzere, MDD'ciler sosyalist devrim yanlıları kadar parlamenter rejim içinde sosyalizme geçiş konusunda sabırlı değillerdir. MDD'cilere göre, öncelikle “asker-sivil aydın zümre”nin de içinde bulunduğu bir milli devrim gerçekleşmeli, ardından sosyalist devrime geçilmelidir. Devrim yazarlarına göre de, parlamenter sistem ile Türkiye'nin kalkınması ihtimal dahilinde değildir. Çok partili yaşama geçildiğinden bu yana, iktidara “gerici çevreler” gelmektedir. Gericiler partiler Türk halkının okuma yazma oranının düşük olmasından faydalanarak oy alarak iktidar gücünü kazanırlar. Bu durum ancak, ordunun devrimci öncülüğünde parlamentoculuğa son verilerek düzeltilebilir.

Ordunun yapılacak olan bir devrimde öncü güç olması, Doğan Avcıoğlu'nun yazılarında göze çarpan bir yaklaşımdır. Avcıoğlu'na göre, “*uluslar yüksek amaçlara ulaşabilmek istedikleri zaman karşılarında üniformalı çocukları buldular*” ancak, Türk ordusu bu durumun bir istisnasıdır. Atatürkçü ve devrimci bir yapıya sahip olan Türk ordusu, “*Türk ulusu, ne vakit yükselmek için bir adım atmak istemişse, bu adımların önünde daima öncü olarak ulusal amacı gerçekleştiren*” bir etkide bulunmuştur.³¹⁰

Fransa'da başlayan 68 baharı ile paralel şekilde bu dönemde Türkiye'de de üniversite işgalleri, ders boykotları, sokak eylemleri şeklinde başlayan gençlik hareketleri yükseliştir. 1969'dan itibaren işin içine silahların da karışmasıyla beraber radikal gençlik

³⁰⁷ Doğan Avcıoğlu, “Sol Tutuculuk”, **Devrim**, S. 16 (3 Şubat 1970)

³⁰⁸ Atılğan, **a.g.m.**, s.612

³⁰⁹ Doğan Avcıoğlu, “Rejim Tartışmalarını Başlatıyoruz: Anglosaksonlar Açısından Türkiye’de Parlamentoculuk”, **Devrim**, S. 5 (18 Kasım 1969)

³¹⁰ Doğan Avcıoğlu, “Devrimci Ordu Gücü”, **Devrim**, S. 35 (16 Haziran 1970)

hareketleri eylemlerini artırmaya başlarlar. Devrim dergisi bu süreçte, söz konusu gençlik hareketlerini destekleyen yayınlar yapar. Hatta Avcıoğlu, bu dönem yapılan eylemleri, “*bugünkü eylemler Atatürk’ün, Cumhuriyet ve devrimlerin sahibi gençlikten beklediğinin daha çok gerisindedir*” sözleriyle yetersiz bulur.³¹¹

“Devrimci Ordu Gücü” adı altında bildiriler yayınlayan dergi, bu bildirilerin ordu içindeki subaylar tarafından yazıldığını iddia etmektedir. Oysa Hasan Cemal bu bildirin dergi yazarları tarafından yazıldığını ifade etmektedir. Hatta bu bildirilerin bir ya da iki tanesini daktilosunda yazan İlhami Soysal, daha sonra daktilosunu imha etmiştir.³¹² Toplamda üç tane yayınlanmış olan “Devrimci Ordu Gücü” bildirilerinin ilki, Devrim dergisinin 7 Nisan 1970 tarihli 25. sayısında yayınlanır. Bu bildiriye göre, “*iktidar ve danışmanları, üniversitelerimizin gerçek Atatürkçü gençliğini, sosyal ve ekonomik bunalımların yaratıcılarıymış gibi göstererek halkla karşı karşıya getirme taktiğini başarıyla sürdürmekte*” ve Atatürkçü ilkeleri savunmaktan başka suçu olmayan gençlere saldırmaktadır. Bildirinin sonunda “*işte bütün bu koşullar karşısında, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin sağlam, bilinçli ve örgütlü kadroları, KEMALİST DEVRİM’i yeniden sürdürmek için eyleme geçmeye hazır ve kararludur*” denildikten sonra “*asker-sivil*” bütün yurtseverler, “*eylem beraberliği*”ne çağrılmaktadır.³¹³ Doğan Avcıoğlu da Devrim dergisinin aynı sayısında yer alan sayısında bu bildiriye selamlamak ve “*Devrim sütunlarında tam metnini yayınladığımız, Atatürk geleneklerine uygun biçimde kenetlenmiş devrimcilerin bildirisi, zinde güçlerin ‘Manzara-i Umumiye’yi nasıl gördüklerini belirtmekte ve onların özlemlerini dile getirmektedir*” diye yazarak “*bu sese kulak veriniz...*” sözleriyle yazısını tamamlar.³¹⁴

“Devrimci Ordu Gücü” bildirilerinin ikincisi ise, Devrim dergisinin 16 Haziran 1970 tarihli 35. Sayısında yayınlanır. Kemalist eylemin amacına ulaşması için “devrim”in zorunlu olduğunu anlatan bildiride, dış ticaretin devletleştirilmesinden alım-satım kooperatiflerinin geliştirilmesine kadar birtakım tedbirler sıralanmaktadır.³¹⁵ Bu bildirilerin sonuncusu olan üçüncü “Devrimci Ordu Gücü” bildirisi ise, 3 Kasım 1970 tarihli 55.

³¹¹ Ilıcak, 12 Mart..., **a.g.e.**, s.332

³¹² Cemal, **a.g.e.**, s.21

³¹³ “Devrimci Ordu Gücü Bildirisi”, **Devrim**, S.25 (7 Nisan 1970)

³¹⁴ Doğan Avcıoğlu, “Bu sese kulak veriniz”, **Devrim**, S. 25 (7 Nisan 1970)

³¹⁵ “Devrimci Ordu Gücü Bildirisi”, **Devrim**, S. 35 (16 Haziran 1970)

sayısında yayınlanır. Bu bildiriye göre, “Türkiye, Mustafa Kemal doğrultusunda olmanın suç sayıldığı” bir durumdadır.³¹⁶

Bu bildirilerin dışında Deniz Kuvvetleri içinde genç bir subayken devrimci faaliyetleri nedeniyle ordudan atılmış Sarp Kuray ve arkadaşlarının imzaladığı, Ali Kırca’nın yazdığı “Devrimci Ölür Devrim Yürür” başlıklı “69 Deniz Subayı Bildirisi” de Devrim dergisi sayfalarında yer bulur. Aynı sayıda, Devrim dergisinin yazı işleri müdürlerinden Uluç Gürkan’ın gençlik lideri Deniz Gezmiş’le yaptığı röportaj da Devrim dergisinin öğrencilere ve genç subaylara bakışını ortaya koymaktadır. Deniz Gezmiş bu röportajında “*Tutucular koalisyonu, tertiplerinde gençliği Ordu’nun karşısına düşürmek hedefine ulaşamadıkları gibi, devrimci gençlik eylemi, Mustafa Kemalci zinde güçler saflarını birbirine kenetlemiştir. Öğrenci olarak devrimci mücadeleye katılmak, Mustafa Kemal’in bize yüklediği bir görevdir*” sözleriyle orduya bakışını ortaya koyar.³¹⁷

Devrim dergisinde dile getirilen görüşlerin derli toplu bir ifadesi niteliğinde olan Doğan Avcıoğlu’nun “Devrim Üzerine”³¹⁸ adlı kitabı 1971 yılının Şubat ayında yayınlanır. Burada dile getirilen görüşler, bir bakıma 9 Mart’çıların hükümet programı niteliğindedir. Avcıoğlu, bu kitabında Türkiye’nin parlamenter rejimini “cici demokrasi”, “Filipin tipi demokrasi” diye nitelendirmekte ve parlamentoculuğun, az gelişmiş ülkelerde tutucu güçler ile emperyalizmin işine yaradığını iddia eder. Avcıoğluna göre, bağımsızlığa kavuşmak ve kalkınmak isteyen az gelişmiş ülkeler, “*emperyalizmin çıkarlarına yarayan ithal malı politik sistemi reddetmek zorunda*” kalmışlardır. Avcıoğlu, C. B. Macpherson’a atıfta bulunarak, bağımsızlık ve kalkınma için en uygun rejimin “*tek partili demokrasi*” rejimi olduğu görüşündedir.³¹⁹

9 Mart 1971’e yaklaşılırken Doğan Avcıoğlu, parlamenter sistemin sonuna gelindiğini iddia ettiği yazılar yazacaktır. Hasan Cemal’in de belirttiği gibi 9 Mart’tan bir hafta önce çıkan yazısı için Avcıoğlu’nun seçtiği başlık o günlerin ruhunu yansıtan niteliktedir, “*Bekleyiş*”.³²⁰ Avcıoğlu bu yazısında “*İktidar koltuğu boş. Yöneticiler, ülkeyi yönetmekten aciz. ‘Demirel gitsin, işler düzeler!’ ya da ‘Erken seçim ülkeyi istikrara kavuşturur*”

³¹⁶ “Devrimci Ordu Gücü Bildirisi” **Devrim**, S. 55 (3 Kasım 1970)

³¹⁷ Cemal, **a.g.e.**, s.158

³¹⁸ Doğan Avcıoğlu, **Devrim Üzerine**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1971.

³¹⁹ **a.g.e.**, s.127-128

³²⁰ Cemal, **a.g.e.**, s.183

tekerlemelerinin, eski hamam eski tas hükümetine bir yenilik getirmeyeceği biliniyor. Hamam aynı kaldıkça tellakların değişmesi, hiçbir şeyi değiştirmiyor”³²¹ sözleriyle bir bakıma darbenin gelişini haber veriyor havasındadır.

9 Mart darbe girişiminin bastırılması sonucu amaçlarını gerçekleştiremeyen Devrim dergisi çevresi, 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında yaptığı yayınlarla, 12 Mart müdahalesini sola çekmek amacındadır. 12 Mart sonrasında dergi, “Ordu Anti-Kemalist Gidişe ‘Artık Dur’ Dedi” başlığıyla çıkar.³²² Devrim dergisinin bu sayısında derginin önde gelen yazarlarından Uğur Mumcu “Erkekseniz Karşı Çıkın!” başlıklı oldukça provokatif bir yazı ile muhtıraya destek verir. Devrim dergisinin etrafında toplananların, “ulusal kurtuluş devriminin bugünkü siyasal kadrolarla değil, aksine bu siyasal kadrolara karşı yapılacağına” inanan insanlar olduklarını ifade eden Mumcu, yazısına şöyle devam eder:

“...Açıkça yazıyoruz, Namussuz politikacılar, Ordunun bu haklı tepkisini saptırmak için her türlü yola başvuracaklardır. Ordunun bildirisi, Türkiye için yeni bir yol açmıştır. Bu yolda, siyasal partilerin kirli izlerine rastlanmamalıdır.

Açıkça söylüyoruz: İsmet Paşa, 27 Mayıs devriminden sonra orduyu birbirine düşürmüş ve ordu içinde kardeşi kardeşe vurdurtmuştur. Ordunun bu tür oyunlara karşı uyanık olması gerekir.

Açıkça suçluyoruz: Orduyu böyle bir bildiri yayınlamaya zorlayan siyasal koşulları, bugünkü siyasal partiler yaratmışlardır. Bu düzenin sorumluları mutlaka yargılanmalıdır.

Atatürk düşmanları, din sömürücüleri, kafalarında seçim sandığı taşıyan namussuz politikacılar iktidarımız son bulmak üzeredir!”³²³

Ancak, Devrim dergisinin 12 Mart muhtıracılarına yanaşma çabası, muhtıracılar nezdinde itibar görmeyecek ve dergi, 79. sayısı ile 27 Nisan 1971 tarihinde yayınına son verir.

³²¹ Doğan Avcıoğlu, “Bekleyiş”, **Devrim**, S. 71 (2 Mart 1971)

³²² “Ordu, Anti-Kemalist Gidişe ‘Artık Dur’ Dedi: Açıkça Güdümlü Parlamentoculuğa Doğru”, **Devrim**, S. 73 (16 Mart 1971)

³²³ Uğur Mumcu, “Erkekseniz Karşı Çıkın!”, **Devrim**, S. 73 (16 Mart 1971)

SONUÇ

Bu çalışmada, 27 Mayıs sonrası ordu içinde ortaya çıkan cuntaların gelişimini izleyerek 9 Mart 1971 cuntasının siyasi tarihimiz içindeki yerini değerlendirdik. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askeri darbesi olması niteliğiyle 27 Mayıs oldukça farklı özelliklere sahiptir. Bir kere, emir-komuta zinciri dışında gerçekleşmiş ve askeri hiyerarşiyi alt üst eder. Genelkurmay Başkanı, bu darbe neticesinde tutuklanır. Öyle ki, darbeye lider olarak seçilen orgeneral rütbesindeki Cemal Gürsel bile darbe hazırlık çalışmalarına katılmaz. Darbeciler, son anda ordu içinde bir ayaklanmanın baş göstermemesi için Cemal Gürsel'i ikna edip darbenin lideri yaparlar. Darbeyi yapanlar, radikal genç subaylardır.

27 Mayıs 1960 darbesinin yapıldığı dönem, Mısır'da ve Suriye'de de radikal genç subaylar darbe yapmışlardır. Bu subayların ortak özelliği üçüncü dünyacı fikirler taşıyıp anti-Amerikancı olmalarıdır. Türkiye, siyasi tarihi ve sosyolojisiyle bu ülkelerden ayrılmaktadır. Ortadoğu'da darbe yapılan bu ülkeler, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batılı ülkelerin sömürgesi durumundaydılar. Parlamentoculuk ve demokrasi kültürü bakımından Türkiye bu ülkelerin ilerisindeydi. Dolayısıyla 27 Mayıs darbecileri Ortadoğu'daki meslektaşlarına benziyor olsalar da uygulanacak politikalar konusunda aynı yolu izleyemeyeceklerdir.

27 Mayıs darbesinden kısa bir süre sonra darbeyi yapan MBK arasında çatlaklar yaşandı. Başını Alparslan Türkeş'in çektiği 14 kişilik bir grup, askerinin daha uzun süre iktidarda kalmasını savunarak sivil yaşama geçilmesine karşı çıkar. Diğer 24 kişilik ekip de serbest seçimlerin yapılarak yönetimin sivillere devredilmesini isterler. Bunu istemelerinin temel nedeni demokrasiye olan bağlılıklarından ziyade dış dünyadan gelen tepkilerdir. İki yüz yıllık bir modernleşme hikayesi olan Türkiye, bir anda Batı'dan kopamazdı. Zaten darbecilerin bildirisinde de NATO'ya ve CENTO'ya bağlı oldukları söylenmiştir. Netice olarak, 14 kişi MBK'dan tasfiye edilir.

MBK'daki tasfiyelerden sonra sivil yaşama geçilir. Ancak bu çok da kolay olmaz. Darbeciler, CHP'nin seçimlerden tek başına iktidar olarak çıkacağını düşünürler. Lakin

evdeki hesap çarşıya uymamış, CHP, birinci parti olmasına rağmen tek başına iktidar olacak kadar oy alamaz. Bunun sonucunda, askerler yine devreye girer. Silahlı Kuvvetler Birliği, 21 Ekim Protokolü'nü imzalayarak, yönetime el koyacağını açıklar. Ancak sonrasında ordu üst yönetiminin ve İsmet İnönü'nün devreye girmesi sonucu Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanlığı ve İnönü'nün başbakanlığı garantiye alınarak sorunlar çözülmeye çalışılır.

Ancak, ordu içinde cuntalaşmalar bir kere başlamıştır artık. Her asker, kendisine uygun cunta seçer. 1962 yılında radikal bir subay olarak bilinen ve sadece DP'ye değil İsmet İnönü'ye de karşı çıkan Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir, darbe girişiminde bulunur. Aydemir'in isyanında İstanbul'daki albaylar kendisini yalnız bırakır. Tek başına kalan Aydemir, darbeyi yapamadan teslim olur. Bunun sonucunda Aydemir, affedilir. Ancak bir sene sonra yine darbeye kalkışan Aydemir, bu kez arkadaşı Binbaşı Fethi Gürcan ile beraber idam ile cezalandırılır.

1960'lar, ordu içinde cuntacılığın en yoğun yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde ortaya çıkan kimi yayın organları, cuntacıların ideolojisini belirlemiştir. 1961 yılının sonunda yayınlanmaya başlayan ve baş yazarlığını Doğan Avcıoğlu'nun yaptığı Yön dergisi, Türkiye'nin entelektüel hayatını belirleyen bir dergi olma niteliğindedir. Kapitalist olmayan kalkınma yolunu savunan Yön yazarlarına göre, özel teşebbüs sınırlandırılmalı ve devlet eliyle sanayileşme sağlanmalıdır. Genel oy ilkesine yönelik eleştirilerin de sürekli olarak dile getirildiği dergiye göre, okur yazarlığın düşük olduğu bir ülkede genel oy demokrasi getiremezdi. Bunun adı "cici demokrasi"ydi. Dolayısıyla da parlamentoculuğa son verilmeli ve asker-sivil aydın zümrenin öncülüğünde kapitalist olmayan bir kalkınma yolu izlenmelidir.

Yön'ün bu fikirleri askerler arasında oldukça popülerdir. Hatta Aydemir'in ikinci darbe girişiminde Yön, Aydemir'le ilişkisi olduğu iddiasıyla Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılır. 14 ay zorunlu bir kapatılma yaşayan Yön, sonrasında yine aynı doğrultudaki yayınlarına devam eder. 1967 yılında 222. sayısı ile veda eden Yön'den iki yıl sonra Devrim dergisi yayınlanmaya başlar. Devrim dergisi ile Yön dergisini çıkaran isimler aynı isimlerdir. Devrim de Yön'de işlenen konuları işler ancak daha saldırgan ve provokatif bir yayın politikası izler.

1960'ların kuşkusuz önemli bir özelliği sol fikirlerin popülerleşmesidir. Yön'ün dışında, 1961 yılında TİP'in kurulması ile beraber sol siyaset ilk defa legal alanda mücadelenin imkanlarını yakalar. 1965 genel seçimlerinde TİP'in Meclis'e 15 vekil sokması ile beraber ise, bu durum yeni bir aşamaya geçer. TİP, parlamento yoluyla sosyalizme geçilmesini savunduğu için demokratik gelişim açısından önemli bir girişimdir. Ancak, TİP içinde özellikle gençlerin başını çektiği grubun aceleci bir yapıya sahip olması parlamentoculuk fikirlerine karşı çıkmalarına neden olur. Gençler, MDD tezlerini sahiplenirler. MDD'cilere göre, ülkede proleterya yeterince gelişmemiştir. Dolayısıyla ilk önce asker-sivil aydın zümre ile beraber milli bir devrim yapılmalı daha sonra sosyalizme geçilmelidir. Asker-sivil aydın zümre denilince akla gelen ilk güç ordudur. 27 Mayıs 1960 darbesini sahiplenen gençler açısından ordu "ilerici" bir nitelik taşır. Bundan ötürü, ordu ile beraber "ilerici" bir darbe yapılabilir ve daha sonra sosyalizme geçilebilirdi.

Özellikle 1960'lı yılların sonlarında bu fikirler açık açık konuşulmaya başlanır. Siyasi iktidarı yerinden edecek her türlü eylem yapılır. MBK'nın tasfiye edilen Ondörtler kanadından olan Orhan Kabibay, görüştüğü devrimci gençlere eylem yaparak kendilerine yardımcı olmalarını ister. Gençler açısından bu bir yol arkadaşlığıdır. Darbe sonrasında sosyalizme geçiş için şartlar daha kolay olacaktır. Bu bakımdan darbe desteklenebilirdi. 1968'de yayınladıkları 69 Subay Bildirisi ile ordudan atılan Sarp Kuray'dan bombalama ve soygun eylemleri yapmaları istenir. Mahir Çayan'ın liderliğini yaptığı THKP-C ise, özellikle Hava Kuvvetleri arasında örgütlenir.

Hem ordu içinde hem sivil alanda uzun süreli bir çalışma yapılır. Bu çalışma sonucunda 9 Mart 1971'de darbe yapılması için bütün hazırlıklar tamamlanır. Beklenen tek şey, ordu üst kademesinde darbenin liderliğini yapan Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler ile Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur'un gerekli emri vermesidir. 9 Mart 1971 tarihinde saat 17.30'da Hava Kuvvetleri Karargâhında toplanan darbeci askerler, konuyu konuşmaya başlarlar. Ancak, Faruk Gürler'in darbe yapma konusunda ikna olmaması neticesinde darbe gerçekleşmez ve konunun bir sonraki gün gerçekleşecek olan Genişletilmiş Komuta Konseyi toplantısına bırakılmasına karar verilir.

9 Mart toplantısından üç gün sonra ise altında dört kuvvet komutanı ile Genelkurmay Başkanı'nın imzasının olduğu bir muhtıra verilerek, siyasi iktidar yerinden

edilir. 16 Mart'ta da darbe hazırlığı yapmış olan 5 general ve 1 amiralle beraber yüzlerce subay ordudan tasfiye edilir.

Sol darbe beklentisi içinde olan çevreler 12 Mart'ı sevinçle karşılarlar. Ancak, bu darbenin, umdukları sol bir darbe olmadığı kısa süre içinde ortaya çıkar. Muhtıradan sonra CHP'li Nihat Erim'in partisinden istifa ettirilmesiyle kurulan partiler üstü Erim Hükümeti "Balyoz Operasyonu" adı altında sol örgütlere yönelik operasyon başlatır.

9 Mart 1971 darbesini yapmaya çalışan askerler ile 27 Mayıs 1960 darbecileri ve Bâb-ı Âli Baskını'nı yapan askerler arasında bir süreklilik söz konusudur. Çalışma boyunca gözlemlendiği üzere, 1960 sonrasında ordu içinde ortaya çıkan cuntacılar ideolojik olarak İttihatçı bir zihniyete sahiptirler. Bu cuntacıların kendilerine rol model olarak aldıkları isimler, Bâb-ı Âli Baskını'nı gerçekleştiren genç subaylardır.

27 Mayıs sonrasında ordu içinde oluşmuş cuntalar, günümüze kadar devam etmiş ve normal bir demokrasi olmamıza engel teşkil etmiştir. Ordunun emir komuta zinciri dışında yaptığı siyasi müdahaleler zamanla emir komuta zinciri içinde siyasi müdahaleler niteliğine bürünmüştür. Müdahalelerin niteliğinin değişmesi noktasında 9 Mart bir kırılma noktasıdır. Bu tarihten sonra ordu içindeki cuntalar ordu üst yönetimleri tarafından bastırılmış ve 12 Mart ile 12 Eylül örneklerinde gözlemlendiği üzere emir komuta hiyerarşisine bağlı siyasi müdahaleler ortaya çıkmıştır. Bu durum, sonrasında da devam etmiş ve 28 Şubat 1997 darbesi ile Refah Partisi iktidardan uzaklaştırılmış ve belli bir toplumsal kesim adeta suçlu ilan edilmiştir. 27 Nisan 2007'de Genelkurmay Başkanlığı'nın web sitesi üzerinden yapılan basın açıklaması da siyasi literatürümüze "e-muhtıra" diye geçmiştir.

2007 sonrasında siyasi iktidarın orduyla giriştiği mücadeleler sonucu askeri vesayet zayıflamış ve asker, deyim yerindeyse kışlasına çekilmiştir. Ancak 27 Mayıs düzeni olarak isimlendirebileceğimiz kurumsallaşmış askeri vesayet düzeni hâlâ devam etmektedir. Anayasal bir organ olan MGK, sivil siyasetin gelişiminin önündeki engellerden biridir. Bundan ötürü 27 Mayıs'tan sonra yapılan 1961 Anayasası ile halk oyuna getirilmiş ortaklar olan bu anayasal kurumlar lağvedilmelidir.

EK I

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVRİM ANAYASASI³²⁴

BİRİNCİ KISIM GENEL İLKELER

DEVLETİN ŞEKLİ:

Madde 1 – Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

CUMHURİYETİN NİTELİKLERİ

Madde 2 – Türkiye Cumhuriyeti, Devrim ilkelerine dayanan halkçı, devletçi, laik, milli ve sosyal devrimci bir devlettir.

DEVLETİN BÜTÜNLÜĞÜ, RESMİ DİL VE BAŞKENT:

Madde 3 – Türkiye Devleti, ülkesi ve ulusu ile bölünmez bir bütündür.

Resmi dili Türkçedir.

Başkent Ankara'dır.

EGEMENLİK:

Madde 4 – Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Ulusunundur.

Ulus, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır.

Egemenliğin kullanılması hiçbir kişiye, zümreye ya da sınıfa bırakılamayacağı gibi; devrim ilkelerine de aykırı olamaz.

YASAMA YETKİSİ:

Madde 5 – Yasama yetkisi, Devrim Konseyi ve Devrim Meclisi tarafından kullanılır.

YÜRÜTMENİN GÖREVİ:

Madde 6 – Yürütme görevi, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir.

YARGI YETKİSİ:

Madde 7 – Yargı yetkisi, Ulus adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

DEVLET ŞEKLİNİN DEĞİŞMEZLİĞİ:

³²⁴ “Türkiye Cumhuriyeti Devrim Anayasası” başlıklı bu metin, 9 Mart’çuların hazırladığı anayasa olup Gürkan (1986)’dan alınmıştır. Yazım yanlışlarına sadık kalınarak yanlışlıklar düzeltilmemiştir.

Madde 8 – Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

İKİNCİ KISIM

CUMHURİYETİN TEMEL KURULUŞLARI

Birinci Bölüm

YASAMA ORGANI, KURULUŞ VE GÖREVLERİ

YASAMA ORGANI:

Madde 9 – Yasama Organi, Devrim Konseyi ve Devrim meclisidir.

Devrim Konseyi, Devletin en yüksek karar organıdır.

DEVİRİM KONSEYİNİN GÖREV VE SORUMLULUĞU:

Madde 10 – Devrim Konseyi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış bir Türkiye yaratılması ile görevli ve sorumludur. Konsey bu sorumluluğu, Türk halkı ve devrim kuruluşları ile paylaşır.

DEVİRİM KONSEYİNİN YETKİLERİ:

Madde 11 – Devrim Meclisince kabul edilen kanun, tasarı ve tekliflerinin müzakeresi, kabulü, reddi ya da değiştirilerek kabulü,

Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve uluslararası kurullarla yapılacak andlaşma ve anlaşmaların bir kanunla onaylanması; genel seferberlik ve savaş ilanı, yurt dışına birlik gönderilmesi,

Para basılması, Devrim Konseyinin yetkileri arasındadır.

Başkomutanlık Devrim Konseyinin manevi kişiliğinden ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur.

Genelkurmay Başkanı, Silahlı Kuvvetlerin Komutanıdır ve Devrim Konseyine bağlıdır.

Devrim Konseyi, Devletin bütün kuruluşlarını gözetimi ve denetimi altında bulundurur.

DİĞER YETKİLER:

Madde 12 - Bütçe ve kesin hesap kanunları ile, kanunların yorumlanması teklifleri, genel ve özel af ilanı, mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilmesi de; diğer kanun tasarı ve tekliflerin incelenmesi usullerine tabidir.

DEVİRİM KONSEYİNİN KURULUŞU:

Madde 13 – Devrim Konseyi, 1971 devrimiyle Türk halkı, Türk gençliği ve Türk Silahlı Kuvvetleri adına yönetimi devralmış bulunanlar arasından gelen üyeden kurulmuştur.

Devrim kurulunun doğal üyesi bulunmayan Genelkurmay Başkanı, Kara-Deniz-Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı bu görevleri süresince, Devrim Konseyine geçici üye olarak katılırlar.

DEVRİM KONSEYİ BAŞKANLIĞI:

DEVRİM DİVANI:

Madde 14 – Devrim eylemini yürüten en kıdemli komutan, Devrim Konseyinin Başkanıdır.

Devrim Konseyi ikinci başkanı, Konsey üyelerinin üçte iki çoğunluğunun oyları ile, Konsey üyeleri arasından seçilir.

Başkanlık divanı, Devrim Konseyi içtüzüğü hükümlerine göre kurulur.

DEVRİM KONSEYİ GENEL SEKRETERLİĞİ:

Madde 15 – Devrim Konseyi, devrim ilkelerinin gözetim ve denetiminde ve yasama görevlerinin yürütülmesinde kolaylık sağlama amacı ile, Devrim Konseyi Genel Sekreterliğini kurar.

Genel Sekreter ve Yardımcıları, Devrim Konseyi üyeleri arasından, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilir ve gerektiğinde değiştirilir.

Devrim Partisi Genel Sekreterliği ile Sayıştay, Devrim Konseyi Genel Sekreterliği vasıtasıyla; Devrim Konseyine bağlıdırlar.

ÜYELİK HUKUK VE SORUMLULUĞU:

Madde 16 – Anayasadaki belirli haller dışında, Devrim Konseyi üyelik sıfatı ve dokunulmazlığı kaldırılamaz. Üyeler, Konsey çalışmalarındaki oy ve sözlerinden ve ileri sürdükleri düşüncelerinden dolayı sorumlu tutulamazlar. Üyelik statüleri eşitlik esasına dayanır.

Devrim Konseyi üyelerinin yasama dokunulmazlıkları, Devrim Konseyi üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile şu hallerde kaldırılır: Vatana ihanetle suçlanmak, Devrim ilkelerine karşı çıkmak, yüz kızartıcı suçlardan biri ile sanık bulunduğu, Devrim Konseyince saptanmış olmak ve üyelikle bağdaşmayan bir hizmeti kabul etmek.

Devrim Konseyi üyelik sıfatının sona ereceği durumlar: Ölüm, çekilme, yargılanmasına karar verilip; yapılan yargılama sonunda mahkum edilmiş olma, kocamışlık ve görev yapamayacak derecede sürekli hastalık.

İÇ TÜZÜK:

Madde 17 – Devrim Konseyi, çalışmalarını kendi yapacağı iç tüzük hükümlerine göre düzenler.

DEVİRİM MECLİSİNİN KURULUŞU:

Madde 18 – Devrim Meclisi, devrimin oluşumuna fikir ve eylemleri ile katkıda bulunmuş, devrim bilincine sahip olduğu Devrim Konseyince saptanan, yetenekleri ile devrime ve ülkenin kalkınmasına yararlı oldukları anlaşılan sivil ve asker, en çok yüzelli kişiden kurulur.

DEVİRİM MECLİSİ GENEL SEKRETERLİĞİ:

Madde 19 – Yasama görevlerinin yürütülmesinde çabukluk sağlamak, Devrim Konseyi ve Bakanlar Kurulu ile ilişkileri düzenlemek amacıyla Devrim Meclisi Genel Sekreterliği kurulur.

Genel Sekreter ve yardımcıları, Devrim Meclisi üyeleri arasından ve üyelerin salt çoğunluğunun oyları ile seçilirler.

ÜYELİK HUKUK VE SORUMLULUĞU:

Madde 20 – Devrim Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden ve ileri sürdükleri düşüncelerden dolayı, sorumlu tutulamazlar.

Devrime aykırı tutumları ya da suçlu görülme halleri dışında herhangi bir nedenle görevleri sona eren Bakanlar Kurulu üyeleri de; istemeleri halinde Devrim Meclisi üyeleri olarak görevlendirilebilirler.

Devrim Meclisi Üyeliği sıfatı; Devrim Konseyi üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile şu hallerde kaldırılır: Vatana ihanetle suçlanmak, Devrim ilkelerine aykırı tutum ve davranışları olduğu saptanmak, yüz kızartıcı suçlardan biri ile koğuşturulmasına karar verilmek, sürekli hastalık ve kocamışlık ve üyelikle bağdaşmayacak bir hizmet kabul etmiş olmak.

Devrim Meclisi üyeleri istedikleri zaman çekilebilirler. Çekilenlerin yerine yeni üye seçilir.

GÖREV SÜRESİ:

Madde 21 – Devrim Meclisinin göre süresi, Devrim Partisi genel kongresini izleyen altıncı aydan sonra; Devrim Konseyince saptanacak tarihte yapılacak genel seçimlere kadar devam eder.

İÇ TÜZÜK:

Madde 22 – Devrim Meclisi, çalışmalarını kendi çıkaracağı iç tüzük hükümlerine göre düzenler.

BAŞKANLIK DİVANI:

Madde 23 – Devrim Meclisinin Başkanlık Divanı, kendi iç tüzük hükümlerine göre kurulur.

TOPLANTI VE KARAR YETER SAYISI:

Madde 24 – Devrim Konseyi ve Devrim Meclisi, seçilmiş üye tam sayısının salt çoğunluğuyla toplanır ve karar verirler.

KANUN TEKLİF YETKİSİ:

Madde 25 – Kanun teklif etmeye; Bakanlar Kurulu ve Devrim Konseyi üyeleri ile, Devrim Meclisi üyelerinin teklifine Devrim Konseyi üyelerinden en az birinin katılması halinde, Devrim Meclisi üyeleri yetkilidirler.

Üyeler, kendi tekliflerini komisyonlarda savunabilirler.

KANUNLARIN CUMHURBAŞKANINCA YAYINLANMASI:

Madde 26 – Cumhurbaşkanı, Devrim Konseyince kabul edilen kanunları, en geç on gün içinde yayımlar.

İkinci Bölüm

YÜRÜTME

A.CUMHURBAŞKANI

SEÇİMİ VE GÖREVLERİ

Madde 27 - ... 1971 Devrim eylemini yürüten en kıdemli Komutan Türk Devletinin Başkanıdır.

Cumhurbaşkanı Türk Devletinin başıdır. Yabancı Devletlere Türk Devletinin temsilcilerini gönderir ve Türk Devletine gönderilen yabancı devlet temsilcilerini kabul eder.

Gerekli gördüğü zaman Devrim Konseyine ve Bakanlar Kuruluna başkanlık eder.

Tüzük, Kararname ve diğer hükümet tasarruflarını onaylar.

16'ncı maddenin ikinci ve üçüncü bendlerinde sayılan durumlarda Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde; Devrim Konseyi, asli üyeleri içinden, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile Devlet Başkanını yeniden seçer.

HUKUK VE SORUMLULUĞU:

Madde 28 – Cumhurbaşkanı, görevleri ile ilgili işlemlerden, Devrim Konseyine karşı sorumludur. 16'ncı maddenin ikinci ve üçüncü bendlerinde sayılan hâllerde, Devrim Konseyi üyeleri gibi işlem görür.

CUMHURBAŞKANINA VEKALET:

Madde 29 – Cumhurbaşkanı, herhangi bir sebeple görevinden uzak kaldığı veya Cumhurbaşkanlığı boşaldığı zaman; Cumhurbaşkanı görevine dönüncüye veya yenisi seçilinceye kadar, Konsey İkinci Başkanı Cumhurbaşkanına vekalet eder.

B.BAKANLAR KURULU

KURULUŞ:

Madde 30 – Bakanlar Kurulu, Başbakan, Başbakan Yardımcısı ve Bakanlardan kuruludur.

Başbakan, Devrim Konseyi üyeleri arasından, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır.

Başbakan Yardımcısı ve Bakanlar, Devrim Kurulunun tesbit edeceği adaylar arasından, Başbakan tarafından seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanırlar.

İŞE BAŞLAMA, PROGRAM VE GÜVENOYU:

Madde 31 – Bakanlar Kurulu atanmayı izleyen bir hafta içinde Hükümet programını hazırlar.

Program, her Bakanlığın hizmetlerinin yürütülmesinde; genel kalkınma planı çerçevesi içinde, Türk Ulusunun çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma ülküsünü gerçekleştirecek; Devrimi ve kamu hizmetlerini halka götürecek, halkın insanca yaşama olanağına kavuşturulmasını sağlayacak bir kalkınmayı hedef alacak nitelikte olacaktır.

Program Devrim Meclisinde okunur. Program üzerindeki müzakere ve güven oylaması Devrim Konseyinde yapılır.

Devrim Konseyi, Devrim ilkelerine uygun olarak; Hükümete her zaman yol gösterebilir.

GÖREV VE SİYASİ SORUMLULUK:

Madde 32 – Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, Bakanlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlar ve Devrim Konseyi adına genel siyasetin yürütülmesini düzenler.

Bakanlar Kurulu, genel siyasetin yürütülmesinden Devrim Konseyine karşı, birlikte sorumludurlar. Her Bakan, kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden dolayı ayrıca sorumludurlar.

GÖREV SIRASINDA GÜVEN OYLAMASI:

Madde 33 – Başbakan ve Devrim Konseyi üyeleri, Bakanlar Kurulu için her zaman güven oylaması isteminde bulunabilirler.

TÜZÜKLER VE HÜKÜMET TASARRUFLARI:

Madde 34 – Bakanlar Kurulu, kanunların uygulanmasını göstermek ya da kanunların emrettiği işleri belirtmek üzere, tüzükler çıkarır. Tüzükler, danıştayın incelenmesinden sonra, Cumhurbaşkanınca onaylanır ve resmi gazete ile yayınlanarak yürürlüğe girer.

Devrimi amacına ulaştırmak ve güvenliği sağlamak, yürütme görevini çabuklaştırmak amacıyla hazırlanan Hükümet tasarrufları, idari yargının denetimi dışındadır.

KARARNAMELER:

Madde 35 – Her türlü Hükümet tasarrufları ve kararnameler, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve ilgili bakan ya da bakanlarca imzalanır.

C.İDARE

İDARENİN ESASLARI

Madde 36 – İdarenin kuruluş ve görevleri, kamu hizmetinde çabukluğu sağlayacak ve kırtasiyeciliği kaldıracak esaslara göre, merkezde yönetim ve yerinden yönetim kurallarına dayanır.

İdare kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.

Kamu tüzel kişiliği, ancak kanunla ya da kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur.

Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafik duruma, ekonomik koşullara, kalkınma planı ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre; İllere, iller de kademeli bölümlere ayrılır. Bu ayırmda kamu hizmetinden kalkınmanın sonuçlarından halkın her kesimini yararlandırmak esastır.

Yerel idareler, üniversiteler, radyo-televizyon, haber kaynakları, basın ve öteki kamu kuruluşları; Devrimi halka yaymak, halkla elele vererek yeni Türkiye'nin yaratılmasında

görevlerini yerine getirmek üzere, Devlet yapısındaki yerlerini alırlar. Durumları, kanunla ya da hükümet tasarrufları ile düzenlenir.

YÖNETMELİKLER:

Madde 37 – Kanun ve Tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere, Bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri tarafından, yönetmelikler çıkarılabilir. Yönetmelikler de resmi gazete ile yayınlanır.

MEMURLAR:

Madde 38 – Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre, yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği görevler, memurlar eliyle yürütülür.

Memurların nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri, aylık ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir.

Kanun hizmetinde, Devrim ilkelerini benimsemeyen ve devrime aykırı tutum ve davranışta bulunan memur çalıştırılmaz.

D.OLAĞANÜSTÜ HALLER VE YÖNETİM

OLAĞANÜSTÜ HAL:

Madde 39 – Olağanüstü hal, kanunların gösterdiği durumlarda Hükümetçe ilan edilir. Olağanüstü hallerde, yurttaşlar için konulacak mal, çalışma ve para yükümleri ile, bu hallerin yürütülmesi ve kaldırılması ile ilgili usuller kanunla düzenlenir.

SIKIYÖNETİM:

Madde 40 – Sıkıyönetim ilanı, kanunun öngördüğü hallerde Bakanlar Kurulunun yetkisindedir. Ancak, bir aydan fazla devam ettirilmesi, uzatılması ve kaldırılması hakkında Devrim Konseyi karar verir. Sıkıyönetim, ya da savaş halinde hangi hükümlerin uygulanacağı, hizmet ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, hürriyetlerin nasıl kayıtlanacağı veya durdurulacağı kanunla gösterilir.

Üçüncü Bölüm

YARGI

KURULUŞ, YETKİ VE GÖREVLER:

Madde 41 – Mahkemelerin kuruluşu, yetki ve görevleri, bağımsızlığının kapsam ve niteliği, hakimlerin nitelikleri, sorumluluk ve teminatları kanunla gösterilir.

Hakimler, yargı yetkisinin kullanılmasında bağımsızdırlar.

Duruşmalar gizliliği hakkında karar alınmadıkça herkese açıktır. Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.

SAVCILIK:

Madde 42 – Savcılarının görev, nitelik ve sorumlulukları, mesleğe alınışları ve özlük işleri kanunla düzenlenir.

İDARİ YARGI:

Madde 43 – Danıştay, idari uyuşmazlıkları ve davaları görmek ve çözümlmek, Bakanlar Kurulunca gönderilen Tüzün tasarılarını incelemek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmak üzere; Devrim ilkelerine göre kanunla kurulur.

Danıştay, idari işlem ve tasarrufları maksat yönünden denetleyemez.

Danıştay üyelerinin seçimi, nitelikleri, sorumlulukları ve özlük işleri Danıştayın Devrim ilkelerine göre kuruluşu kanunla düzenlenir.

YÜCE DİVAN:

Madde 44 – Devrim Konseyi, Devrim Meclisi, Bakanlar Kurulu, Danıştay, Yargıtay, Askeri Yargıtay ve Sayıştay üyelerini; hizmetleri ile ilgili suçlarından dolayı yargılamak üzere, Yüce Divan kurulur.

Yüce Divanın kuruluşu, yargılama usulü, üyelerinin seçimi ve özlük hakları kanunla düzenlenir.

DİĞER YARGI ORGANLARI:

Madde 45 – Yargıtay ve Askeri Yargıtay, kanunla belirlenen hallerde ilk derece ve genel olarak kendi aralarında üst derece mahkeme olarak Devrim ilkeleri ve bağımsızlık esasına göre kurulur.

Üyelerinin seçimi, özlük işleri diğer hakimler gibidir.

MAHKEME KARARLARI:

Madde 46 – Cumhuriyetin tüm kuruluşları, mahkeme kararlarına uyar. Hiçbir makam, kişi ya da organ, mahkeme kararlarını değiştiremez ve yerine getirilmesini geciktiremez.

ÜÇÜNCÜ KISIM TEMEL ÖDEVLER VE HAKLAR

İLKELER:

Madde 47 – Herkese imkân ve fırsat eşitliği sağlanarak; ekonominin toplumsal bütünlük, dengelilik ve eşitlik çerçevesi içinde geliştirilmesi, Devletin görevi olup; kişi bu amaca ulaşmada ödevlidir.

Kişinin ekonomik hakları, bu ödev sonucu ulusal gelire katkıda bulunduğu yerde başlar ve o oranda gelişir.

Sömürünün her çeşidi yasaktır.

Sosyal güvenlik asıl olup, Devletin koyacağı esaslara göre, çalışanlar için çalışma koşullarına; hastalık, küçüklük ve kocamışlık nedeni ile çalışamayanlar için de, kanun hükümlerine göre düzenlenir.

Devlet herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini gerçekleştirmekle görevlidir.

Sermaye, ulusal ekonominin hizmetinde olup; kullanılması, kamu yararı ve halkın ekonomik haklarına aykırı olamaz.

Devlet, ülke çapında bir yerleşme ve sosyal mesken politikası uygulamak ve bunun için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

Birinci Bölüm

SOSYAL VE EKONOMİK HAKLAR VE ÖDEVLER

AİLE VE ÇOCUĞUN KORUNMASI:

Madde 48 – Aile, Türk toplumunun temelidir. Ailenin ve çocuğun korunması ve devrimci ilkelerle geliştirilmesi Devletin başlıca görevidir. Yöntemi kanunla düzenlenir.

MÜLKİYET VE MİRAS:

Madde 49 – Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Mülkiyet ve miras haklarının kullanılması, toplum yararının gerektirdiği durumlarda; devletçe ve kanunla düzenlenir.

TOPRAK VE TARIM DEVRİMİ:

Madde 50 – Devlet toprak ve tarım devrimini bir bütün halinde ele alır ve gerçekleştirir. Toprağın verimli olarak işletilmesini sağlamak ve topraksız ya da yeter toprağı olmayan çiftçiye toprak tahsis etmek amacıyla gereken tedbirleri alır.

Devlet, üretimi artırmak için, her alanda kooperatifçiliği geliştirir ve gözetir.

EKONOMİNİN DÜZENLENMESİ:

Madde 51 – Tüm ekonomik olanaklar, toplumsal yapıyı güçlendirecek, halkı harcadığı emek ve ulusal ekonomiye katkısı oranında yararlandıracak şekilde düzenlenir.

Temel sanayi, ulaştırma, enerji ve doğal kaynaklar ve ormanlar Devletin mülkiyetindedir. Bunlar, ancak Devletin eliyle işletilebilir. Devlet, bunların toplum yararına ve etkin olarak işletilmesi için gereken tedbirleri alır.

Diğer ekonomik kuruluşların da sahipleriyle, fikir ve beden işçilerinin yönetiminde toplumsal yapıyı güçlendirecek ve adil bir gelir dağılımını gerçekleştirecek biçimde çalışması esastır. Yöntemi kanunla düzenlenir.

Dış ticaret, bankacılık ve sigortacılık Devletleştirilir. Devlet, iç ticaret alanında da, toplum yararının gerektirdiği tedbirleri alır.

KALKINMANIN PLANLANMASI, PLAN:

Madde 52 – Ekonominin tümünü kapsayan ve bağlayan plan esastır. Ancak, her ekonomik kuruluş, ana kalkınma planı çerçevesi içinde, kuruluşun ihtiyaç ve verimlilik dengesini gözeterek, planını kendisi yapar.

Devlet Planlama Teşkilatı, ana planın Devrim ilkelerine göre yapılması ve ekonomik kuruluşların planlarının, ana plana uygunluğunun kontrolü, uygulanmasının denetim ve gözetimi ile görevlidir.

ÇALIŞMA HAYATI:

Madde 53 – Çalışma, sağlık durumu uygun bütün vatandaşlar için bir hak, bir ödev ve bir şereftir.

Çalışma koşulları ve olanakları ile, çalışanların sendika ve sosyal güvenlik hakları kanunla düzenlenir.

İş hayatının düzenlenmesinde, genel plan hedefleri içinde, kalkınmayı çabuklaştırıcı ve kalkınmaya katkıda bulunucu tedbirler alınır.

Emeğin ulusal gelire katkı oranında ve ekonominin oluşumuna etkisi ölçüsünde değeri vardır. Emek israf edilemez.

İkinci Bölüm

MİLLİ EĞİTİM

İLKELER:

Madde 54 – Herkes, öğrenim ve eğitim hakkına sahiptir.

İlk öğretim, bütün Türk vatandaşları için zorunludur.

Eğitim ve öğretim her kademedede parasızdır. Devlet, eğitim ve öğretimde halkın her kesimini devrim ilkelerini ve insanca yaşamının önemini anlayacak bir düzeye getirmeyi ve yurt kalkınmasına yararlı kişiler yetiştirmeyi hedef alır.

Öğretim, milli ekonominin eleman ihtiyacına ve çeşitli kesimlerin istihdam kapasitesine göre Devletçe planlanır.

DİN İŞLERİ:

Madde 55 – Özel din eğitimi yapılamaz. Din eğitiminin nitelik ve kapsamı, Devletçe düzenlenir.

Din eğitiminin nitelik ve kapsamı, Devrimin ilke ve amaçlarına ve laiklik ilkesi ile kişinin vicdan özgürlüğüne aykırı olamaz.

Üçüncü Bölüm

MALİYE VE PLANLAMA

MALİYE:

Madde 56 – Devletin ve kamu ekonomik kuruluşları dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları yıllık bütçelerle yapılır.

Genel ve katma bütçelerin ansıl yapılacağı, kanunla gösterilir. Bütçe kanunlarına, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz.

Bütçeler, yatırımları gerçekleştirecek ve plan hedeflerine ulaşmayı sağlayacak nitelikte düzenlenir.

DENETİM:

Madde 57 – Devletin ve kamu tüzel kişilerinin harcamalarını ve mallarını Devrim Konseyi adına Sayıştay denetler.

Sayıştayın kuruluş ve işleyişi, denetim usulleri ve mensuplarının nitelikleri ile özlük işleri kanunla düzenlenir.

KESİN HESAP:

Madde 58 – Kesin hesap kanunu tasarıları, kanunda daha kısa bir süre gösterilmemiş ise; ilgili oldukları bütçe yılı sonundan başlayarak en geç bir yıl sonra, Bakanlar Kurulunca Devrim Meclisine sunulur. Sayıştayın uygunluk bildirimini, tasarının sunulduğundan başlayarak, en geç altı ay içinde çıkarılır.

PLANLAMA TEŞKİLATI:

Madde 59 – Devlet planlama teşkilatı, bu Anayasa ile getirilen sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınma ilkelerinin nasıl gerçekleştirileceğini planlama ile görevlidir.

Planın nasıl yapılacağı, yürürlüğe konulması, uygulanması ve değiştirilmesinde gözetilecek esaslara; planın bütünlüğünü ve devrimci niteliğini bozacak tesirleri önleyecek tedbirlerin nasıl alınacağı; Planlama Teşkilatının kuruluş ve çalışması, kanunla düzenlenir.

DÖRDÜNCÜ KISIM

KİŞİNİN HAK VE ÖDEVLERİ

KİŞİNİN HAKLARI:

Madde 60 – Uygulama biçimi, kapsam ve nitelikleri kanunla düzenlenmek kaydı ile, doğal hakları aşağıda gösterilmiştir:

Aksi saptanıncaya kadar herkes suçsuzdur. Kimse, kanunun suç saymadığı bir eylemden dolayı cezalandırılmaz.

Konut dokunulmazlığı tanınır. Özel hayatın gizliliği korunur. Konuta hangi hallerde girileceği kanunla düzenlenir.

Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin; kanun önünde eşittir.

Mal, can, ırz güvenliği ve şeref, Devletçe korunur.

Herkes, vicdan ve dini inanç özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlük, kamu düzenine ve laiklik ilkesine aykırı olarak kullanılamaz.

YURTTAŞLIK:

Madde 61 – Türk Devletine Yurttaşlık bağı ile bağlı herkes Türktür. Yurttaşlık, kanunun gösterdiği koşullarla kazanılır ve kaybedilir.

Yabancılar için, Türk kanunları ve uluslararası kurallar gereğince işlem yapılır.

KİŞİNİN ÖDEVLERİ:

Madde 62 – Yurt savunma ve kalkınmasına katılma eş anlamdadır ve her Türk'ün ödevidir. Bu ödevin nitelik ve kapsamı, kanunla düzenlenir.

Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, ekonomik gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.

BEŞİNCİ KISIM

SİYASAL ÖRGÜTLENME

DEVİRİM PARTİSİ:

Madde 63 – Yönetimi, Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak amacıyla; Devrimci bir kadro yaratarak, bu kadroya devretmek üzere ele alan Devrim İradesi; Devrimi hedefinden saptırmayacak ve Atatürk ilkelerini çağdaş düşünce ve bilim ışığında yorumlayarak uygulamayı ülkü edinen bir Devrim Partisi kurulmasını sağlar.

Devrim Partisi, yukarıda belirtilen ilkelere göre yetişmiş bir kadro ile ve halk içinde örgütlenerek en kısa zamanda kurulur.

ALTINCI KISIM

GEÇİCİ HÜKÜMLER

DEVİRİM ÖRGÜTÜ:

Geçici madde 1 – Devrim Partisi kuruluncaya kadar, Devrimi amacından saptırmamak, Devlet hizmetlerini yerinde devrimci gözüyle izlemek, Devrimi halka indirmek ve halkla el ele vererek korumak amacı ile; Devrim Partisi Genel Sekreterliğine bağlı ve idari hiyerarşiye paralel olarak bir siyasi Devrim Örgütü kurulur, Örgütün görev ve yetkileri, kanunla düzenlenir.

ESKİ KURULUŞLAR:

Geçici madde 2 – Bu Anayasa hükümlerine göre, statüleri yeniden düzenlenecek kuruluşlarla; diğer kuruluşlar, bu Anayasa hükümlerine aykırı olmamak kaydı ile, yeni hükümler konuluncaya kadar görevlerine devam ederler.

Bu Anayasada yer almayan Devlet kuruluşları kaldırılmıştır.

Yürürlükteki kanunların bu Anayasaya aykırı hükümleri üç ay içinde değiştirilecektir.

DEVİRİM MAHKEMELERİ:

Geçici madde 3 – Devrim gününe kadar, ulusal çıkarlara aykırı tutum ve davranışlarda buldukları saptananlarla; Devrim güvenliğine ve Devrime karşı her ne şekilde olursa olsun, söz, yazı ve basının diğer araçları ile veya başka şekilde karşı gelenleri yargılamak amacıyla, Devrim Konseyi Genel Sekreterliğine bağlı özel Devrim mahkemeleri kurulur.

Devrim mahkemelerinin kuruluğu, işleyişi ve üyelerinin özlük hakları kanunla düzenlenir.

Geçici madde 4 – Devrim Kurulu üyesi bulunup da; Devrim Anayasasının 13'üncü maddesindeki sayılan komutanlıklara atanmış bulunanlar, bu görevlerinin sona ermesinden sonra da, Devrim Kurulu üyeliklerine devam ederler.

YEDİNCİ KISIM

SON HÜKÜMLER

DEVİRİM ANAYASASININ DEĞİŞTİRİLMESİ:

Madde 64 – Devrim Anayasasında, Devrim ilkelerine aykırı değişiklik teklif edilemez. Ancak, Devrim amaçlarına uygun ve toplumun gelişmesini sağlayacak atılımlar için, kalkınma ve ekonominin koşullarını düzenlemek ve kuruluşları yenilemek amacıyla, değişiklik teklifi yapılabilir.

Değişiklik teklifi, Devrim Konseyi üyelerinin üçte biri tarafından yapılır ve üçte ikisinin çoğunluğuyla kabul edilir.

YÜRÜRLÜK:

Madde 65 – Bu Anayasa, Devrim Konseyince kabul edilerek yayınlanır ve yayınlanması ile birlikte yürürlüğe girer.

EK II

BAKANLAR KURULU³²⁵

Devlet Başkanı	: Selim Bey (Orgeneral Faruk Gürler)
Başbakan	: Yavuz Bey (Orgeneral Muhsin Batur)
Başbakan Yardımcısı	: Nuri Bey (Tümgeneral Celil Gürkan)
Adalet Bakanı	: Prof. Dr. Bahri Savcı – Miraç Aktuğ
Bayındırlık Bakanı	: Sedat Özkol – Şükrü Kaya
Çalışma Bakanı	: Necdet Şaluz – Erciş Kurtuluş
Dışişleri Bakanı	: Sezai Orkunt – Osman Olcay
Enerji Bakanı	: İhsan Topaloğlu – Cemal Silahoğlu
İçişleri Bakanı	: Enver Kuray
Köyşleri Bakanı	: O. Nuri Koçtürk – Cevat Geray
Maliye Bakanı	: Ziya Kayra – Erhan Işıl
Milli Eğitim Bakanı	: Fehmi Yavuz
Milli Savunma Bakanı	: Fakih Özfakih
Sağlık Bakanı	: Nusret Fişek
Ticaret Bakanı	: Adnan Başer Kafaoğlu – Sabahattin Özmen
Gençlik ve Spor Bakanı	: Halit Çelenk – İrfan Solmazer
Devlet Bakanı	: Memduh Aytür – Numan Esin
Devlet Bakanı	: Atilla Sönmez – Orhan Kabibay
Devlet Bakanı	: Mucip Ataklı – Şaban Demir
Plan Koordinasyon Başkanı	: O. Nuri Tosun – Atilla Karaosmanoğlu
Basın Yayın Bakanı	: Sabahattin Selek – Altan Öymen

³²⁵ 9 Mart'çılarının Bakanlar Kurulu listesi.

EK III

YÖN BİLDİRİSİ³²⁶

Türk halkının, çok çetin iktisadi, siyasi ve sosyal meseleler ortasında, kendisini bütün özlemlerine kavuşturacak bir yön aramakta olduğu bu günlerde, toplum hayatının çeşitli kesimlerinde görev almış olan bizler, altına imzalarımızı attığımız bu bildiri ile, ortak inançlarımızı açıklamayı doğru bulduk. Böyle bir bildirin meselelerimizi çözmekle faydalı olabilecek olumlu tartışmalara yol açacağını düşünüyoruz.

1- Atatürk devrimleriyle amaç edinilen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın, eğitim davasını sonuçlandırmanın, Türk demokrasisini yaşatmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini sağlam temeller üzerine oturtmanın, ancak, iktisadi alanda hızla kalkınmakta, yani milli istihsal seviyesini hızla yükseltmekte göstereceğimiz başarıya bağlı olduğuna inanıyoruz.

a- Atatürk devrimlerinin amacı olan Batılılaşmak, en geniş anlamıyla, Batının istihsal seviyesine yaklaştığımız ölçüde gerçekleşebilir. Türkiye’deki istihsal seviyesi yükseldikçe, memleketin sosyal yapısı değişecek, şehir-köy ikiliği ortadan kalkacak, imkanlar genişleyecek ve Batı uygarlığının temeli olan akılcı düşünce kütlelere yayılacaktır.

b- Ne kadar çok gayret sarfedilirse edilsin, düşük bir istihsal seviyesiyle, kütlelerin kültür seviyesinde esaslı bir yükselme sağlamak hayaldir. İşsizlik, açlık, çıplaklık, soğuk ve sefalet, kütlelerin eğitime yönelmesini engelleyecek, yaşama içgüdüsü, öğrenme merakından daha ağır basacaktır.

c- Demokrasi, her şeyden önce, insan haysiyetine dayanan ve insanı üstün değer sayan bir rejimdir. Açlığa, işsizliğe, evsizliğe çare bulamayan bir rejimin, ne kadar üzerinde titrersek titreyelim, demokrasi olmaktan çıkması ve bir gün çökmesi tabiidir. Türk demokrasisinin yaşatılması, açlığı, işsizliği ve evsizliği O kaldıracak yüksek bir istihsal seviyesine götüren yolları bulmakla mümkün olabilir.

³²⁶ Yön dergisinin birinci sayısında yayınlanmış olan bildiri.

d- Milli gelirin hızla artmasına önem vermeyen bir sosyal adalet politikası da, yoksulluğun bölüşülmesinden öteye geçemeyecek Buna karşılık, sosyal adalete yer vermeyen bir kalkınma politikası başarısızlığa mahkumdur. O halde, sosyal adalet politikasının başlıca araçlarından biri de istihsal seviyesinin yükseltilmesi olmalıdır.

2- Bugün Türk toplumuna yön verebilmek durumunda bulunan öğretmen, yazar, politikacı, sendikacı, müteşebbis ve idareci gibi ki kimselerin, belli bir kalkınma felsefesinin ana hatları üzerinde anlaşmaya varmalarını zaruri sayıyoruz.

a- Yirminci yüzyılda, haberleşme araçlarındaki gelişme sonucunda, küteller, başka memleketlerdeki veya başka tabalardaki yüksek hayat standardının varlığını öğrenmekte ve asıl önemlisi, standarda erişmenin mümkün olduğunu görmektedir. Yoksulluğumuz, bu yüzden, artık daha ıstırabı bir şekilde hissedilmektedir. Hızlı nüfus artışı ve meselelerimizin bu artışa uygun tempo ile ele alınmayışı, durumu daha da ağırlaştırmıştır.

Türkiye, bugün, ciddi bir iktisadi ve sosyal buhranın içindedir. Sosyal buhran, iktisadi buhranın tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Geri bir tarım, artan ithal ihtiyacımızı karşılayacak kaynakları sağlamak şöyle dursun, hızla çoğalan nüfusun beslenme ihtiyacını bile karşılayamamaktadır.

Topraksızlık, artan nüfusu şehirlere doğru itmekte, şehirlere akan bu nüfusa iş ve mesken sağlanmasında güçlük çekilmektedir. Köklü tedbirler alınmazsa, gecekondular ve işsizlik, önümüzdeki yıllarda millet hayatının tehlikeli bir yarası haline gelerek sosyal ve siyasi düzenin bozulmasına yol açabilecektir.

Hızlı nüfus artışı yüzünden, Türkiye nüfusunun yarısını 18 yaşından küçük gençler teşkil etmektedir. Son olayların da açıkça ortaya koyduğu gibi, çığ halinde gelen bu gençlerin büyük bir kısmına okul ve sağlam bir gelecek sağlamak mümkün olmamaktadır.

b- İşin en hazin tarafı, Türkiye'nin kaderine hakim olabilecek durumda bulunan çevrelerde, karşı karşıya bulunduğumuz çetin meselelerin şuuruna henüz varılmamış olmasıdır. Bu çevrelerce benimsenen ve uygulanabilecek olan bir kalkınma felsefesi yoktur. Kalkınmanın anlamı bütün genişliği ile anlaşılammıştır. Köklü reformlara girişmeden kalkınmanın başarılamayacağı ve buna karşılık, kalkınma sonucunda toplum düzenine, insan davranışlarına bazı değişikliklerin geleceği unutulmaktadır. Bu yüzden, hem kalkınma istenmekte, hem de köklü reformlara karşı konulmakta ve yeni davranışlar yadırganıp kötülenmektedir. Böyle bir tutumun sonucu olarak, toplum hayatının gidişinde

söz sahibi birçok kimse, dış yardımların biraz genişlemesiyle, turizmin geliştirilmesiyle, sebze ve meyve ihracının artmasıyla kalkınma davasının çözülebileceğine içten inanmaktadır.

c- Türkiye'nin kalkınmasını belli bir amaca yöneltmek, siyasi iktidarın emrinde teknik bir organ olan Devlet Planlama Teşkilatı'nın yetkisini aşan bir iştir. Gerçi, memleketin seçkin uzmanlarını bir araya getiren Devlet Planlama Teşkilatı bir kalkınma stratejisi çizerek, bu yolda ilk gayreti göstermiştir. Ama bunu yeter saymamak gerekir. Yapılacak planların yön kazanması ve başarıya ulaşması, ancak, Türk toplumuna yön verebilecek durumda bulunan çevrelerin açık bir kalkınma felsefesi üzerinde anlaşmalarıyla mümkün olacaktır.

3- Kalkınma felsefemizin hareket noktaları olarak, bütün imkanlarımızı harekete geçirmeyi, yatırımları hızla arttırmayı, iktisadi hayatı bütünüyle planlamayı, kütleleri sosyal adalete kavuşturmayı, istismarı kaldırmayı ve demokrasiyi kütlelere maletmeyi zaruri sayıyoruz. Varmak istediğimiz bu amaçlara yeni bir devletçilik anlayışıyla erişebileceğimize inanıyoruz.

a- Türkiye'nin iktisadi hayatında özel teşebbüsü ve devlet teşebbüsünü birlikte yaşatan karma bir sistem kalacaktır. Fakat, ağırlık merkezi özel teşebbüs olan bir iktisadi sistemin, bugünkü yapısıyla Türkiye'yi hızla ve sosyal adalet içinde, çağdaş uygarlık seviyesine eriştirebileceğini sanmıyoruz. İktisat ilminin ve tarihin ışığında, inanıyoruz ki, özel teşebbüse dayanan kalkınma yavaştır, ıstıraplıdır, israflıdır ve sosyal adaletle bağdaşması, az gelişmiş bir memlekette, imkansızdır. Böyle bir kalkınma, siyasi gücü geniş ölçüde iktisadi güce tabi kılması yüzünden, demokratik de değildir.

b- Özel teşebbüs kara dayanır. İktisadi sistemin itici kuvveti kardan ibaretse, kalkınmanın çok yavaş bir tempo ile gerçekleşmesine, gelir dağılışındaki adaletsizliklerin artmasına "her mahallede bir milyoner" felsefesinin yerleşmesine, milli servetin en faydalı işlere değil, en karlı işlere akarak, israf edilmesine, durgunluğun ve işsizliğin sık sık baş göstermesine katlanmak gerekir. Günümüzde, hiçbir az gelişmiş memleket bunları göze alamaz.

Batı memleketlerinin kalkınmaları sırasında, çok elverişli şartlara ve sömürgeciliğe rağmen, gelişme, yavaş, israflı, sıkıntılı olmuş, liberal, fakat gücünü genel oydan almayan idareler altında gerçekleştirilmiştir. Ancak yirminci yüzyılda, esas itibarıyla istihsal

seviyesinin yükselmesi sayesinde ki, Batı memleketlerindeki iktisadi sistem az çok tatmin edici şekilde işleyebilecek hale gelmiştir. Bununla birlikte, Batı sosyalist partileri, düşünürleri ve hatta liberal eğilimli siyasetçiler, kendi memleketlerindeki iktisadi sistemin israfli olduğunu, zaruri ihtiyaçları ihmal ettiğini, hızlı bir gelişmeyi ve sosyal adaleti sağlama bakımından da yetersiz kaldığını delilleriyle belirtmektedir.

c- Bu sebeptendir ki, günümüzün gerçeklerine uygun yeni bir devletçilik anlayışını Türkiye için zaruri sayıyoruz. Ayrıca, özel teşebbüsün mutlaka verimli, devlet teşebbüsünün de mutlaka verimsiz olduğu şeklindeki yaygın düşüncenin, sağlam delillere dayanmayan ve geniş bir propaganda ile beslenen bir inanç olduğunu belirtmekte fayda görüyoruz. Verimli çalışma imkanlarına kavuşmak için, mesela İngiltere ve Fransa'da, bazı sanayi kollarının devletleştirilmesine gidildiğini hatırlatmak isteriz.

Birtakım devlet işletmelerinin verimsiz kalış sebeplerini, devletçilikte değil, aksine yeter derecede devletçi olmayışımızda ve devletçiliği sistemli bir şekilde uygulayamayışımızda aramak gerektiğine inanıyoruz.

4- Yeni devletçiliği, yukarıda belirttiğimiz amaçlara erişmek için mutlaka başvurulması gereken şuurlu devlet müdahalesi şeklinde anlıyoruz.

a- Kalkınmayı hızlandırmak maksadıyla milli tasarrufun çoğaltılması ve milli gelirdeki artışların önemli bir kısmının tasarrufa yöneltilmesi, ancak, geniş ölçüde ve bilgili devlet müdahalesiyle başarılabilir. Bellibaşlı tasarruf kaynaklarından biri olan vergilerde verimin artırılması, devletçilikle mümkündür. Çağımızda, vergilerde adalet şarttır. Fakat vergi adaletini sağlamak maksadıyla yüksek gelirlerden alınan vergilere karşı bugün yöneltilen en önemli itiraz, bunların yatırımları azaltmasıdır. Devletçilik, milli tasarrufu yatırımlara yönelttiği için, bu itirazı önler. Bundan başka, devletçilik, kalkınmanın nimetleri ve külfetleri arasında denge yaratarak, tasarruf fikrinin geniş halk kitlelerince benimsenmesini kolaylaştırır. Ayrıca, devlet işletmelerinin kazançları, vergi yoluna sapmadan sağlanan önemli bir tasarruf kaynağı olur.

Yatırım imkanlarını arttırmak maksadıyla, boş duran işgücünün istihsale yöneltilmesi de, devletin demokratik, fakat planlı teşkilatlandırma gücü sayesinde mümkün olabilecektir.

b- Bugünkü imkanlarımızla, daha iyi bir teşkilat ve idare içinde şimdikinden çok daha fazla ve çok daha verimli şekilde yatırım yapmanın mümkün olduğuna inanıyoruz. Bunun

için, iktisadi hayatı bütünüyle planlamak şarttır. Plan, iktisadi hayatı istenen amaçlara zamanında ve bütünüyle yöneltmeğe imkan verecek yetkilerle araçları da beraberinde getirmelidir. Bunu sağlayacak bellibaşlı şartlardan biri de, iktisadi hayatın çeşitli kesimlerine hakim olan kilit sanayilerin mutlaka devlet elinde bulundurulmasıdır. Devletçiliği, ciddi bir planlamanın vazgeçilmez unsuru sayıyoruz.

c- Planlama, büyük iktisadi birimlere geçmeyi zaruri kılar. Halbuki Türkiye'nin iktisadi hayatı, tarım, sanayi ve ticaret alanlarında çok ufak işletmelere dayanmaktadır. Bu bakımdan; çiftçiyi teşkilatlandırarak istihsal kooperatiflerinin geliştirilmesi, küçük sanatlarda kooperatifçiliğin yaygın hale getirilmesi, perakende satış yerlerini azaltarak ve malların müstahsilden müstehlike geçiş yollarını kısaltarak, sanayide olduğu gibi, tarım ve ticarete de büyük birim esasının mümkün olduğu ölçüde yerleştirilmesi lüzumludur.

Devlet kesiminin yanı sıra, geniş bir kooperatif kesimi, Türk iktisadi sisteminin temelini teşkil etmelidir.

d- Devletçilik, aynı zamanda, gelir dağılışındaki adaletsizlikleri gidermek, sosyal güvenliği gerçekleştirmek, müstahsil ve müstehlikin mutavassıt bir zümre tarafından ezilmesini önlemek, bölgeler arasındaki dengesizlikleri ortadan kaldırmağa çalışmak için de en elverişli sistemdir.

Çalışmayı toplumun en yüksek değeri haline getirmek çalışmaya dayanan kazançları yüksek seviyeye çıkarmak, devletçiliğin temel hedefidir. Kol ve kafa gücünü satarak geçinenlerin ezilmesine seyirci kılınan, arsa spekülâtorlerinin ve ticaret alanında istismarcı mütevasıtların haksız kazançlarına göz yumulan ve bu gibilerin bir yüksek devlet memurundan, fikir ve bilim adamından fazla kazanmasına ses çıkarmayan bir sistemin yirminci yüzyılda daha fazla sürüp gitmesine imkan yoktur.

e- Devletçilik, demokratik rejimin sadece bir şekilden ibaret kalmasını önleyip, demokrasinin kütlelere malolmasını sağlayacak temel müdahale vasıtasıdır. Planlı bir eğitim seferberliğine girişmek, Köy Enstitüleriyle açılan yolu genişletmek, milyonlarca köylü ve işçi çocuğunu eğitim alanında ve memleket idaresinde herkesle eşit imkanlara kavuşturmak, yetişkinlerin eğitimi yoluyla kütlelere yükselme fırsatı hazırlamak ancak şurlu bir devletçilikle mümkündür.

Sendikaların kuvvetlendirilmesi, ağanın yerini teşkilatlanmış çiftçinin ve kooperatifin almasını sağlayacak şekilde toprak reformunun gerçekleştirilmesi modern devletçiliğin ödevidir ve bunlar ancak devlet müdahalesiyle başarılabilir.

Varmak istediğimiz amaçların şu veya bu noktası tartışma konusu edilebilir. Bu bildirinin yayınlanmasındaki maksat da bu çeşit tartışmalara yol açmaktır.

Bugün içinde bulunduğumuz buhranlardan kurtulmanın birinci şartını, Türk toplumunun çeşitli kesimlerinde görev almış olanların ve millet kaderine hakim olabilecek mevkilere gelmiş bulunanların, düşüncelerini açıkça ortaya koyarak bir temel kalkınma felsefesi etrafında birleşmelerinde görüyoruz.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

12 Mart Belgeleri, Madanoğlu Cuntası: İddianame. İstanbul. Boğaziçi Yayınları. 1973

AHMAD Feroz. İttihat ve Terakki. Çev. Nuran Ülken. İstanbul. Sander Yayınları. 1971

AHMAD Feroz. Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980, Çev. Ahmet Fethi. İstanbul. Hil Yayıncılık. 1994

ALPKAYA Faruk. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce. Kemalizm. Cilt 2 , İstanbul. İletişim Yayınları

AKSOY A. Şerif. İttihat ve Terakki. İstanbul. Nokta Kitap. 2008

AKSAKAL Mustafa. Harb-i Umumi Eşiğinde. İstanbul. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2010

AKYAZ Doğan. Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi: Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine. İstanbul. İletişim Yayınları. 2009. 3. baskı

ATILGAN Gökhan. Yön-Devrim Hareketi. İstanbul. Yordam Kitap. 2008

ATILGAN Gökhan. “Yön-Devrim Hareketi”. Modern Türkiyede Siyasi Düşünce: Sol Cilt 8. İstanbul. İletişim Yayınları. 2007

AVCIOOĞLU Doğan. Devrim Üzerine. Ankara. Bilgi Yayınevi. 1971

AVCIOOĞLU Doğan. Türkiye’nin Düzeni. Bilgi Yayınevi. 1968

AYDEMİR Şevket Süreyya. Makedonya’dan Ortaasya’ya Enver Paşa. Cilt 2. İstanbul. Remzi Kitabevi. 1971

AYDEMİR Şevket Süreyya. İkinci Adam: İsmet İnönü, 3. CİLT. İstanbul. Remzi Kitabevi. 1968

AYDEMİR Talat. Hatıratım. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları. 2010

AYDIN Suavi. “Türkiye Solunda Özgücülük ve Milliyetçilik”. Modern Türkiyede Siyasi Düşünce: Sol Cilt 8. İstanbul. İletişim Yayınları. 2007

AYTEKİN Mehmet Emin. İhtilal Çıkmazı. İstanbul. Dünya Matbaası. 1967

AYKOL Hüseyin. Türkiye’de Sol Örgütler. İstanbul. Pelikan Yayınları. 1996

BABUŞ Fikret. Devrim Havarileri. İstanbul. Ozan Yayıncılık. 2003

BATUM Süheyl ve **YÜZBAŞIOĞLU** Necmi. Anayasa Hukukunun Temel Metinleri. İstanbul. Beta Yayınları. 1993

BATUR Muhsin. Anılar ve Görüşler: Üç Dönemin Perde Arkası. İstanbul. Milliyet Yayınları. 1985. 2. Baskı

BAYUR Yusuf Hikmet. Türk İnkılabı Tarihi. Cilt 2. Türk Tarih Kurumu Yayınları. 1943

BELLİ Mihri. İnsanlar Tanıdım. Cilt 2. İstanbul. Doğan Kitap. 1999. 2. Baskı

BELLİ Mihri. Milli Demokratik Devrim. Aydınlık Yayınları. t.y.

BİLBİLİK Erol. Öncesi ve Sonrasıyla 9 Mart-12 Mart Süreci. İstanbul. Profil Yayıncılık. 2003

BİRAND Mehmet Ali, **DÜNDAR** Can, **ÇAPLI** Bülent. 12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi. Ankara. İmge Yayınları. 1994

BİRGET Vedii. Girdap. Cilt 1. İstanbul. Kastaş Yayınevi. 2002

BOSTANCI Naci. Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları. 1990

CAN Osman, Yol Ayrımında: Statükodan Önce Son Çıkış. İstanbul. Timaş Yayınları. 2012.

CEMAL Hasan. Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım. İstanbul. Everest Yayınları. 2012

- CİZRE** Ümit. AP-Ordu İlişkileri: Bir İkilemin Anatomisi. İstanbul. İletişim Yayınları. 1993
- ÇALIŞLAR** Oral. '68 Anılarım. İstanbul. Gendaş Kültür Yayınları. 2003
- ÇANDAR** Tevfik. Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995. Ankara. İmge Kitabevi. 1996
- ÇAYAN** Mahir. Bütün Yazılar, Ankara. Devrimci Yol Yayınları. 1978
- ÇELİK** Aziz ve **AYDIN** Zafer. Paşabahçe 1966: Gelenek Yaratan Grev. İstanbul. Tüstav Yayını. 2006.
- ÇELİKOĞLU** Adnan. Bir Darbeci Subayın Anıları: 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları. 2010.
- ÇUBUKÇU** Aydın. "TDKP – "Halkın Kurtuluşu": Gerilladan Partiye". Modern Türkiyede Siyasi Düşünce: Sol Cilt 8. İstanbul. İletişim Yayınları. 2007
- DARENDELİOĞLU** İlhan. Türkiye'de Komünist Hareketler. İstanbul. Toker Yayınları, 1976. 4. Baskı
- DERVİŞOĞLU** M Fatih. Nuri Demirağ Türkiye'nin Havacılık Efsanesi. Ankara. Ötüken Neşriyat. 2007.
- DOĞRU** Osman. 27 Mayıs Rejimi. Ankara. İmge Yayınları. 1998
- EMRENCE** Cem, 99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası. İstanbul. İletişim Yayınları. 2006.
- ERDOĞAN** Mustafa. Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset. Ankara. Liberte Yayınları. 2003. 4. Baskı
- ERKANLI** Orhan. Askeri Demokrasi. İstanbul. Güneş Yayınları. 1987
- ESİN** Numan. Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları. İstanbul. Doğan Kitap. 2005
- FEYİZOĞLU** Turhan. Türkiye'de Devrimci Gençlik Hareketleri Tarihi (1960-68), Cilt 1. İstanbul. Belge Yayınları. 1993

- FEYİZOĞLU** Turhan. Fikir Kulüpleri Federasyonu. İstanbul. Ozan Yayıncılık. 2002
- FEYİZOĞLU** Turhan. Mahir: On'ların Öyküsü. İstanbul. Ozan Yayıncılık. 2004. 8. Baskı
- GÖZÜBÜYÜK** A. Şeref. Açıklamalı Türk Anayasaları. Ankara. Turhan Kitabevi. 2005. 5. Baskı
- GÜRKAN** Celil. 12 Mart'a Beş Kala. İstanbul. Tekin Yayınevi. 1986. 2. Baskı
- GÜRPINAR** Doğan. Türkiye'de Aydınımın Kısa Tarihi. İstanbul. Etkileşim Yayınları. 2013
- HALE** William. 1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset. Çev. Fethi Naci. İstanbul. Hil Yayınları. 1996
- HALL** Richard C. Balkan Savaşları: 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası. Çev. M. Tanju Akad. İstanbul. Homer Kitabevi. 2003
- HANİOĞLU** Şükrü, Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük. İstanbul. İletişim Yayınları. 1986
- HİTAY** İbrahim ve **ÇETİN** Erdal. İhtilallerin Tankçısı. Ankara. Ümit Yayınları. 2003
- ILICAK** Nazlı. 12 Mart Cuntaları. İstanbul. Ufuk Yayınları. 2013
- ILICAK** Nazlı. 27 Mayıs Yargılanıyor. Cilt 1. İstanbul. Kervan Yayınları. 1975
- İNÖNÜ** İsmet. Hatıralar. Cilt 1. Yay. Haz. Sabahattin Selek. Ankara. Bilgi Yayınevi. 1992. 2. Baskı.
- KAYALI** Kurtuluş. Türkiye'de Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart. İstanbul. İletişim Yayınları. 1994
- KAYALI** Kurtuluş. Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı. İstanbul. İletişim Yayınları. 2010. 3. Baskı
- KOÇ** Yıldırım. Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi. İstanbul. Kaynak Yayınları. 2003. 2. Baskı
- KURAY** Sarp, İsyan ve Tevekkül. İstanbul. Birhaf Yayıncılık. 2008
- LANDAU** M Jacob. Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar. Çev. Erdiñç Baykal. Ankara. Turhan

Kitabevi. 1979. 2. Baskı

MUMCU Uğur. Aybar İle Söyleşi: Sosyalizm ve Bağımsızlık. İstanbul. Tekin Yayınevi, 1994. 10. Baskı

ORTAYLI İlber. Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu. İstanbul. İletişim Yayınları. 2002. 3. Baskı

OZANKAYA Özer. Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri. Ankara. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. 1966

ÖYMEN Örsan. Bir İhtilal Daha Var. İstanbul. Milliyet Yayınları. 1987

ÖZDEMİR Hikmet. Sol Kemalizm. Cilt 1. İstanbul. İz Yayıncılık. 1993

ÖZNUR Hakkı. Derin Sol. Ankara. Alternatif Yayınları. 2004

POPE Nicole ve **POPE** Hugh. Çıplak Türkiye Modern Türkiye'nin Kısa Tarihi. Çev. Deniz Öktem. İstanbul. Gelenek Yayıncılık. 2004

SARGIN Nihat. TİP'li Yıllar. İstanbul. Felis Yayınevi. 2001

SAYILGAN Aclan. Türkiye'de Sol Hareketler. İstanbul. Doğu Kütüphanesi Yayınları. 2009. 3. Baskı

SERTEL Yıldız. Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız. İstanbul. Cem Yayınları. 1978

SEYHAN Dündar. Gölgedeki Adam. İstanbul. Hür Dağıtım. 1966

ŞENER Mustafa "Türkiye İşçi Partisi", Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Sol. Cilt 8. İstanbul. İletişim Yayınları. 2007

ŞİŞMANOV Dimitir. Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarihi (1908-1965). İstanbul. Belge Yayınları. 1978

TANÖR Bülent. Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980). İstanbul. Afa Yayıncılık. 1996. 3. Baskı.

TEKELİ İlhan ve **İLKİN** Selim. Kadro'yu ve Kadrocuları Anlamak. İstanbul. Tarih Vakfı

Yurt Yayınları. 2003

TÜRKEŞ Alparslan. 27 Mayıs ve Gerçekler. Ankara. Berikan Yayınları. 2000

TÜRKEŞ Alparslan. 27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler. İstanbul. Dokuz Işık Yayınevi. 1977. 2. Baskı

TÜRKEŞ Mustafa.” Kadro Dergisi”. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm. Cilt 2. İstanbul. 2007

TÜRKEŞ Mustafa. Kadro Hareketi. Ankara. İmge Yayınları. 1999

THKP-C Davası İddianamesi. V Yayınları, Ankara. 1998

ÜNLÜ Barış. Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar. İstanbul. İletişim Yayınları. 2002

ÜNSAL Artun. Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi. İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 2002

ÜNÜVAR Kerem. “Fikir Kulüpleri Federasyonu”. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol, Cilt 7. İstanbul. İletişim Yayınları. 2007

VARDAR Galib ve **TANSU** Samih Nafiz. İttihat ve Terakki İçinde Dönenler. İstanbul. İnkılâp Kitabevi. 1960.

YAZICI Serap. Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri. Ankara. Yetkin Yayınları. 1997

YAZICI Serap. Yeni Bir Anayasa Hazırlığı ve Türkiye: Seçkincilikten Toplum Sözleşmesine. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2009

YEŞİL Ahmet. Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş. Ankara. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

ZURCHER Erik Jan. Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925). Çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul. İletişim Yayınları. 2007.

ZURCHER Erik Jan. Modernleşen Türkiye’nin Tarihi. İstanbul. İletişim Yayınları. 1995.

Gazeteler:

HANIOĞLU Şükrü. “Silahsız millet”. **Sabah Gazetesi.** 03 Temmuz 2011.

Milliyet Gazetesi. 21 Kasım 1961.

Milliyet Gazetesi. 6 Kasım 1962.

Milliyet Gazetesi. 24 Mart 1963.

Milliyet Gazetesi. 23 Mart 1963

Milliyet Gazetesi. 25 Mart 1963.

Milliyet Gazetesi. 27 Ağustos 1968.

Milliyet Gazetesi. 21 Ağustos 1970.

Milliyet Gazetesi. 17 Mart 1971

Sürelî Yayınlar:

ALTUN Fahrettin, “Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi”. **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi.** Türk Siyasi Tarihi. CİLT 2. 2004

AVCIOĞLU Doğan. “Bekleyiş”. **Devrim Dergisi.** S.71 (2 Mart 1971)

AVCIOĞLU Doğan. “Devrimci Ordu Gücü”. **Devrim Dergisi.** S. 35 (16 Haziran 1970)

AVCIOĞLU Doğan. “Bu sese kulak veriniz”. **Devrim Dergisi.** S. 25 (7 Nisan 1970)

AVCIOĞLU Doğan. “Sol Tutuculuk”. **Devrim Dergisi.** S. 16 (3 Şubat 1970)

AVCIOĞLU Doğan. “Rejim Tartışmalarını Başlatıyoruz: Anglosaksonlar Açışından Türkiye’de Parlamentoculuk”. **Devrim Dergisi**. S. 5 (18 Kasım1969)

AVCIOĞLU Doğan. “Parlamentoculuk”. **Yön Dergisi**. S. 158 (1 Nisan 1966)

AVCIOĞLU Doğan. “Sosyalist Gerçekçilik”. **Yön Dergisi**. S. 39 (12 Eylül 1962)

GÜRİSOY Nilüfer “14 Mayıs 1950 öncesi ve sonrası”. **ATA Dergisi**. Sayı 3. (1992),

KUYAŞ Ahmet, “Bâb-ı Âli Baskını”. **NTV Tarih Dergisi**. Yıl 4. Sayı 48. (Ocak 2013)

MUMCU Uğur. “Erkekseniz Karşı Çıkın!”. **Devrim Dergisi**. S. 73 (16 Mart 1971)

SELÇUK İlhan “Yeni Ufuklara Doğru Yol Alırken”. **Yön Dergisi**. S. 222 (30 Haziran 1967)

Tarih ve Toplum Dergisi, DP Özel Sayısı, (Mayıs 1988)

“Ordu, Anti-Kemalist Gidişe ‘Artık Dur’ Dedi: Açıkça Güdümlü Parlamentoculuğa Doğru”. **Devrim Dergisi**. S. 73 (16 Mart 1971)

“Devrimci Ordu Gücü Bildirisi”. **Devrim Dergisi**. S. 55 (3 Kasım 1970)

“Devrimci Ordu Gücü Bildirisi”. **Devrim Dergisi**. S. 35 (16 Haziran 1970)

“Devrimci Ordu Gücü Bildirisi”. **Devrim Dergisi**. S.25 (7 Nisan 1970)

Tezler

AYDIN Songül. 12 Mart 1971 Öncesinde Ant Dergisi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. 2008

ERKAN Neslihan. 12 Mart Muhtıra Sürecinde Devrim Dergisi’nin Rolü. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 2008

ÖTKÜNÇ Cenk. Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisine Bir Örnek: 1970’li Yıllarda

DİSK'in Türkiye Siyasetine Etkisi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 2007

ÖZİPEK Bekir Berat. Türk Siyasal Yaşamında Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 1991.

Kişisel Görüşmeler:

KURAY Sarp. Kişisel Görüşme. 02 Ağustos 2013

ERGÜN Hüseyin. Kişisel Görüşme. 15 Nisan 2013